

موسیک

ہازہ زیمل



نور محمد نور



موسیک

ساز و زیمبل

(نور محمد نور)



بلوچی اکیڈمی کوئٹہ

www.balochiacademy.org

Email: balochiacademy@gmail.com

© بلوچی اکیڈمی کوئٹہ

کتابء نام	:	موسیک (سازء زمیل)
نڈکار	:	نور محمد نورآ
پروف دانوک	:	جمیل نور
ڈیزائننگ	:	ناصر بلوچ
کمپوزنگ	:	نذر بلوچ
پرنٹر	:	شوکت برادرز پریس، کراچی
اولی چہاپ	:	2015ء
دانگ	:	500
نہاد	:	200 کلدار

ISBN: 978-969-9768-62-0

نامدات

وتی آرتیہیں استاد
محمد عمر بلوچ ء نام ء کہ
چکن پت ء وڑ ء مہروان بوتگ

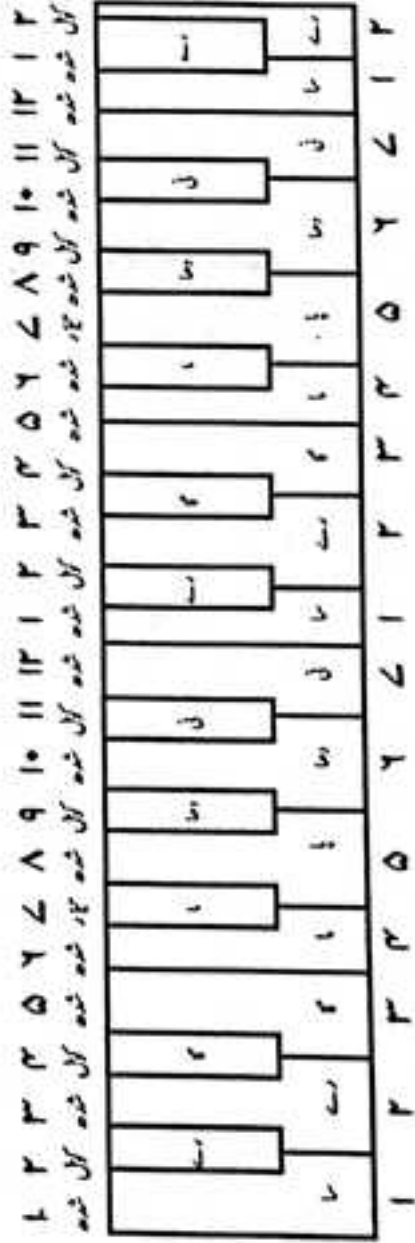
اے منی اولی کتاب انت کہ شمنے
دست ۽ انت۔ من ساز ۽ زمیل ۽ بازیں تک و پہنا تاں شری ۽
زاناں بلئے نبشت ۽ راہنداں سرپد نہ آں۔ ہمیشکہ ایسی تہا
گرامر، لہزانی شریں وڑے ۽ کارمرزی ۽ ہورت چاری ۽ آگہ
ردی ۽ شمنے دیما آتک تو مناں پہل بکن ات۔ ۽ منا حال دیت
تا کہ دیمتر اثریں نبشتا تک شمنے حاترا نبشت گرت بکناں۔
من بلوچی اکیڈمی ۽ درائیں واکدار ۽ کارندھاں گوں
دل ۽ جہلانکاں منتواراں کہ آوانی گمکت ۽ مدت ۽ ابید اے کار
سرجم نبوتگ ات۔

چہ ساز ءُ زمیل ءُ
سہت ءُ دمان ہیناراں
اے ٹھاٹھ ءُ راگ ءُ سُراں
راج ءُ سرکناناں من
بزانت راج کہ سُرچی ءُ
راگ ءُ ٹھاٹھ چہ انت
چہ زانت ءُ زانگ ءُ
سُراں پیرکناناں من

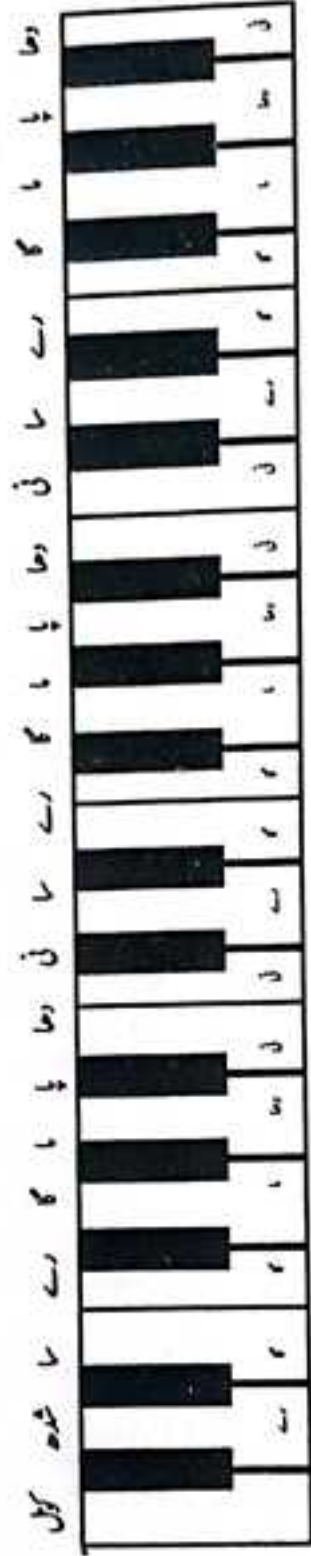
- 13 1- سردانک
- 28 2- شگیت - سم گیت - موسیقی
- 29 3- شگیت چمے
- 31 4- توار چون ودی بیت
- 32 5- ٹکن فینگون
- 34 6- گوش و اشکک
- 35 7- سر ؟
- 35 8- ہندی موسیقی منکرت و ہندی نام
- 36 9- لکتیں نام
- 37 10- سُرائی (ذات) تہر
- 37 11- سبک یا استمان
- 40 12- سُرتی - یا - شروتی
- 43 13- دوازداہ سُر
- 43 14- سُر چمے
- 43 15- ہڈھ - کول - تیور
- 46 16- سُرائی (خوبی) کرد
- 50 17- دوازداہ سُر راگ
- 50 18- راگ و گرزغ لوٹ
- 53 19- راگ چمے
- 53 20- پچھن
- 56 21- چپے چے کیش غنچ غچے کم سُر
- 57 22- ملبت
- 60 23- سُرتی - سُرتی یا شروتی
- 64 24- کوتنیں روٹ بند
- 66 25- نوکتریں رہند
- 66 26- پنڈت
- 66 27- داہ ٹھاٹھ
- 74 28- راگ و ہجار

80	29- ٹھاٹھ
80	30- مت
81	31- رتنا کرنگیت
83	32- گرام
84	33- ڈرور
85	34- مورچھا
86	35- ہڈہ ٹھاٹھ
91	36- جنک میل
92	37- چتا دھو ٹھاٹھ
95	38- داہ ٹھاٹھاں ہے ددی بوتکیں راگ ٹراگنی
98	39- یک سرے غ ہے دوی سرے نیاجین ۽ دوری
102	40- ویوادی
103	41- ڈربل ٹرپیل
104	42- کہت
104	43- اکت
104	44- ہڈہ ٹرپ ٹوکر ٹرپ
105	45- اندولت
105	46- مارگ ٹودیسی
106	47- ٹسر میل
106	48- سندھی پرکاش
107	49- سرگم
107	50- تان
108	51- ٹکن
108	52- مینڈا سوت
109	53- زمزمہ
109	54- ٹرکی
110	55- بلوچی بہر
122	56- ڈڑیں داک
123	57- اُردو
125	58- رجا ٹک

نقشہ ہارمونیم (۱) اولی اسپیت غچے



نقشہ ہارمونیم (۲) اولی سیاہ چے



سردانگ

نور محمد نور آل

مرچی پد اول ء لوٹ ات کہ میزک ء سر حال ء چیزے نبشتگ بلناں۔
چوناہ ء من (۱۹۸۳) ء دہک ء چے دزگلائشاں۔ نبشتہ ہم کتنگ۔
بلئے وت وتاچے دلجم نبوتگاں۔ مناہر وہد ء مردماں سکین ہم داتگ کہ من ہرچی
کہ زاناں نبشتگ بلنان اش۔ بلئے ہر وہد ء ہے پسو داتگ کہ نبشتہ کتنگ ء
وتی راہ ء رہند۔ لوٹ ء گرز ہست انت۔ اے ہر کسی کارے نہ انت۔ (خدا بہ
دنت آدگہ حبرے) ء منیں کم دزرس ء نابزانت۔

بلئے من اے حبرہم مار اتگ ء سر پداں کہ میزک ء سر حال ء مئے کزا
کتاب ماں بلوچیا۔ ء ہچ گالوار ء کس ء نبشتگ نہ کتنگ ء نیست۔ مئے ہما مردم
کہ وانندہ انت ء نبشتگ کتنگ ء وڑ ء پیماں زان انت۔ آچہ میزک ء نابلد
انت ء ہما مردم کہ چہ میزک ء بلد انت۔ ء چیزے کے وتی کچ ء کساس ء زان
انت۔ آنبشتگ کتنگ ء گنٹ انت۔ ء نئے پخشیں دربر جاہے ہست۔ کہ مردم
بُودت چہ ہے دربر جاہاں چیزے کے ہیل بگر ایت ء پائید گے زرت بکنت۔

منایات انت کہ (۱۹۹۰) ء من گوانڈیں نبشتا نکے میزک ء سر حال ء
 نبشتگ ات ء دل ء ات کہ ”ماہتاک بلوچی“ ء ہمک ماہ ء ہے وڑیں نبشتا نکے
 دیاں۔ ولبہ عبدالواحد بندگی ء گوں من گپ ء حال کنتگ ات ء دوازدہ تاک
 ء سر ء میزک ء بُنگیجی سر حال نبشتہ گت۔ ء پہ چارگ ء ولبہ سلیم ء بزاں
 ولبہ صدیق آزاد ء داتون۔ ء گشتوں کہ ولبہ میزک ء باروا ہرچی کہ نبشتگ آواں
 مہ سُرین۔ البہ گرامر راست کنتگ لوٹیت۔ (ادا دگہ حبرے ہست کہ ولبہ ء
 لکھوڑ ء رہند آہی وتیگ انت) ولبہ صدیق آزاد ء منی نبشتا نک زرت ء من
 سے چار روچاں پدشتاں بخت گت۔ ولبہ ء گشت انگت انت۔ ہے وڑا چار پنچ
 بر ء روگ ء رندیک روچے من دیست کہ منی (فائل) نبشتا نک دیما ایر انت،
 منی دل وش بیت۔ ولبہ ء سک بازوشی درشان گت۔ منی تارپ ءے گت۔ ء
 نبشتا نک ء باروا ہم بڑا نیں سر ء سوچ گت۔ شریں وڑے ء من ء دل ڈڈی
 ہم دات۔ ء منا گشت کہ من تی نبشتا نک ء چیر ء ہے حبر نبشتگ انت۔ بوآن
 اش ء منا حال دے۔ من نبشتا نک زرت ء زوت زوت ء گس ء اتکوں
 بندنگ ء گوں (فائل) نبشتا نک ء کش ات ء چار ات کہ باریں چے دگری
 ء گرامر ء تھا اتلگ۔ ء ولبہ ء وتی حبر چی انت؟۔

ماشاء اللہ۔ باز بڑا نیں وڑے ء زگریں بلوچی لبر کارمرز کنتگ ات۔
 ہے نبشتا نک سک ڈولدار درابوت۔ ولبہ ء وتی دودا نک ہم باز بڑا نیں حبر
 انت۔ ولبہ ء نبشتگیں حبر اں ہم جہل ء سترانی تھا کاران۔

(نور: تئی اے نبشتانک ۽ وانگ ۽ منا همینچک لذت آتک

کہ دل لوٹیت تئی شاگردی ۽ بکنان ۽ گوں تو ہو رببان
موسیقی و استاتئی رهدربری ۽ گونڈیں (اگہ کامل و پیلوین
بیت نکنت) کتاب ئے نبشته بکنن۔ نزانان توچے گشے؟

موسیقی ۽ فنی و تکنیکی پهناتاں تو بلدئے و بلوچی زبان و
بیان ۽ تھاہمے فنی و تکنیکی حبراں آرگ منی کاربیت۔ اے
ڈٹول ۽ منی وتئی هوریں تصنیف ئے بیت۔

واجه ۽ دزنشان ۽ تاریخ (19/11/90)

اے حبرانی چارگ۔ ۽ وانگ ۽ پد۔ من پگرے ۽ کپتاں۔ حبر باز
جو انیس حبر اتنت۔ بلئے پہ کتاب ۽ نبشته کنگ ۽ مزین زانتے پکارانت۔ باند
انت نبشتکار۔ جہانی میزک ۽ بارواہم چیزے بزانت۔ چوش کہ مئے ہمسائیگیں
مُلک ، ایران بزاں۔ پرشن میزک۔ عربی میزک۔ انگریزی میزک۔ ۽ خاصتاً
بلوچی میزک ۽ باروا اگہ باز نہ بیت۔ کہیں بزانت۔ دگہ دگہ میزک ۽ پہ
دروکارمرز بکنت۔ منی جزند ۽ ہیل کاری ۽ زانت ایوک ۽ (ہندی کلاسیکی
موسیقی) انت۔ آہم کد ۽ وت۔ منی حیاں ۽ من عمرے گوازیگ ۽ پد۔ انگت
ہم میزک ۽ زانت ۽ وانگ ۽ بارواتنی و ہدی گوکوکنگاہاں۔

انچش کہ من سرپداں۔ میزک انچوک آسان نہ انت۔ کہ پہ رہگوزی
گول یک ۽ دو حبرئے گیشینگ ۽ مردم سرپد ۽ زانتکار ببیت۔ اے حبر

شرزا نگ لوٹیت۔ کہ میزک ء را ”بحر زخار“ گوشتگ اش۔ بزاں جہل ء
 بے گوازیں زر۔ میزک ء ہیل کنگ ء ہیل گرگ ء مزنیں حُب ء واہگے ء سگے
 درکار انت۔ چوناہ ء ہج کار بیدے جہد ء محنت ء نہ بیت۔ میزک ہم ہے کاراں
 چے کارے۔ ء علمے۔ علم کنگی چیزے نہ انت۔ دیما روان ء پراہ تر بوآن بیت۔
 میزک بے گرتن ء بے کار انت۔ ء گرتن بے جہد ء محنت ء بے کار
 انت۔

دکہ یک حمرے۔

(یہ لوہے کے چنے ہیں چبا نہیں سکو گے اگر نکل گئے تو ہضم نہیں کر سکو گے)

بزاں۔ چنا انت۔ بلئے آہنی چنا انت۔ جات نبنت۔ بزاں جاہگ
 نبنت۔ ء اگہ بیدے جاہگ ء۔ پلکئے۔ انچش ایرے برے۔ گوا ہضم
 نبنت۔

میزک ء علم سک پراہ ء شاہیگان انت۔ ء جہل ء بے گوازیں زرے۔
 اے بروبری ء علمی رہنداں ایر کنگ بوتگ۔ ایوک ء کاگد ء قلم ء ایشی ء شکل ء
 صورت ء زاہر کنگ سک گران انت۔ چیا کہ، میزک ء سیادی گوں توارا
 انت۔ توارا رنگ ء صورتے نیست۔ اے مارگ بیت۔

میزک ء مزنیں نامی نیں زانتکاراں وہد پہ وہد۔ یک نوکیں رہندے
 شون داتگ۔ ہمک زانتکار ء وتی وہد ء چاگرد ء لوٹانی پدا۔ وتی ساساچ دیما
 آورتگ۔ ہمک زانتکار ء کہ کارے کنگ۔ نامے ہم داتگ۔ انچوش بزاں۔

ہے وڑا۔ باریں چہ کجا سرگچنگ ء سفر کنان ء منزل جنان ء پتا اتلگ ء سر
بوتگ۔

(حیالاتی حبر بازانت) پے حاترا جزم گشگ نبیت کہ میزک ء
بندت۔ چہ کجام و ہداں۔ چہ کجا ودی بوتگ۔ کتاب۔ بزاں وانگی بازانت۔ ہر
کس وتی پٹ ء پول ء گپت ء جننت۔ میزک ء زانتکارانی تہا مسلمان سک
باز بوتگ ء خاصیں ملکا ئیں مردم۔ بزاں دینداریں مردم بوتگ انت۔

ہندو ہم باز بوتگ انت۔ ء آوانی تہا ہم دینداریں مردم بوتگ۔ وتی
رام۔ دیوی۔ دیوتا۔ ء بگوان اش نازینگ انت۔ (ہندی کلاسیکی موسیقی) ء سرا
باز کار بوتگ۔ ہندی ء خاصتا (سنسکرت) ء تہا بازیں کتاب ء وانگی چاپ ء
شنگ بوتگ۔ بلئے تنی و ہدی ہمک زانتکارگون دز بندی نبشتہ کنت۔ ء وتارا کتر ء
نابز انتانی وڑا پشد ارایت۔ چوناہ ء اے راستی منگیگ انت۔ علمے کہ پراہ ء
شاہیگان بیت۔ گوا کئے گشیت۔ منان ء من۔ میزک ء کتابانی تہا نبشتگ۔
میزک ء در برگ نبوتگیں حبرے۔ ہاں اگہ باز جہد ء محنت بکنت۔ گوں دلہہکی
وتی استاد ء استادانی خدمت بکنت۔ ادب ء احترام بکنت۔ شپ ء شپ۔ ء
روح ء روح۔ مہ زانت۔ و ہدے بگوا زین ایت۔ گوا استادانی دعاہانی برکت
ء۔ امینچوک بیت کہ دیوان ء جلسے ء پہ دل جمی دوچار پر بند وانت کنت۔ بلئے
گشت نہ کنت کہ من در برتگ۔ گشیت من ہیل۔ گرا گاؤں۔

”پنڈت و شنونارائن بھات کھنڈے“ وتی نبشتہ گنگیں کتاب

معارف النعمات“ ء تہا نبشتہ کنت ء کشیت۔ ہندوستان ء سے ہزار (۳۰۰۰) سال پیسر میزک پیگ۔ ء جوائیں وڑ ء پیئے ء پیگ۔ ہندوآنی چار نیک راہی کتابانی تہا یئکے ”شام وید“ پیگ۔ کہ آ کتاب ء لہز لہز کشند ہی وڑ ء پیئما ”بجھن“ گانا ء وڑا کشنگ انت اش۔ انچوش کہ وہد بدل بوآن بوتگ۔ مردمانی تہا ہم بدلی آ تلگ۔ نند ء نیاد۔ نوکتریں دود ء ربیدگ۔ ورد ء وراک۔ چچ ء پوشاک۔ بزاں ہمک چیزے زما نگ ء ہمرائی ء دیروئی کنگ۔ ہے وڑا میزک ء تہا نوکتریں رنگ۔ نوکیں چیز۔ ء نوکیں رہند۔ ”نظام“ آ تلگ۔

بازیں زانکاراں جوائیں کتاب ء جوائتیں رہندا ڈ داتگ ء دیما آ ورتگ۔ ہے دور ء زما نگ ء۔ یک کتابے کہ (دواز دہمی صدی عیسوی) ء چاپ ء شنگ بیت۔ اے کتاب ء نام ”رتنا کر“ ات ء ”سارنگ دیو پنڈت“ ء بٹنگ کنگ ات۔

آ دور (سنسکرت) ء دور ات۔ اتوں بزاں اے وہدی اگہ آ کتاب دست بکپیت۔ ہم کسے آ زبان ء گالوار ء سر پد نبیت۔ ہندوستان ء تہا پخشیں مردم نیست۔ بلکن مگوائیت کہ اے کتاب ء چے چیزے زرت بکنت۔ اے بازیں کتابانی چاپ ء شنگ ء وہد ء بازیں مردم۔ ہم پگر ء ہم خیال نبوتگ انت۔ باز وہدا یک ء دگر ء حبراش نہ من اتگ۔ ء وتی وتی رہندا اش دیما آ ورتکنت۔

چیزے وہدارند ”امیر خسرو“ پڑا کئیت ء باز کار کنت۔ راگ ایمن

کلیان۔ نوروز۔ حجاز۔ زنگولا۔ نورو چکا۔ غارا۔ سر پردہ۔ زیلف۔ ء دگہ بازیں
کار کنت۔

(امیر خسرو ء سکت باز کار کنگ۔ بلئے پنڈت ء ڈالپاریں وڑے ء
چمشانک داتنگ)

دیتر اپنڈت بھنگ کنت۔ (۱۳۱۰) ء جنوبی ہند ء میزک جو انیس وڑے پئے ء
بوتگ۔ ”گوالیار ء راجہ مان تنوار“ وت میزک ء باروازاہکارے بوتگ۔
دور ء حکومت (۱۳۸۳ ء بگر ۱۵۱۶)

اے واجہ ء ”دھر پد“ (گشند ہی تہرے) دیما آؤرت۔ آوہد ء
نامداریں گشندہ ”نائیک بیجو“ بوتگ۔ کہ ”راجہ مان تنوار“ ء دربار ء بوتگ۔ ”راجہ
مان تنوار“ ء مرک ء رند ”سلطان بہادر والی گجرات“ ء دور ء زمانگ ء (۱۵۱۶ ء
بگرتاں ۱۵۲۶) ء ”بیجو“ ہے دربار ء بوتگ۔ ء ہے دور ء ”نائیک بیجو“ ء
”راگ ٹوڑی“ جوڑ گت ء دیما آؤرت۔ ہے ”راگ“ ”سلطان بہادر“ ء نام ء
”بہادری ٹوڑی“ ایر کنگ بوت۔ کہ تنی وہدی ہست۔

”راگ ء راگنی“ جوڑ کنگ۔ ء اڈ دیگ مزنیں کارے۔
(پانزدہمی صدی عیسوی) ء ”سلطان حسین شرقی جو پوری“ ء دور ء آہی
ء پد ”اکبر بادشاہ“۔ ء پدا ”اورنگزیب“ ء وہد۔ اے تیوگیں دورا بازیں ”راگ
ء راگنی“ اڈ دیگ بوتگنت۔ ء میزک ء بازیں کار ہم بوتگ۔ بازیں استاد ء
زاتکار دیما اتلگنت۔ دہلی ء بادشاہ ”محمد شاہ، نعمت خان سدارنگ“ ء (خیال) ء

رامز میں نامے ء درجہ ءے دات۔ ”خیال“ (کشند ہی ء تہرے)۔

پدا ”راگ“ ”حسینی کانہڑہ“ ”حسینی ٹوڈی“ ”جونپوری“ ء دگہ دگہ۔
آدہداں ہمک بادشاہ ء دربار چہ میزک زانٹاں پُریجگ۔ ء ہر زانتکار ء وتی
زانت ء پد ء یک نہ یک کارے گنگ۔ ء پیش داشتگ۔ (ایشانی کارہے
بوتگ) بادشاہ وت ہم زانتکار بوتگ انت۔ شوکین ء خُبار بوتگ انت۔
انچش کہ من بُرزا ”راگانی“ نام آورت۔ ”سلطان حسین شرقی
جونپوری“ ء نام ء گوں ہمگر نچ انت۔

ہمک مسلمان بادشاہ ء دُور ء باریگ ء میزک ء میزک ء زانتکاراں باز
عزت ء شرف دیگ بوتگ۔ دلہڈی دیگ بوتگ۔ کہ میزک ء سرا انگت شرتر کار
بکن انت۔

ھو! دوبادشاہ کہ مسلمان بوتگنت۔ ء ہے مغل دُورے ء خاندان عہ
بوتگنت۔ یکے بادشاہ بابر۔ ء دومی بادشاہ ہمایوں۔ اے دوئیں بادشاہانی دُورسک
ترند ء گرانیں دُورے بوتگ۔ جنگ۔ ء ناتپاکی۔ ء سراں سیمگی ء دُورے
ات۔ اے دُورے ہم زانتکار دربار ء بوتگنت۔ بلئے اینچوموہ نہ رست اش کہ
کارے بکن انت۔

بلئے دیمترا ”اکبر بادشاہ“ ء یاتگار یں دُور کئیت۔ کہ ہمک علم ء را
آپئے راستیں جاہ ء مقام دیگ بوت۔ ”باز بہادر حاکم ء مالو“ مزینیں زانتکار یں
مردے بوتگ۔ ء میزک ء شیدائی ء زانتکارے ات۔ ہے دُور ء زمانگ ء کہ

راجہ اودھے بور“ ء لوگ بانک ”میرابائی“ (ہندی شاعری ء میزک ء زانتکارے
 ات)۔ ”میرابائی کی ملہار“ ہمائی نام ء گوں ہمگرنج انت۔ ء ”تان سین“ ء نام
 ء ہرکس زانت۔ ہرکس ء اشکتگ۔ چوناہا ہم ”تان سین“ ء باروا باز
 نبشنگ کنگ بوتگ۔ ”تان سین“ برہمن ء بوتگ۔ ء (اکبر بادشاہ) ء دربار ء
 خاصیں کشندہ ء بوتگ۔ ”تان سین“ ء پت ء نام ”مکرند پانڈے“ ات۔ رندا
 مسلمان بوت۔ ”تان سین“ ء ”ہری داس سوامی“ ء شاگردی ء میزک ”راگ
 راگنی“ ہیل گیت۔

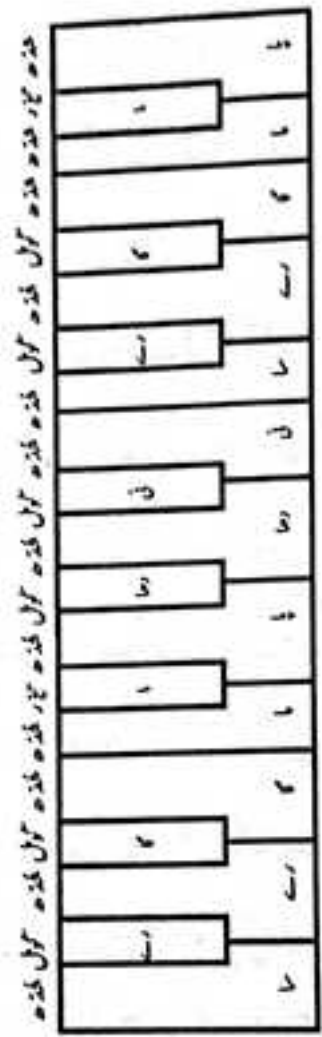
”علامہ ابوالفضل“ ء (آئین اکبری) ء تہا تان سین ء باروانبشنگ۔
 (گوستگیں ہزار سال ء تہا پشیں کشندہ ودی نہ بوت)۔

اے دؤر ء بازسک کارکنگ بوتگ۔ بازیں ”راگ ء راگنی“ دیم
 اتلگنت۔ چوش کہ ”راگ درباری“ (سنسکرت) ء نام ”کرناکی“ اے ”کانہڑہ“
 ء تہرے۔ یکے و اے کہ ”تان سین“ ء وش کا بو ء گوشنگ۔ ء دومی اے کہ
 (اکبر بادشاہ) ء دل پسند بوتگ۔ پے حاترا ”راگ“ ء نام ”درباری“ بوت۔
 تاروچ مرچی ہم ہما ”درباری“ انت ء ”درباری“ ء نام ء زانگ بیت۔

دگہ ”راگے“ ”کرائی“ ات۔ آہی ء نام ”سگہرائی“ ایرگت۔ ء ”سہانہ“ ء نام
 شاہانہ“ بوت۔ اے (اکبر بادشاہ) ء دل پسندیں ”راگ“ بوتلگنت۔ ہے دؤر ء
 ”ٹوڑی“ ء ”سارنگ“ گوں ”تان سین“ ء نام ء ہمگرنج بوت انت۔ چوش کہ
 میاں کی ٹوڑی“ ”میاں کی سارنگ“۔

پدا ”ملہار“ ء جاگہ گت۔ بازیں میزک زانتاں ”ملہار“ ء
 سراکار گت۔ زانتکارانی تہا ”بابا رام داس“ ء ”ملہار“ ”سورداسی“ ”ملہار“
 نائیک جرجو“ ء ”ملہار“، ”تان سین“ ء ”میرا بائی ء ملہار“۔ دیما اتکنت۔ ء تئی
 وہدی ہست انت۔ دیمتر کتاب نبشتہ کنت۔ (بادشاہ جہانگیر) ء دؤر ء
 (جہانگیر داد) (چھتر خان) (پرویز داد)، (خورم داد)، (ماکو) ء (ہمزان)،
 میزک ء جو انتریں زانتکاراں چے بوتکنت۔ ء نامدار بوتگ انت۔

پدا بادشاہ ”شاہ جہان“ ء دؤر ء باریگ ء ”جگ ناتھ“ ”درنگ خان“
 ”لعل خان“ ”لقب گن سمندر“ ”بلاس خان“ ء وڑیں زانتکاراں وتی زانت ء
 پدا کارنگ ء پیشد اشنگ۔ بازیں ”راگ ء راگنی“ ہے زانتکاراں گوں ہمگرنج
 انت ء تئی وہدی ہست انت۔ بازیں کہ وتارا منینت نہ گت اش۔ مرچی آگار
 ء بیگواہ انت۔ چہ اورنگزیب ء رند پدا ایک سُر پُرے میزک ء بنا بوت۔ شہزادگ
 ء امیر زادگاں وتی وتی لوگانی تہا مجلس ء دیوان جمینت انت۔



چہ ڈرستان پیراے حمرء وانوکانی دیمء کاراں کہ من نور محمد نور آل ادب
 ء پڑء نا کہ زانتکاریاں۔ نہ کہ لہز زانت ء ندکارے آں۔ کہ پہ وانوکاں سرجمیں
 نبشتانکے بنویساں (ہرچ کارء ہرچ مرد) بلئے گوں وتی بے کشادی ء بے وزری
 ء من یک جہدے کنگاؤں کہ میزک (موسیقی) ء بابت ء چیزے کہ من زاناں
 (ہما کہ من چہ وتی آریں استادان چہ وتی پیشوکان زرتکنت۔ یا کتاب ء
 وانگیاں چے وانکنت ء در برگ ء جہد گنگ) آیاں نبشتہ بکناں۔ ء وانوکاں
 گوں وت شریدار بکناں۔ اے منی دیریں واہگ ء لوٹے یوگ۔ ء ہست
 انت۔ بلئے نبشتہ ء وتی راہ ء رہند انت۔ کہ من چہ آیاں نابلداں۔

دومی حمر بلوچی میزک ء (موسیقی) بابت ء منی پٹ پول وت۔ منی جوند
 ء دلجم کنگ ء نہ انت۔ تنی وہدی من ہرچی کہ اشکنتگ۔ منی تڑ ء نیم بندگ
 انت۔ بلئے پداہم من دیمتر بلوچی میزک (موسیقی) ء سر حال ء وتی پٹ پول ء
 جم گگیں حمران دیمء کاراں۔

مئے بلوچی (ساز ء زمیلی دیواناں) دیوانانی تہا من اشکنتگ ء دیسگ
 کہ مئے شر ء زمیلانی اشکنوکیں ورنازانگ لوٹ انت۔ کہ ما (کشنده) وتی رد

۽ بند داتگنيس شتر ۽ سؤت ۽ ايندگه پر بنداں۔ کجام ”راگ ۽ راگنياني“ تها
 گشگائين۔ دگه بازيں نوک باهند ۽ حُبارين ورننا (سازنده ۽ گشنده) راه گوزي
 بخت کن انت۔ پلاں شتر پلان پر بند۔ کجام ”راگ“ ۽ ”سُراں“ گوں سينگار
 تگ۔ که چوتامدار ۽ ڈولدار انت۔

په درور نوک باهندين ورنائے منارهگوزي۔ (موبائل) يا گوانکو بخت
 گت۔ واجه اے پر بند کجام راگ ۽ تها انت۔ من آرا گشت۔ اے سارنگ
 انت۔ نول اے نوک باهندين ورناروت ديوانے ۽ بنديت۔ هما پر بند (که
 چه من بختے گت که کجام راگ ۽ تها انت) وش گئي ۽ گشگ ۽ جارء جنت ۽ په
 الهان (فخرية) گشيت که من اے وهدي راگ سارنگ ۽ پلاں پر بند ۽ وانان۔
 چونزانت که اے راگ سارنگ ۽ گرز ۽ لوٹ جي انت۔ ايشي ۽ وادي ۽ سموادي
 سُر کجام انت۔ ايشي ۽ آروهي امر وهي چون انت۔ اُترانگ انت۔ يا
 پُروانگ۔ ايشي ۽ آلاپ چون بيت۔ ۽ دگه دگه لوٹ ۽ گرز جي انت۔ چون
 گشگ بيت۔ ۽ اے هم نزانت که راگ سارنگ ۽ چينچک (قسم) تهر انت۔
 چوش که۔ سارنگ۔ مياں کي سارنگ۔ گهوڑ سارنگ۔ مدھ ماد سارنگ۔ سُخده
 سارنگ۔ بندرابني سارنگ۔ لنکدهن سارنگ۔ کلار سارنگ۔ ساونت سارنگ۔
 ۽ دگه باريں چنت سارنگ انت۔ هے وڑالهيں ورننا محفل ۽ ديواناني تها وتارا
 زانتکار پيشدارگ ۽۔ نابزانتی ۽ (سرگم) ۽ کارمرزکن انت۔ اے جوانيس حبر
 نہ انت۔

پنچس ورناء نوک باہنداں زانگ لوٹ ایت۔ کہ ایوک ء ”راگ راگنی“
 ء نام ء گرگ ء گشگ ء یا زانگ ء۔ حمر نہ کیش ایت۔ ء نہ کسے چوراہ گوزی
 زانتکار بیت۔ اگہ کسے ء میزک (موسیقی) ء حُب ء واہگ ہست۔ ”راگ“
 ”راگنی“ ء آئی ء لوٹاں زانگ لوٹ ایت۔ گڑا باء دانت۔ کہ برؤت استادے
 بنا میں ایت۔ استادانی کر ء برؤت شاگردی بکنت۔ وہد بدبخت۔ استادانی
 خدمت ء احترام بکنت۔ میزک (موسیقی) یادگہ چونیں ہم کارے بیت۔ راہ
 گوزی پہ یکت ء دو حمر ء سر پد ء زانتکاری نیت۔ اے حمر شر زانگ لوٹ
 ایت۔ کہ ہرچ ہمک کار پہ حُب واہگ پہ محنت دست کپیت۔ اول و کارے مکن
 ۔ اگہ کئے۔ گڑا بزاں کہ تو وتی گراں بہائیں و ہد ء دیگائے۔ جنجال ء زہمت
 کشگائے۔ زر خرچ کنگائے۔ گڑا کار ء انچوش بکن کہ کار ہم بزانت کہ کارانی
 کنوک اتلگ۔

گشگ ایش انت کہ کار ء پہ دلجی۔ دلہکی۔ ایمنی۔ حُب ء واہگاں گوں
 بکن کہ چیز کے پر سیت (حاصل) بہ بیت۔ (موسیقی) میزک۔ ایندگہ کاراں
 چے جتاہیں کارے (علم موسیقی) سک باز پراہ ء شاہگان ء جہلا نکلیں علمے۔ جی
 ہو۔ علمے۔ ء علم گنگی چیزے نہ انت۔ من میزک ء باروا گشت۔ کہ ایندگہ
 کاراں چے جتاہیں کارے۔ بزاں علمے۔ ایوک ء ہنرے نہ انت۔ انچش کہ
 کسانہیں زہگے دربر جاہے (اسکول) ء روت کچھسی ء پگی پیللی ء چے
 سر جنان کنت۔ دو۔ چہار۔ ہشت۔ واہ۔ ء ہے وژا دیما روان بیت۔ ء اے

عمل ہا کسانیں زہگ ء عمر ء ردوم ء گوں دیم ء روان بیت۔ زہگ مزن بوآن
 ء وانان ء دیم پہ زانت ء منزل ء روان بیت۔ ء آخر آوہد ہم کنیت۔ کہ پُہتہ ء
 زانتکار بیت۔ وتی لوٹ ء زلورتانی وژارہ ء رہندے جوڑ کنت۔ ء پہ زند ء
 آسرائی ء گاماں زورایت۔ اگن بلوئیت۔ کہ انگت بوانیت۔ وانت کنت۔
 چیا کہ وانگ ء زانگ انچیں کرتن ے۔ کہ ہلاسی نہ زانت۔ کنگی نہ انت۔ ہے
 رنگ ء علم موسیقی ء باروا کتابانی تہا بشتہ (یہ بحر زخار ہے) بزاں ہا جہلا نکمیں زر۔
 کہ گواز نہ بیت۔ کے بلوئیت کہ میزک (موسیقی) ء در بہازت نہ بوئگیں
 حمرے۔ البت مزمنیں جُہد ء کوشستاں پد۔ اے لائق بیت کہ مجلس ء دیوانے ء
 دوچار پر بند (بندش) (استاہی) پہ دلجمی گوں وش الہانی گشت کنت۔

باز۔ سک باز محنت ء جنجال جہد ء کوشست ء پد ہم گشت نکنت۔
 کہ من در برتگ۔ من حاصل کنگ۔ نا..... اے وژ گشیت کہ من ہیل رگر گاؤں
 (طفل مکتب ہوں) ردی ء بیت۔ ببخشش ات۔

اے حمر ء تہا چ شک ء شبو نیست۔ کہ بلوچی میزک (موسیقی) وتی پُشت
 ء باز کوہننن ء بلا ہیں تارتخے داریت۔ ء ہروڑ ء انشا اللہ پُر گنج انت۔ بلئے بے
 علمی ء سَوَب ء پُشت ء پُشت کچنگ۔ در بر جاہ (انسٹیٹیوٹ) نبوہگ ء سَوَب ء
 دز ء مچاں اندیم کنگ۔

میزک (موسیقی) ء بابت ء بشتہ کنگ باز گرانیں کارے۔ پہ بشتانک ء
 مزمنیں زانتے پکار انت۔ منی ڈڑیں نابزانتیں مردے ء کار نہ انت۔ من پیر ء

ہے جبرگت۔ کہ ہشتہ کنگ وت مزنیں کارے۔ ء پدا میزک ء سرحال ء۔
 انگت گران ترانت۔ من (موسیقی) میزک ء بُنگیج چہ (ہندی کلاسیکی موسیقی)
 ء چے کنگ۔ منی زانت ء زانگ ء بنیاد (ہندی کلاسیکی موسیقی) یوتگ ء
 ہست۔ من ہرج جبرے کہ چہ وتی اُستاداں دَربرنگ۔ یا کتابانی تہا دیستگ ء
 وانگ۔ ہما جبراں چے وتی اے ہشتانک ء دیما براں۔

سنگیت، سم گیت، موسیقی؟

(۱)۔ سُر۔ سنگ۔ گیت۔

سُر۔ سنگ۔ گیت۔ اے لہزاں یک جاہ کنیں (سُر سنگیت)۔ بزاں سُر ء ہمراہ
 سوت یا سُر ء ہمراہی ء سوت۔

لہزی مانا۔

سُر۔ سُرانت۔ سنگ۔ ہمراہ۔ ء گیت۔ سوت انت۔

ہرج وڑیں شعر (لچہ) (چوناہ ء۔ گیت ء لہزی مانا سوت انت)

(۲)۔ سُر۔ سم۔ گیت۔

اے لہزانی یکجاہی ء (سُر سم گیت)۔

بزاں۔ سُر۔ ء۔ سم۔ ء ہمراہی ء سوت۔

سُر۔ سُرانت۔ سم۔ ردء بند داتگیں شمار (حساب) ء یک خاصیں مقامے۔ کہ

سم گشگ بیت۔ اے ”طبلمہ“ (ڈھولک ء شرتریں قسمے) ء بول۔ کہ

”ماترہ“ (بیت) یا ضرب ہم گشتت۔ بزاں سُر ء ردء بند ء گوں شعر ء بواں۔

(۳)۔ موسیقی

میزک ”موسیقی“

مو۔ سی۔ قی۔ اے لہز کہ ہور بنت موسیقی کشنگ بیت۔

اولی لہز۔ مو۔ لہزی مانا۔ مود یا مید (بال)

دومی لہز۔ سی۔ لہزی مانا۔ ۳۰ (تیس)

سینٹی لہز۔ قی۔ لہزی مانا۔ بہر (تقسیم)

بزانت۔ مؤڈ۔ یک ٹالے۔ ء سی بہر کنگ۔

چہ درستاں پیر سنگیت ء باروازا نگ لوٹیت۔

سنگیت چیئے؟

سنگیت یا میوزک۔ اے یک انچیں چیزے کہ گندگ نیت۔
(محسوس) مارگ بیت۔ چوش کہ گوات۔ گوات ء مارا ت کنیں۔ سنگیت۔ (ساز
ء آواز) بزائ تو اء گوں (تعلقہ اری) سیادی کنت۔ ء تو اء رنگ ء صورت
نیست۔ دشیں تو اء ارواح ء گون جنت۔ انچش کشنگ اش۔ ء کشنت۔ میوزک
ارواہ ء وردن انت۔ ء حبر صد در صد راست انت۔

اے حبر ء راستی اے وڑ انت۔ امروز ء تہا دو چیز انت۔ کہ ارواہ ء
(سکون دینت) تاہیر دینت۔ ٹرہین انت۔ آرام دینت۔
یکے اللہ ء ذکر انت۔ اللہ جان ء ذکر ء عبادت۔ چوش کہ کلمہ۔ نماز۔

زکات - روچک - حج - قرآن ء وانگ - نماز ء کنگ - صدقہ ء خیرات
کنگ - زکات - روچک - حج - کنگ ء دگہ بازیں نیک راہ ء کارانی کنگ
ء ارواہ وژنود بیت -

ہے وژادومی میزک انت - کہ ارواہ ء وژنود کنت -

دین ء نیک راہ ء کارانی تہا (خلوص) دلپہکی - (عاجزی) آجزی -
(انکساری) وتاراکم درجہ لیگ - (احترام) ادب یوگہ لہمی انت - ہے وژا
میزک ء لوٹ انت - عاجزی - دلپہکی - ادب - احترام - ء دگہ دگہ -
انچش کہ نیک راہ ء مردم گوں بصد احترام ء دلپہکی - ہمک زکن ء لوٹ
ء لوازماتاں گوں بکنت - گڑا آمردم یک شتریں منصب ء مقامے ء واہند
بیت - ہے وژا سنگیت ء ہمک یک زکنے ء گوں آئی ء لوٹ ء لوازماتاں پورا
بکن - یک منزل ء مقامے ء سر بے -

سنگیت ء سر حال انت - باندا ہے سر حال ء وتی حمر ء دیم ء بنبریس
سنگیت ء باروا گشگ بیت - کہ اے گوات یا توار ء وژا مارگ (محسوس) بیت -

نوں بیا چاریں (آواز) توار چی ے؟

اگن ہیزت چاری ببیت، گڑا زانگ بیت کہ علم موسیقی ء (موضوع)
”بنتران (آواز) توار انت - ء توار - گوات انت - کہ گندگ نبیت - توار ہم
گندگ نبیت - حمر پدا ہمارشت ء کئیت -

(آواز) توار چون ودی بیت؟

(آواز) توار

انچش گُشنت کہ ایٹم بمب ء اڈ کنگ - ء بناینگ - انچوگران نہ انت -
 انچو کہ توار ء بناینگ گران انت - ء سک بازگران انت - مزنیں جہد ء محنت
 ے پکار انت - انچش کہ ایٹم بمب ء بناینگ ء پد - آہی ء گیشتر - ء شرتر
 کنگ - ء آہی ء پھر بزرگ - دوہمینچک - توار ء وشر کنگ ء پھریزگ انت -
 خد اوند ء دا تگلیں گنجاں چے یکے توار انت - لہتیں مردماں چہ غیب ء -
 بُنکسی اللہ پاک ء داد - وشیں توار گون بیت - لہتیناں باز محنت کنگ
 لوٹیت - قدرتی توار چہ (مصنوعی) اڈ کنگلیں توار ء شیرکن تر انت - ء زوت
 اثر انت - اگہ کے لوٹیت کہ جڑ انتریں توار ء واہند ببییت - ء میزک ء
 جڑ انتریں گُشندہ ئے ببییت - باکد انت کہ اے حبر ء پہوت فرض ء
 وڑا بلیکیت - کہ توار آہی ء دست ء دل ء - قابو ء ببییت - یک توارے ء گوں
 دوئی توار ء (فرق) دگری ء ہم بزانت - توار انچیں چیزے کہ چرائی ء اشکنگ ء
 مردم - بیماری - ناوشی - گم گرتی - مصیبت - پریشانی - وشی - زہری - مہربانی -
 دژمنی - کست ء کینگ - مہر ء شتادہ - ء درتیں تواراں ماراں بکنت -
 چونیں ہم چیزے ء (نکراؤ) ڈیک ورگ - (رگڑیا گھنا) گورموش یا
 کنگ - یا چیزے ء کپگ ء توار پیداک بیت - چیا کہ (ہوا کا دھکا یا جھنکا)
 گوات ء دکا تیلانک لگگ ء چے - گوات ء تہا آپ ء پیم ء (حرکت) سُر

سُرے ودی بیت۔ (لرزش) لرز گے ودی بیت۔

(جُمبش) زر مہشتے ودی بیت۔ ہے دِکا۔ زر مہشت۔ یا سُر سُر ۽ تہا چے
توار ودی بیت۔ توار گندگ نبیت۔ دز جنگ نبیت۔ نہ تاے چش ات
کنے۔ نہ بُوئے ہست۔ نہ رنگے۔ نہ صورتے۔ بلئے (ہوا کے ذریعے) گوات ۽
سَوْب ۽ مئے گوشاں گوازایت۔

توار ۽ (تعلقداری) بِن سیادی۔ اللہ جل شانہ گوں ہمگر نچ انت۔۔۔

کُن فِیْکُون۔۔

کُن فِیْکُون۔ اللہ جل شانہ ۽ حکم ۽ چے وہدے کُشیت کُن
ببیت۔ آ بیت انت۔ کُشگ۔ حکم کنگ۔ اللہ تعالیٰ ۽ صفات انت۔ اللہ تعالیٰ
۽ حکم ۽ چے دنیا۔ ۽ دنیا ۽ تمایں مہلوک ودی بیت۔ اے دُزستانی فنا۔ ۽ محشر قائم
بُوگ۔ ۽ ہم توار کار مرز بیت۔ کہ آئی ۽ (صور ۽ اسرائیل) کُشدت۔
یک سازے (نرسنگہ) باجے شکل ۽ چیزے۔ قیامت ۽ روج ۽ ہے
(نرسنگہ) باجے ۽ توار ۽ چے دنیا فنا بیت۔

دومی برا توار ۽ چے۔ تمایں مہلوک زندگی بیت۔ ۽ اللہ تعالیٰ ۽ دیم محشر
۽ میدان ۽ حاضر بیت۔ بزانت پُش بیت کہ توار ۽ چے ودی بیت۔ توار ۽ چے
ہلاں بیت۔ ۽ توار ۽ چے محشر ۽ میدان جمیت۔

دراہیں آسمانی کتاب۔ اللہ تعالیٰ ۽ (کلام) حبر انت۔ قرآن مجید ہم اللہ
تعالیٰ ۽ (کلام) حبر انت۔ (کلام اللہ) (لوحِ قلم ۽ محفوظ انت)۔ قرآن مجید

ء (سورة یسین) سورة یاسین ء آیاتے ء تہا گشیت۔ اللہ جل شانہ ء اے شان
 انت کجام ہم چیزے ء ارادہ بکنت۔ ہما چیز ء گشیت۔ حکم دنت۔ فرما ین
 ایت۔ ببیت۔ آ چیز ہما و ہدی بیت۔ پد ر بوت کہ دزا ہیں حبر ء (بُن زہ) توار
 انت۔ اللہ تعالیٰ ء (آواز) توار ء بوہگ چہ ہے آیات ء در انت۔

کُن فیکون ء ہنپت حرف ء بیچ نکتہ ء باروا (کامل جونا گڑھی) وتی
 کتاب (پاکستانی موسیقی) ء تہا نبشتہ کنت۔ ہنپت حرف ء بیچ نکتہ ء ہورکن
 دوازداہ بنت۔ ء دیمتر دوازداہ و شیس تواراں دوازداہ درجہ ء بہر کنان ء دوازداہ
 سُرائی باروا گپ جنگ۔

دوازداہ مستگیس توار سُر گشگ پوتکنت۔ ہمیشاں چے میزک
 (موسیقی) راگ جوڑ بنت۔ بن انت۔ ساز ء توارانی تہا گشگ بنت۔ بازوش
 انت۔ ارواح ء گونجن انت۔ انسان و انسان انت۔ حیوانان ہم دوست بنت۔
 ما (آواز ء) توار باروا حبر ء اتیں۔ کہ (بُن زہ) بزاں درا ہیں حبر کنیت ء توار ء
 سر ء اوشتیت۔ (سار اکھیل آواز کا ہے) کہ توار اول انت۔ توار آخر انت۔
 مات ء لاپ ء چے دراہگ ء توار ودی بیت۔ تاں لب ء (قبر) گور ء توار کار
 مرز بیت۔ منکر نکیر ء جُست ء پُرس۔ محشر ء انسان ء جسم ء تما میں بند ء بوگ۔
 دست پاد۔ ہمک اعزائے توار ء گشگ۔ بزانت ہے بیت کہ (سگیت موسیقی)
 میزک (آواز) توار انت۔ بلئے پہ اشکنوکاں۔ ہما کہ اشکنت کنت۔ بزاں کر
 نہ انت۔ اشکن ایت۔ توار ہما انت کہ اشکنگ ببیت۔

توار ۽ دومی سیادی ایشکنگ ۽ گوں بیت۔ (حس سمع) ایشکنگ ۽ مارشت
 - اے ہم گوات ۽ سوب ۽ چے بیت۔ گوات ۽ توصیف۔ اوساپ۔ اے وڑ
 انت۔ (ملائم) نرم انت۔ ہر جاگہ موجود انت۔ زوت (سمٹ جاتی ہے)
 تزکیت ۽ تیزی ۽ گوں (پھیلتی ہے) شنگ بیت۔ گوات (عصبہ سمع) گوش ۽
 ایشکنگ ۽ ریشگاں گوں بخت۔

دلگوش: جسم ۽ تہا پناد (عضلات) رگ ۽ ریشگانی (حرکت) سُر سُرگ ۽
 رند تواری چہ دپ ۽ در کثیت۔

گوش ۽ ایشکنگ:-

(پروفیسر ایڈ) ہشتہ کنت۔ اگہ کتے ۽ ایشکنگ ۽ تواری باز ۽ گیش
 انت۔ گوا آ پنج صد تواری نیامین ۽ دگری ۽ زانت کنت۔ ایشکنگ ۽ باروا
 نیولین اول ۽ درور اے وڑا درانکار کنگ پیگ۔ کہ نیولین اول ۽ توپ ۽ تواری
 ۽ ایشکنگ ۽ پد۔ تواری دوری ۽ نیمگ ۽ باروا (ٹھیک ٹھیک) برور۔ برور
 کشتگ۔

گوش ۽ (عصبہ سمع) ایشکنگ باز (باریک ریشے) بارگیں ریشگ
 انت۔ گوات یا تواری ریشگاں چے گوزگ ۽ رند گوش ۽ پردگ ۽ سر بیت۔ انسان
 ۽ جسم ۽ چے وہدے تواری در کثیت۔ یاودی بیت۔ گوا انسان ۽ جسم ۽ تمام رگ ۽
 ریشگانی تہا (حرکت) سُر سُرے ودی بیت۔ انسان ۽ جسم ۽ تہہ ۽ گوات ۽ تہا
 ہم سُر سُرے کثیت۔ ۽ ہا تواری در کثیت۔ ۽ پد ر بیت۔ یا چوش بکش کہ ایشکنگ

بیت۔ انچش کہ یک تارے ء۔ چوکہ دمبورگ ء تارے ء گون بکتے۔ توار ء
 ہمراہی ء ہما تار ء تھا یک لرزگے گندگ بیت۔ اگاں دومی برا ہما تار دست
 جنگ ببیت۔ لرزگ بند بیت۔ ء توار ہم بند بیت۔ بزاں توار انچیں چیزاں
 چے ودی بیت۔ کہ آہی ء تھا لرزگ ء مادہ ببیت۔

مادیست کنیں یک (ٹھوس) سکیں چیزے۔ اگاں چہ برزا بکپیت۔ آہم
 توار کنت۔ چہ برزا زمین ء نیمگا۔ جہل آگ ہم۔ لرزگ ء ڈر مہشتے۔ زمین ء
 سر ء کپنگ ہم۔ لرزگ ء سر سرے۔ گوات ہر چیز ء تھا۔ کر ء گوار ء بزاں
 ہر جاہ ء (موجود) ساڑی انت۔ گوات ء سوب ء وڑ وڑیں تواراں ما! شکنیں۔

سُر؟

اے پراہ ء شاہگانیں جہان ء بازیں توار ہست انت۔ ہے بازیں
 وڑ وڑیں تواراں چے چیزے توار پہ موسیک ء سر چنگ ء گیشینتگ۔ ء
 ہے گیشینتگیں ء سر چنگیں توار زیر ”سُر“ گشگ بنت۔

ہے نامنتگیں توار۔ زیر ”سُر“ ہنت انت۔ اے پتہیں (سُرانی)
 توارانی۔ زیرانی ہجارگ ء زانگ ء حاتراناں پر بتگ۔

ہندی کلاسیک موسیقی (سنسکرت) ء ہندی نام:-

(۱)۔ کھرج یا سرج۔

(۲)۔ رکھب یا ریشب۔

(۳)۔ گندھار۔

(۴)۔ مدہم۔

(۵)۔ پنجم۔

(۶)۔ دھیوت۔

(۷)۔ نکھاد یا نشاد۔

ء پدا ہمیں پختیں تو ارانی لکئیں نام ہم سرچنگ کہ کشنگ ء سبگ ء
آسان ببیت۔

لکئیں نام:-

(۱) سا (۲) رے (۳) گا (۴) ما (۵) پا (۶) دھا (۷) نی۔

(۱) ”کھرج یا سٹرج“ ء اوّلی لہز حرف ”سین“ انت۔ ء

”سین“ ء اوّلی لہز حرف ”س“ زورگ یوتگ ء لکئیں نام

(۱) ”سا“ ء اوّلی حرف ”س“ سرچنگ۔

(۲) ”رکھب“ ء اوّلی حرف ”ر“ سرچنگ۔

(۳) ”گندھار“ ء اوّلی حرف ”گ“ سرچنگ۔

(۴) ”مدہم“ ء اوّلی حرف ”م“ سرچنگ۔

(۵) ”پنجم“ ء اوّلی حرف ”پ“ سرچنگ۔

(۶) ”دھیوت“ ء اوّلی حرف ”ذ“ سرچنگ۔

(۷) ”نکھاد“ ء اوّلی حرف ”ن“ سرچنگ۔

(۱- سا- ۲- رے- ۳- گا- ۴- ما- ۵- پا- ۶- دھا- ۷- نی)

سُرانی (ذات) تہر:-

(سُرانی تہر) بنت- ”شُدّہ“ ”کول“ ”تیوڑیا تہیر“ سے تہرانت۔

۱- شُدّہ سُر :- (سنسکرت) ء لبزے - ایشی ء (معنی) بزانت -

پاک - اصل - بُرز - صاف - مہکم - سچک - (سنسکرت) ء کتاب ہے مانا ء گشت۔

۲- کول سُر :- (سنسکرت) ء لبزے - (معنی) مانا - بزانت - نازرک -

نرم چہ ”شُدّہ“ ”سُر“ ء کم تر - جھل -

۳- تیوڑیا تہیر سُر :- (سنسکرت) ء لبزے - (معنی) بزانت - تیز - بُرز

بُزتر -

(شُدّہ - کول - تیوڑ سُر - گل دوازداہ سُر انت)۔

ہے دوازداہ سُرانی ہوری ء یکجا ہی ء ”سبک یا استھان“

گشت۔

سبک یا استھان :-

سبک یا استھان ہم (سنسکرت) ء لبزے کہ (معنی) بزانتے -

(مقام) جاگہ انت - موسیک ء تہا پشیں سے ”سبک یا استھان“ انت - سے

(مقام) جاگہ انت - پہ زانگ ء ہجار اشانی حاترا ہم نام سرچنگ -

(۱) مندر سبک یا مندر استھان۔

(۲) مدھ سبک یا مدھ استھان

(۳) تار سبک یا تار استھان۔

(۱) ”مندر استھان“ یا ”مندر سبک“ جھل تریں توار۔ مرچاں۔ ”کھرج سبک“ ہم گشت۔

(۲) ”مدھ استھان“ یا ”مدھ سبک“ نیاجین ء توار۔ نہ بُرز۔ نہ جھل۔ بزاں ”نیاجین“۔

(۳) ”تار استھان یا تار سبک“ بُرزیں توار۔ بُرز۔ بُرز تر۔

(۱) اوّلی سبک ء کھرج سبک ہم گشت۔

(۲) دومی سبک ء نیاجین ء سبک ہم گشت۔

(۳) سیمی سبک ء دون ء سبک ہم گشت۔

اصل ء اگن بچارے و ”سبک“ دو انت۔

(۱)۔ جھل ء ”سبک“۔

(۲)۔ ء ”بُرز ء سبک“۔

(۳)۔ سیمی ”سبک“۔ ہے دو میں ”سبکانی“ نیام ء چے زورگ ء

ناینگ یوتگ۔ تاکہ آسان تر ببیت۔

زانتکارانی گشتگ ہمیش انت کہ توار ”مندر سبک“ ء چے جھل

ترنیست۔ بزاں اوّلی ”سبک“ کہ ”کھرج“ سبک ہم گشتگ بیت۔ توار ہر

قدر۔ ہمینچک جھل ببیت۔ ”مندرسبک“ ءتہا کثیت۔ برزتریں توار۔
ہمینکس برز ببیت۔ برز ء سیمئی ”سبک“ براں ”تارسبک“ ءتہا کثیت۔
برز ء چے برزتریں توار ”تارسبک“ ءتہا انت۔ ء جھل ء چے جھل تر ”مندرسبک“ ءتہا کثیت۔ نیامجین ء ہمک توارگون انت۔

دیترا ”سبک ء سر“ کسان کسانیں بہرانی تہا بہر کتنگ انت۔ ء آیانی
ہتجار ء زانگ ء حاترا پر آیاں ہم نام سرچنگ۔

”سُرتی“ یا ”شروتی“ :-

(سُرتی) ”سُرتی“ ہم تواریے، ۲۲ پیست و دو توار (سُرتی) اُنت۔

سُرتیانی نام :-

- (۱) تمبرا (۲) کمودوتی (۳) مندا (۴) چھندوتی (۵) دیاوتی (۶) رنجنی
 (۷) رکتیکا (۸) رودری (۹) کرودھی (۱۰) وجریکا (۱۱) پرسارنزی (۱۲) پریتی
 (۱۳) مارجنی (۱۴) شریتی (۱۵) رتکا (۱۶) سندپنی (۱۷) الاپنی (۱۸) مدنتی
 (۱۹) روہنی (۲۰) رمیا۔ (۲۱) اُگرا (۲۲) شر و بھنی۔

”سُرتی“ ءِ جنڈ ءِ اصل نام ”شروتی“ اُنت کہ لفظی معنی کسانیں

”سُر“ اُنت۔ ہے ”شروتی یا سُرتی“ ءِ سرا باز حبر بچگ ءِ ہست۔ اے و ہدی ما
 اے حبر ءِ سرا کا ہیں کہ موسیک زانتاں موسیک ءِ لوٹانی سرجم کنگ ءِ حاترا (۲۲)
 توار زرتکنت، رد بند داتکنت نام سرچنگ ءِ نامینتگنت۔

”شروتی یا سُرتی“ سکت باز (باریک) ہیزت اُنت۔ ”شروتی یا سُرتی“

ءِ توار ہما (خانصاحب) خاصیں کُشدہ۔ یا پُو بگکش پہلوان۔ کہ موسیک ءِ شر
 شرزانت۔ موسیک ءِ ہیزت ہیرتی ءِ زانت۔ وتی (آواز) توار (سُر یلا) پُہتہ
 اُنت۔ باز (ریاض) نُجھد ءِ محنت کُتنگ۔ توارے وتی اختیار ءِ کاؤ ءِ اُنت۔ ہرچ
 وڑ بلوہیت توار ءِ کار مرز کنت۔ گڑا ہما (خانصاحب) پہلوان۔ استادیں مردم
 سُرتیاں ”وتی توار ءِ تہا کار مرز کنت۔ ءِ پُشد ارایت۔ اے ہرچ کسی کارے نہ
 اُنت۔ ”سُرتی“ کیشتر ”تل ءِ تار ءِ سازانی“ سراز اہکاریں مردم (استاد)

کشتِ اِت کن اُنْت۔ ءِ آتوارِءِ (سُوت) یا (مینڈ) گُش اُنْت۔ گُشند ہی ءِ تہا
ہم اِتک گُت گن اُنْت۔ بلئے باز (ریاض) جھد ءِ محنت ءِ چے رند گُت ءِ تہا
جاگہ کُشت یا زانت۔ ءِ تہا اوار بنت۔ شَرّیں زانتکاریں پہتہ نمیں استاد پہ
زانت ہے ”سُرتیاں“ گو نجن اُنْت۔ ءِ وتی زانتکاری ءِ وتی (ریاض) جُھد ءِ
مختاں پیشدار اُنْت۔ (کو نہیں دُورِءِ) گوسٹگیس و ہد ءِ زانتکار ءِ اُستادیں
مردماں ”شُدّہ سُر“ تیور ءِ ”گومل سُرائی“ نامینگ ءِ قائم کنگ ءِ ”سُرتی“ کار
بتکت۔ کار مرز گنگ اُنْت۔

(۱)	کھرج ءِ	۴	سُرتی اُنْت
(۲)	رِکھب ءِ	۳	سُرتی اُنْت
(۳)	گندھار ءِ	۲	سُرتی اُنْت
(۴)	مدّہم ءِ	۴	سُرتی اُنْت
(۵)	پنچم ءِ	۴	سُرتی اُنْت
(۶)	دھیوت ءِ	۳	سُرتی اُنْت
(۷)	نکھاد ءِ	۲	سُرتی اُنْت
	گُل۔	۲۲	سُرتی اُنْت

چہار چہار ”سُرتی“ گھرج ”مدّہم ءِ پنچم“ ءِ سرا بہر کنگ
دودو ”سُرتی“ ”نکھاد ءِ گندھار“ ءِ سرا بہر کنگ
سے سے ”سُرتی“ ”رِکھب ءِ دھیوت“ ءِ سرا بہر کنگ

۱	بزاں	گھرج ء چہار سُرتی اُنت ۴
۲	=	مَدھم ء چہار سُرتی اُنت ۴
۳	=	پنچم ء چہار سُرتی اُنت ۴
۴	=	نکھاد ء دو سُرتی اُنت ۲
۵	=	گندھار ء دو سُرتی اُنت ۲
۶	=	رکھب ء سے سُرتی اُنت ۳
۷	=	دھیوت ء سے سُرتی اُنت ۳
کُل --- ۲۲		

یک ”سُرے“ ء چے دوئی ”سُر“ ء آگیک ء وہد ء ”سُرتیاں“ گون
 جنگ ء باز باز (ریاض) محنت لوٹ ایت۔ گوستگیس زما نگ ء استادان
 پہلواناں (خانصاحبان) ہے کسان کسانیں ”توارانی“ کشگ ء سکت باز محنت
 گنگ، بلے و ہد ء گونا، انچشکہ نوکتریں رنگ دیم ء آیاں پیگ اے ”سُرتی“
 کم کم ء گار بوآن بیت اُنت نوکتریں تجر بہانی دیم اش داشت نہ گت، نوں
 ”سُرتی“ پہ زانتکاری ء زانت ء زانگ ء (تھیوری) کتابانی تھا ہست اُنت کہ
 گشندہ زانت بہ کنت، ”ساغرے“ ء درمیان ء چیزے ہست، ”ساغرے“ ء
 درمیانی فاصلہ زانگ بہ بیت۔ بلے انوگیس و ہد ء ہما موسیک کہ رواج گچگ آئی

۽ تهاج ”راگ راگنی“ ”سرتی“ ۽ سرائیئت، ”سبک“ ۽ دوازداهیں ”سرائی“
 کارمرزکنگ انت ۽ بس۔ موسیک ۽ زانگ ۽ حاترا دوازداه ”سرائی“ زانگ ۽
 پوه ۽ بگ الم انت۔

دوازداه سُر:-

من پیسراء ۽ ہے دوازدہ ”سرائی“ بارو ۽ نبشگ ۽ دوازدہیں ”سرائی“
 (ذات) تہر بزاں ”شده“ ”گول“ ۽ ”تہیر“ ”سُر“ ۽ بیتان ۽ دیم پہ ”سبک“
 ۽ شتاں، انچش کہ بزرانبشگ کہ موسیک ۽ زانگ ۽ حاترا دوازدہیں ”سرائی“
 زانگ ۽ پوه ۽ بگ الم انت پے حاترا من پدا ”سرائی“ باروانبشہ کنناں۔

سُر چئی ۽؟

بازیں وڑوڑیں ”تواراں“ چے چیزے ”توار“ پہ موسیک ۽ سرچنگ ۽
 گیشینگ انت۔ ہے سرچتگیس ”توار“ ”سُر“ گشنگ بنت۔ پہ توارانی
 گیشینگ ۽ زانگ ۽ آواں نام داتگ۔ نام ۽ لگ نام ”سرائی“ تہر ہم نبشہ
 کتنگ انت۔

شده، گول، تیور:-

”شده“ ”گول“ ”تیور“۔ کلن دوازداه ”سُر“ انت۔ دوازداه ”سرائی“
 بہر ۽ آیانی نام چوش انت۔

”ساء پا“ شده سُر انت ۽ قائم انت۔ بز ان وتی جاہ ۽ مھکم انت۔

رے۔ گا۔ ما۔ دھا۔ نی۔ ”شُدّہ“ انت۔

رے۔ گا۔ دھا۔ نی ”کول“ انت۔ ءیک ”سُرے“ ما (دومی مدّہم)

”تیور یا تیر“ انت۔ ءایشی ء ”مدّہم“ ہم گشت۔ ”سائے پا“ اے

دوئیں (قائم) مھکمیں ”سُرانی باروازا نگ لوئیت کہ چون (قائم) مھکم انت۔

اولی حبر و ایش انت کہ ”سُر سا“ اولی ”سُر“ انت کہ بُنگیج بیت۔ ء

سجک ”ہم ہے اولی ”سُر سا“ ء چے بنا بیت۔ ”سا“ ء چے پیر ”سُر“ نیست۔

ء ”سا“ یکنیں ”سُر“ انت۔ ہے وڑا ”پا“ ہم یک ”سُرے“۔ ”سا“ ء چے

پیر چ ”سُر“ نیست۔ ”سا“ ء چے رند۔ ”رے ء سُر“ انت۔ ہے وڑا

”سُر“ ”پا“ ء چے پیر ”سُر“ ”ما“ انت۔ ”پا“ ء چے رند۔ ”دھا“ انت۔ بزاں

”سائے پا“ اے دوئیں ایوک ء تہنا ینت۔ یک یک ”سُرے“ ینت۔ ہے حاترا

(قائم) مھکم گشتگ بنت۔ انگت دیمترا، ایندگہ ”سُرانی“ حبر بیت۔ گڑا ”سائے

پا سُر“ ء یگی ء ایوکی شر ترزا نگ بیت۔ سُر سائے پا ء چے ابید۔ ایندگہ سُر دوو

انت۔ اولی ”سُر سا“ ء چے رند۔ دومی ”سُر رے“ انت۔ ء سیئمی ہم ”سُر رے“

انت۔ اولی ”رے سُر“ ”کول“ گشتگ بیت۔ ء دومی ”رے سُر“ ”شُدّہ“

انت۔ نوں دو ”سُر رے“ ء پد۔ دو ”سُر گا“ انت۔ یکے اولی ”گا سُر“ ”کول“

انت۔ ء دومی ”گا سُر“ ”شُدّہ“ انت۔ اولی ”ما سُر“ ”شُدّہ“ انت۔ ء دومی ”ما

سُر“ ”تیور“ انت۔ ”سُر ما“ ء چے پد۔ ”سُر پا“ انت۔ ء ”پا“ یک ”

سُرے“ ”شُدّہ“ ء (قائم) مھکم گشتگ بیت۔ ”سُر پا“ ء پد۔ ”سُر دھا“

انت۔ ”دھا“ ہم دو ”سُر“ انت۔ اولی ”دھاسُر“ ”کول“ انت۔ ءِ دومی ”دھا
 سُر“ ”شُدّہ“ گُشگ بیت۔ ”سُر دھا“ ءِ چے پد۔ ”سُر نی“ انت۔ ءِ اے ہم
 دو ”سُر“ انت۔ اولی ”نی سُر“ ”کول“ ءِ دومی ”نی سُر“ ”شُدّہ“ گُشگ بیت۔ ”
 سُر نی“ ءِ پد۔ دومی ”سجگ“ بنا بیت۔ ءِ پداہا یکیں ”سُر سا“ انت۔
 بزانت اے وڑ بوت کہ گل دوازداہیں ”سُرانی“ تھا ”شُدّہ سُر“ ہنپت۔
 انت۔ آوانی تہا دو (قائم) مہکم انت۔

۲ سا ءِ پا (۲) شُدّہ ءِ قائم مہکم سُر
 ۵ رے گا مادھانی (۵) شُدّہ سُر
 ۴ رے گا دھانی (۴) کول سُر
 ۱ ءِ ماسر یکیں بُرز ءِ ما (۱) تیو سُر
 ۱۲ گل۔

”سُر سا ءِ پا“ ءِ ابید ایندگہ ذراہیں ”سُر“ دو دو انت۔، بزاں وتی وتی
 جاہاں چے کنزات کن انت۔

باز جاہاں ہنپت ”شُدّہ سُر“ ءِ پنچ ”سُر کول“ گُشگت۔ اے رد انت۔
 راست اے وڑ انت کہ ہنپت ”شُدّہ سُر“ انت۔
 سا۔ رے۔ گا۔ ما۔ پا۔ دھا۔ نی۔
 ءِ ”کول سُر“ چہار انت۔
 رے۔ گا۔ دھا۔ نی۔۔۔۔

اولیٰ ”ما سُر“ ”شُدھ“ ءِ دومی ”ما سُر“ ”تیوَر“ گُشنگ بیت۔ باز
جاہاں ”شُدھ سُر اں“ ہم ”تیوَر“ گُشنت۔ اولیٰ ”ما سُر“ ”شُدھ“ انت۔ دومی
”ما سُر“ ”تیوَر“ انت۔

”سُر انی“ باروا (سنکرت) گرنٹھ کارانی گُشنگ انت۔ ءِ موسیک ءِ
کتابانی تہا بشتہ انت۔ کہ ہمک ”سُر“ وتی جاہا یک خاصیں (خوبی) کردے
دارایت ءِ خاصیں ہستی ہئے۔

سُر انی (خوبی) کردو:-

”کھرج“ ءِ لکھیں نام ”سا“ انت۔ اے ”سُر“ ءِ رنگ گلابی انت۔ ءِ
چُچ ءِ پوشاک اسپیت انت۔ سیادی کنول ءِ استار ءِ ہمگرنج انت۔ تاثیر سرد ءِ تر
انت۔ اے کیشتر وشی۔ پلگار ءِ سینگار۔ ہماوشیں سھت کہ مردم چہ وشیاں بے
وت ببیت۔ ہے و ہدا باز وش گُشنگ بیت۔

”سا“ ءِ ”توار“ انسان ءِ نا پگ ءِ چے در کئیت۔ (طاؤس) مور ءِ ”توار“
گوں ”سا“ ءِ نزدیک تر انت۔ بلکن چوش گُشنت کہ مور ءِ ”توار“ ”سُر سا“ ءِ مل
ایت۔ انسان و ہدے پنتاد سال ءِ عمر ءِ سُر بیت۔ گُدا تو ارے وت سُر ا ہے
”سُر“ ءِ سُر ا کئیت۔

اے ”سُر“ ”سا“ ءِ چے ابید۔ بزاں بید ءِ اے ”سُر“ ءِ چ ”راگ“
راگنی“ اڈدیگ نبیت۔ ہمک ”راگ راگنی“ ءِ جان انت۔ اے مھکم انت۔
ایشی ءِ بہر یو ہگ۔ نہ پیٹگیں حبرے بیت۔ البت گُشنت کئے کہ ایشی چہار

(سُرتی) انت۔ چہار گمک سُرتی سُر،

(۱) تیمرا (۲) کبوتی (۳) مندا (چھندوتی)

دوی دگہ ”سُرتی“ کہ دو بہرے تہا انت۔ ”شُدھ۔ کول“۔

رکھب:-

سُر، رکھب ء، لکئیس نام ”رے“ (تعلق) سیادی عطار دے استار۔ رنگ
دھانی۔ بزاں سبک (ہلکہ) سبز رنگ۔ تاثیر سرد ء ہشک۔ اے ہم وشی ء بے
وت کنوئیں ساہتاں گون جننگ بیت۔ یک موسم کہ بسنت گشتی۔ اے
موسم ء باز شر لگ ایت۔ ”توار“ انسان ء دل ء چے در کئیت۔ شت ۶۰ سال ء
عمر ء (آواز) ”توار“ ہے ”سُرتی“ ء وت کئیت۔ (گائے) گوک ء بالی مُرگانی
تہا (پیپھا) پیستول ء ”توار“ ء گون ملن ایت۔ گرماگ ء موسم ء گیشتر اثر دا
رایت۔ ایسی ءے ”سُرتی“ انت۔

(۱)۔ دیاوتی۔ (۲)۔ رنجنی۔ (۳)۔ رکیجا۔

بازیں ”راگانی“ دژمن انت۔ ء بازیں راگاں ڈولدار کنت۔

گندھار:-

لکئیس نام ”گا“ ایسی ء سیادی۔ سر سوتی دیوی ء انت۔

دو بہر انت۔ رودری، کرودھی، ”کول“ ء ”شُدھ“ ”گندھار“ زہرہ استال ء

سیادی کنت۔ رنگ نارنجی۔ پُچ ء پوشاک (سُرخ) سہر۔ تاثیر سرد ء تر۔ تب گم ء

اندوہ ء ودار انت۔ ”سُرتی“ رودری۔ انسان ء عمر پنجاہ سال بیت۔ تواری ہے

سُر“ ء کثیت۔ جناورانی تھا (دُنْبہ) گرانڈ ء تواری مل ایت۔ دو ”سُر تی“ انت۔
(۱)۔ رودری۔

(۲) کرودی بازیں ”رگ راگنی“ آں وش کنت ء باز ء ہراب کنت۔
دلگوش: گندھار دو بہر انت۔ بزاں دوئیں ”گندھار“ ”کول“ ء ”شدھ“
دوئینیانی ”سُر تی“ رودری انت۔ باز جاہا، رودری ء کرودی ہم گشنگ بنت۔

مدھم :-

لُکئیں نام ”ما“ دیوتا مہادیو ء ساہگ ء انت۔ استار شمس انت
تب (بے چینی) بے تاہیر۔ تاثیر گرم ء ہشک۔ رنگ موتیا۔ لباس اسپیت۔
دو بہر انت۔ انسان ء گٹ (حلق) ء چے تواری در کثیت۔ انسان ء عمر چل سال
بیت۔ تواری ہے ”سُر“ ء گول مل ایت۔ بالی مرگ (سارس) بٹ ء زاتے ء
گول تواری مل ایت چہار بہر ”سُر تی“ انت۔

(۱)۔ وجریکا۔ (۲)۔ پرساری۔ (۳)۔ پریتی (۴)۔ مارجنی۔

باز ”راگ راگنی“ آں ڈوڈار ء باز ء ہراب کنت۔

پنجم :-

لُکئیں نام ”پا“ دیوی لکشمی ء گول سیادی کنت ”کھرج“ ء پیٹیم ء مہکم
(قائم) انت۔ لباس سرخ رنگ زعفرانی تاثیر گرم ء ہشک تب۔ زہر گرگ۔ قہر
۔ جبر۔ غم۔ مہکمیں ”سُرے“۔ بلئے باز ”راگ راگنیانی“ تھا منع انت۔ ء بازیں
”راگ راگنیانی“ جان انت۔ انسان ء دپ ء چے تواری در کثیت۔

سی سال ءِ عمر ءِ توار (آواز) ہے ”سُر“ ءِ سُر اکتیت۔ بالی مُرگانی تھا گو
 گو (کوئل) ءِ توار ملن ایت۔ چہار بہر ”سُر تی“ انت۔

(۱)۔ شریتی۔ (۲)۔ رتکا۔ (۳)۔ سند پنی۔ (۴)۔ الا پنی۔

دھیوت :-

لُکیں نام ”دہا“ دیوتا گنیش ءِ ساہگ ءِ انت۔ رنگ زرد لباس
 سُرخ۔ استار۔ مشتری ءِ گوں سیادی۔ تاثیر سرد ءِ گرم۔ چیا کہ دو بہر انت۔ وشی
 ءِ شاد ہی ءِ ابید قہر ءِ جبر ہم ہست۔ انسان ءِ (تالو) ءِ بزاں نکت ءِ چے توار در
 کتیت۔ پست سال ءِ انسان ءِ مار ءِ توار ءِ گوں ملن ایت۔ سے ”سُر تی“
 انت۔

(۱)۔ مندتی۔ (۲)۔ روہنی۔ (۳)۔ رمیا۔

شر ءِ ہراب کنوکیں ”سُرے“۔

نکھاد :-

لُکیں نام ”نی“ ثریا دیوتا ءِ ساہگ ءِ انت۔ رنگ ءِ لباس
 دوئیں سیاہ انت۔ استار زحل ءِ گوں سیادی۔ تاثیر سرد ءِ ہشک۔ دو بہر ءِ تھا
 انت۔ وشی ءِ پلگارگ سینگارگ۔ جہز گاں گوں جنوک۔ توار چہ پونز ءِ در کتیت۔
 دہ سال ءِ انسان ءِ پیل (ہاتھی) ءِ توار ءِ گوں نزیکی کنت۔ دو بہر سُر تی انت۔

(۱)۔ اُگر ء۔

(۲)۔ شر و بھنی۔

باز ”راگ راگنیاں“ ہراب ءِ بازاں شرکنت۔

باز جاہاں اے وڑ بہر کن انت۔ ءِ گشت۔ ہنپت ”سُر شُدہ“ انت۔ ءِ

پنچ ”سُر کول“ انت۔ ءِ باز جاہاں ہنپت ”سُر تیور“ ءِ پنچ ”کول سُر“ گشت۔

بلے اے ردانت۔ راست اے وڑ انت۔ ”ساع پاپ“ اے دوئیں ”سُر شُدہ“

ءِ مھکمیں ”سُر“ انت۔ اے دو ”سُر“ انت۔

رے۔ گا۔ ما۔ دھا۔ نی۔ ”شُدہ سُر“ انت۔ اے پنچ ”سُر“ انت۔

رے۔ گا۔ دھا۔ نی۔ ”کول سُر“ انت۔ اے چہار ”سُر“ انت۔ ءِ دگہ

یک سُرے ”ما“ (شُدہ ما ”سُر“ ءِ چے رند۔ دومی ما ”سُر“) ”تیور“

گشت بیت۔ ”تیور مدہم ءِ ”کھڑی مدہم“ ہم گشت۔

دوازداہ سُر ءِ راگ :-

دوازداہ ”سُرانی“ یکجا ہی ”سجتک“ گشتک بیت۔ ”سجتک“ ءِ ہے ”

سُر اں“ چے ”راگ“ اڈ دیگ ءِ جوڑ کنگ بیت۔ چیزے ”سُرانی“ گچین

کنگ ءِ آیاں جو انی ءِ رد ءِ بند دیگ ءِ چے ”راگ“ جوڑ بیت۔

راگ ءِ گرز ءِ لوٹ :-

”راگ“ جوڑ کنگ ءِ واستہ ”راگ“ ءِ گرز ءِ لوٹ (لوازمات) بنت۔

چوش کہ ”راگ“ ءِ جوڑ کنگ ءِ حاترا چہ درستان پیسر چہار مزین ”

سُرانی“ گچین کنگ۔

(۱)۔ وادی سُر۔

(۲)۔ سموادی سُر۔

(۳)۔ انوادی سُر۔

(۴)۔ ویوادی سُر۔

اولیٰ ”سُر وادی سُر“ انت۔ موسیک زائتکار گشت۔ ہما ”سُر“ کہ
”راگ“ ء تہادم پہ سہت کار مرز بیت۔ چہ ایندگہ ”سُر اا“ گیشتر ہے ”سُر“
ء سُرازور پردئیگ بیت۔ ہے ”سُر ء وادی سُر“ گشت۔
دومی ”سُر“ ”سموادی سُر“ انت۔ گندگ ء اشلنگ ء ”وادی سُر“ ء
ہسر انت۔ بلئے نا..... چہ ”وادی سُر“ ء ”سموادی سُر“ ء درجہ کتر انت۔
سیئمی ”انوادی سُر“ ”وادی“ ”سموادی“ ء دو ”سُر اا“ ابید ”راگ“ ء
تہا ایندگہ ”سُر“ ”انوادی سُر“ گشتگ بنت۔ ہما ”سُر“ کہ ”سموادی سُر“ ء چہ
زیک ترانت۔ ”انوادی“ گشتگ بیت۔ ہما ”سُر“ کہ ”وادی ء سموادی سُر“ ء
گمک کار انت۔

چہارمی ”ویوادی سُر“ اے ہما ”سُر“ انت کہ گون جننگ نہ بیت۔ اگہ
گون جت ”راگ“ ء شرنگی ء ہراب کنت۔ اے ویوادی ”سُر“ ”راگ“ ء
دژمن انت۔ (بلئے ہے دژمنیں ”سُر“ ء زائتکار پہ زانت گونجن انت۔)
اولیٰ ”سُر وادی“ انت۔ دومی ”سُر سموادی“ سیئمی ”سُر انوادی“ ء چہارمی
”سُر“ ”ویوادی سُر“ انت۔

اولی: انچش گُش انت کہ ”راگ“ ءِ حاترا یک انچیں ”سُرے“ یوہگ الم
 انت کہ ”راگ“ ءِ بَیاد ہما ”سُر“ ءِ سِرا ایر کَنگ بیت۔ ہے ”سُر“ ”راگ“ ءِ شکل
 ءِ زاہر بکنت۔ بیدے اے ”سُر“ ءِ ”راگ“ اڈ دیگ ءِ جوڑ کَنگ نبیت۔
 ”وادی سُر“ ہے ”سُر“ ءِ گُشت کہ ”راگ“ ءِ رگر ءِ دار ہے ”سُر“ ءِ سِرا
 ببیت۔ ہے ”سُر“ ”وادی سُر“ گُشت بیت۔ ءِ دومی نام (اَش) انت۔ (اَش)
 ءِ بزانت۔ جان انت۔ ایشی ءِ ”جیو سُر“ ہم گُشت۔ اے بادشاہ لیگ بیت۔
 بزاں ”وادی سُر“ ”راگ“ ءِ جان انت کہ بیدے اے ”سُر“ ءِ
 ”راگ“ ءِ جند نبیت۔

دومی: ”سُر“ ”سموادی“ انت۔ بزاں ”سموادی سُر“ ”وادی سُر“ ءِ
 گُمک کار ءِ مدت گار انت۔ ءِ ”راگ“ ءِ شکل ءِ صورت ءِ گیشینگ ءِ ”وادی سُر“
 ءِ کوپگ دنت۔ کمک ءِ مدت کنت۔ ہے ”سموادی سُر“ ءِ دومی نام ہندی ءِ
 منتری انت کہ بزانتے وزیر بیت۔ ہما نز یکی کہ بادشاہ ءِ وزیر ءِ ہما نز یکی ءِ
 ہمراہی ”وادی ءِ سموادی سُر“ ءِ گنت۔

سیمی: ”انوادی سُر“ انت۔ ”وادی ءِ سموادی“ ءِ ”سُراں“۔ ابید ایندگہ
 ”سُر“ کہ ”راگ“ ءِ شکل ءِ صورت ءِ ڈولدار ءِ براہدار کن انت۔
 ہے ”سُراں“ ”انوادی سُر“ گُشت۔ بلئے اے ”سُر“ ”وادی ءِ
 سموادی“ ءِ ”سُرانی“ چیر دستی ءِ کار کن انت۔ ”وادی ءِ سموادی“ سُر ءِ کمک ءِ
 مدت ءِ کن انت کہ ”راگ“ سرجم ببیت۔

چہارمی :- ”ویوادی سُر“ اے ہا ”سُر“ انت کہ گون جنگ نبیت۔ اگن
 گون جنگ بیت ”راگ“ ء شکل ء ہراب کنت۔ ہندی ء تہا (ورجت سُر) ہم
 گشت۔ ورجت ء لبزی مانا، نہ (منع) کنگ انت۔ استاد ء موسیقی ء زانکار
 اے ”سُر“ ء (شُتر) گشت۔ شُتر ء لبزی مانا دژمن بزاں اے ”سُر“ ”راگ“
 ء دژمن انت۔ حبر ”راگ“ ء باروا بوگ ء انت۔

”راگ چئی ءے؟“

”راگ“ چیز کے ”سُرانی“ شریں رد ء بند۔ کہ اشلنگ اش و ش ء
 تامدار ببیت۔ دل ء۔ ء مجگ ء وشی (سُرور) بدی انت۔ پیش ء زانگ ء
 زانکار ء عالماں (گرنتھ کاراں) ”راگ“ ء ”راگنی“ ء زانگ ء پچار ء حاترا۔
 دگہ بازیں ہیرت ہیرتیں ٹک ء نشان ہم نامینگ۔ ایشان (لچھن) گشت۔
 اے داہ ٹک ء نشان ء نام انت۔

لچھن :-

(۱) گرا

(۲) انش

(۳) نیاس

(۴) تار

(۵) مندر

(۶) اپنیاس

(۷) سنیاں

(۸) ونیاں

(۹) بیٹ۔ (ہے بیٹ ۽ دودگہ (ذات) تہرانت۔

(۱) لنگھن (۲) ابھیاس۔

(۱۰) الپت۔

(۱) گرا۔ ”راگ“ ۽ بنگیج ۽ ”سُر“ ”گرا“ کشنگ بیت۔

(۲) انش۔ ”انش“ ۽ دومی نام ”جیو سُر“ ”جیوئے“ مانا۔ جان۔ بزاں اے ”سُر“

انش ”راگ“ ۽ جان کشنگ بیت ”وادی سُر“ کشنگ بیت۔

(۳) تار۔ اے ”سُر“ بڑزا کجام حد ۽ روگیگ انت۔ ہے پیش دارایت۔

(۴) مندر۔ اے ”سُر“ جہل ۽ حد ۽ پیش دارایت۔ کہ ”راگ“ تاں کجاشت کنت،

(۵) نیاں۔ اے ”سُر“ ”راگ“ ۽ ہلاسی ۽ حد ۽ پیش دارارت۔

(۶) اپنیاں۔ اے ”سُر“ ”راگ“ ۽ یک بہرے ۽ ہلاسی ۽ پیش دارایت۔

(۷) سنیاں۔ اے ”سُر“ ”راگ“ ۽ اولی بہرے ۽ ہلاسی ۽ پیش دارایت۔

(۸) ونیاں۔ اے ”سُر“ سوت ۽ یک اولی بند ۽ ہلاسی ۽ پیش دارایت۔

(۹) بیٹ۔ اے دو (ذات) تہرانت۔

(۱) لنگھن (۲) انھیاس۔

(۱) لنگھن۔ اے ”سُر“ ”راگ“ ۽ (آروھی امرھی) رَوگ ۽ آگ ۽

یک وڑا کارمرز بیت۔

(۲) ابھیاس۔ اے ”سُر“ ”راگ“ ءِ رَوَگ ءِ آہگ ءِ ایل دیگ
بیت۔ گوں جنگ نہ بیت۔

(۱۰) اپت : اے ”سُر“ ءِ بزاں اپت ءِ لبزی مانا زور انت۔ بزاں کہ اے ”
سُر“ ”راگ“ ءِ تھا کمی ءِ گوں جنگ۔ نبوہگ ءِ پٹیم ءِ۔ بلئے ایشی ءِ ہم دو
(ذات) تہر انت۔ (۱)۔ لنگھن (۲)۔ ابھیاس۔

لنگھن :- ہما ”سُر“ انت کہ کجام یک ”راگے“ ءِ تھا ہج وڑا گوں
جنگ مہیت۔ وِیوادی ءِ پٹیم ءِ۔

ابھیاس :- ہما ”سُر“ انت، کہ کم گوں جنگ بیت۔ نبوہگ ءِ پٹیم ءِ۔
دُر بل ءِ وڑا.....

اے داہ ہیر تیں ٹک ءِ نشان انت۔ گوں ناماں۔

پیش ءِ مردماں باز ہیرت چاری ءِ گوں اے رد ءِ بند داگ ءِ
نوں ”راگ“ جوڑ کنگ۔ بلئے اے ودھی چوش نہ انت۔ اے ودھی ایوک ءِ
(۱)۔ وادی۔ (۲)۔ سموادی۔ (۳)۔ انوادی۔ (۴)۔ وِیوادی۔

ہے چہار نام ءِ ہے ”سُر اں“ گوں ”راگ“ جوڑ انت۔ (بلئے باز جاہاں
نزاہت کارانی دست ءِ کپنگ۔ ہج وڑیں گر ءِ بند نیست)۔ ”راگ“ جوڑ چنگ
انت۔ ”وادی“ ”سموادی“ ”انوادی“ ”وِیوادی سُر“ ہست انت۔ ودھے ترز
جوڑ کنگ بیت۔ ہے ”سُر“ گوں ہیرت چاری ءِ کار مرز کنگ ببنت۔

بلئے دست ءِ ناکساں چوش نہ انت۔ ”راگ“ یک نیمگے۔ ءِ ”ترز“ دگ

نیمگے۔ نہ ”وادی سُر“ ءِ حبر۔ نہ ”سموادی سُر“ ءِ حبر۔ زانگ نبیت اے ترز کجام
 ”راگ“ ءِ گنت۔

”ویوادی سُر“ ءِ باروا لہتیں زانتکارانی مُشنگ انت کہ اگن یک ءِ دو برءِ
 ”ویوادی سُر“ پہ ”راگ“ ءِ ڈوُلداری ءِ شرنگی ءِ کارمرز بیت۔ بدنہ انت۔
 بلئے شرت ہمیش انت کہ ”راگ“ ءِ شکل ہراب مہیت۔ وشر ءِ ڈوُلدار
 ببیت۔ (۲)۔ وہدے ”راگداری“ بزاں (کلاسیکی موسیقی) ءِ ”خیال“ مُشنگ
 بیت۔ گُدا ”ویوادی سُر“ گون جنگ مہیت۔ البت اگاں سوت ءِ دستونک
 وڑیں سُبکیں (لایٹ) پر بندے گُشگ بیت گُدا ”ویوادی سُر“ پہ ڈوُلداری ءِ کم
 کم ءِ گون جنگ بیت کنت۔ مثلاً اے ”سُر“ ءِ زور پردیگ مہ بیت نزوریں
 وڑے ءِ گون جنگ ببیت۔ ہے کم ءِ نزوریں گونجنگ ءِ (ڈر بل) گُشنت،
 ڈر بل ءِ لہزی مانا زور۔ کم۔ سُبک۔ اگن ”انوادی سُر“ ءِ سُر ازور پردیگ بیت
 گُدا پُشیں ”سُر“ ءِ (پر بل) گُشنت۔

”پر بل“۔ ءِ لہزی مانا زور دار، ہما ”سُر“ کہ پہ زور گون جنگ بیت۔ یا
 زور پردیگ بیت۔ ”پر بل سُر“ ”وادی سُر“ ءِ ہم مانا میں ”سُر“ ءِ گُشنت۔

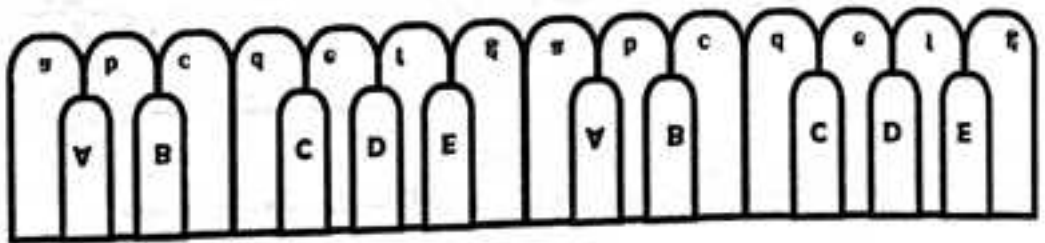
ہنپت ءِ چے گیش ءِ پنچ ءِ چے کم سُر:

دنیا ءِ ذرا ہیں (سنگیت) موسیقی ءِ تہا ہنپت ”سُر اں“ چے کیشتر ”سُر“ ءِ
 ”راگ“ نیست۔ پُش بُگش۔ پُتھی ”سُر“ ءِ آدیم دگہ ”سُر“ نیست ءِ پنچ
 ”سُر“ ءِ چے کتر ءِ ”راگ“ نیست بزاں پنچ ”سُر“ شش ”سُر“ ءِ ہنپت ”سُر“۔

سیاہ اسپتیں ”سُرانی“ باروا لہتیں حبر دیما کارگ لوٹاں، چیا کہ
 لہتیں مردم (گشندہ) اولی سیاہ ”سُر“ ء چے۔ لہتیں دومی ء سیمئی سیاہ ء
 ”سُر“ ء چے۔ پر بند۔ یا چونیں ہم شُرے الہان کنت ء گشیت۔ ہے
 وڑا لہتیں مردم اولی اسپت۔ دومی۔ سیمئی۔ یا چہارمی اسپت ”سُر“ ء
 چے بنگیج کنت۔

ادا جہل ء داتگیں (نقشہ) مُلُبت ء بچارات۔ چرائی پد لہتیں
 حبر دیما کائنت۔

مُلُبت



اے (نقشہ) مُلْبُت بزاں۔ (ہارمونیم) بجاہ ءِ گنت۔ لہتیں
 (بٹن) کلیت پہ ”سُرانی“ پجارگ ءِ گوں انگریزی ءِ، اے، بی، سی ءِ نشان
 کُتنگ انت۔ ہے (بٹناں) کلیتاں گوں بجن ءِ ءِ دومی نیمگہ گوات پُر بکن
 ات گڑا یک توارے در کثیت۔

بجاہ ءِ اولی اسپتیں کلیت ءِ اولی اسپت گُشنت۔ کہ مُلْبُت ءِ تہا انگریزی
 کسانیں (a) اے بزاں نشان ءِ گوں درابیت۔ اے کلیت ءِ چے رند دومی
 کلیت انت۔ چہ اولی اسپت ءِ بُرز تر انت ءِ سیاہ انت۔ اے اولی سیاہ گُشنگ
 بیت کہ مُلْبُت ءِ تہا انگریزی مستریں (A) اے بزاں نشان ءِ گوں درابیت۔
 ہے پئمیم ءِ اولی سیاہ (A) دومی سیاہ (B) سیمئی سیاہ (C) چہارمی سیاہ (D) ءِ
 پنچمی سیاہ (E) نشان ءِ گوں درابنت۔ بجاہ ءِ تہا پنچمی سیاہ ءِ رند ہم
 سیاہیں کلیت ہست انت۔

بلئے آ پداہما۔ اولی۔ دومی۔ سیمئی۔ چہارمی۔ ءِ پنچمی تواراں کش
 انت۔ انچش کہ اولی (e-d-c-b-a) (اے۔ بی۔ سی۔ ڈی۔ ای) آنی
 تواراں انت۔ ہے وڑا (a)۔ اولی اسپت۔ (b)۔ دومی اسپت۔ (c)۔ سیمئی
 اسپت۔ (d)۔ چہارمی اسپت۔ (c)۔ پنچمی اسپت۔ (f) ششمی اسپت۔ ءِ
 (g)۔ ہتیمی اسپت انت۔ ءِ ایشاں چے رند پداہما c-b-a (اے۔ بی۔
 سی)۔ بُنگیج بیت، کہ وتا چے پیسر ہما تواراں کش ات۔

اگہ یک مردے (گُشندہ) ءِ توار جھل انت۔ گڑا آ اولی اسپت یا اولی

سیاہ ء چے سؤت ء دستونک ء کشیت۔ اگہ بُرز تواریں مردے۔ گڑا آ دومی،
 سیمی، یا چہاری اسپیت یا سیاہ ء کلیت ء چے ”سؤت“ ”دستونک“
جـؤک ”ہرچی کہ کشمگ لوٹیت گشت کنت۔ اے حبر ء دگوش کوار دیمگ
 بییت کہ کجام ہم یک ”سُرے“ بہ بیت (اسپیت یا سیاہ) اگہ یک ”سُر“
 ”سا“ منگ بیت ء ہمائی ء چے کشند ہی بنا گت۔ گڑا ہے ”سائر“ ء سینزدہمی
 ”سُر“ پداہا تواریں کش ایت کہ ہے منتگیس ”سُر“ ء ”سا“ ء بُرز تریں تواریں
 انت۔ یا پش بُگش کہ دومی (سبک یا استھان) ء بُرز ء ”سا“ انت۔

سُرتی، سُرتی یا سُروتی:

انچس کہ بُرزا بزاں پیرا ما بَشگ کہ ”سُر“ ہنپت انت۔ بلئے ہے پتہیں
”سُرانی“ (ذات) تہر بہرغ بانگ ء اے دوازدہ ”سُر“ بیت انت۔ ء یکے
دومی ء جتا جتا بجا رکنائنت انت۔ دیمتر ایشانی دگہ بہرغ بانگے ہم ہست کہ آ
”سُرتی“ کُشگ بنت۔ (سُرتیانی جتا میں رہندے)۔ بلئے پُشت ء پُشت
کچگ ء ایشی ء پُشت کپنگ ء سَوَب ء اِلت، ہے کُشگ بیت کہ اے
”سُرتی“ یک ء دگر ء گوں ہمچوں نزدیک انت کہ ہرچ مردم ایشانی نیامجین ء
(فرق) دگری ء گیشینت نہ کنت۔ ہما مردم کہ زانتکار ء زانتکار ترانت۔ گواہما
مردم گیش ء گیوارگت کنت۔ اش ہر کسی کارے نہ انت۔
اے ”سُرتی“ کُل (۲۲) پیست ء دوانت۔

سُرتیانی بہرء و نڈ

(۱) کھرج، بزاں سُر ”سا“ ءِ چہار سُرتی انت ۴

(۲) رِکھب، سُر ”رے“ ءِ سے سُرتی انت ۳

(۳) گندھار، بزاں سُر ”گا“ ءِ دو سُرتی انت ۲

(۴) مدہم، بزاں سُر ”ما“ ءِ چہار سُرتی انت ۴

(۵) پنچم، بزاں سُر ”پا“ ءِ چہار سُرتی انت ۴

(۶) دھیوت، بزاں سُر ”دھا“ ءِ سے سُرتی انت ۳

(۷) نکھاد، بزاں سُر ”نی“ ءِ دو سُرتی انت ۲

اے بیت انت کل پست ءِ دو ”سُرتی“ --- کل --- ۲۲

سُر تِیانی نامِ سُرانی تہا بہرِ وِند

- (۱) کھرج بزاں سُر ”سا“ ءِ چہار سُر تِیانی نام۔
 (۱) تِیہرا (۲) کمودوتی (۳) مندرا (۴) چھندوتی۔
 (۲) رِکھب بزاں سُر ”رے“ ءِ سے سُر تِیانی نام۔
 (۱) دِیاوتی (۲) رِنجنی (۳) رکتیکا۔
 (۳) گندھارا بزاں سُر ”گا“ ءِ دو سُر تِیانی نام۔
 (۱) رودری (۲) کروڈھی۔
 (۴) مدھم بزاں سُر ”ما“ ءِ چہار سُر تِیانی نام۔
 (۱) وجریکا (۲) پرساڑی (۳) پریتی (۴) مارجنی۔
 (۵) پنجم بزاں سُر ”پا“ ءِ چہار سُر تِیانی نام۔
 (۱) شریتی (۲) رنکا (۳) سندپنی، (۴) الاپنی۔
 (۶) دھیوت بزاں سُر ”دھا“ ءِ سے سُر تِیانی نام۔
 (۱) مدنتی (۲) روہنی (۳) رمیا۔
 (۷) نکھاد بزاں ”نی“ ءِ دو سُر تِیانی نام۔
 (۱) اگرا (۲) شروہنی۔
 اے پنہیں ”سُرانی“ سرا بہرِ وِند بیت۔

دیختر اے دوازداہیں ”سُرانی“ سر ا بزاں ”شُدہ“ ”کول“ ”ء“

تیور سُر ء سر ا چوش ایر کنگ پیکننت ۔

(۱) کھرج بزاں سُر ”سا“ تیمبر ء سر ایر کنگ پیگ ۔ (تیمبر ء سر)

(۲) کول رکھب بزاں سُر ”رے“ مند ء سر ایر کنگ پیگ ۔ (مند ء سر)

(۳) شُدہ رکھب بزاں سُر ”رے“ دیاوتی ء سر ایر کنگ پیگ ۔ (دیاوتی)

(۴) کول گندھار بزاں سُر ”گا“ رودری ء سر ایر کنگ پیگ ۔ (رودری)

(۵) شُدہ گندھار بزاں سُر ”گا“ کرودھی ء سر ایر کنگ پیگ ۔ (کرودھی)

(۶) شُدہ مدہم بزاں ”سُرما“ و جریکا ء سر ایر کنگ پیگ ۔ (و جریکا)

(۷) تیور مدہم بزاں سُر ”ما“ پریتی ء سر ایر کنگ پیگ ۔ (پریتی)

(۸) پنجم بزاں سُر ”پا“ شریتی ء سر ایر کنگ پیگ ۔ (شریتی)

(۹) کول دھیوت بزاں سُر ”دھا“ سندپنی ء سر ایر کنگ پیگ ۔ (سندپنی)

(۱۰) شُدہ دھیوت بزاں سُر ”دھا“ مدتی ء سر ایر کنگ پیگ ۔ (مدتی)

(۱۱) کول نکھاد بزاں سُر ”نی“ رمیا ء سر ایر کنگ پیگ ۔ (رمیا)

(۱۲) شُدہ نکھاد بزاں سُر ”نی“ اگرا ء سر ایر کنگ پیگ ۔ (اگرا)

اے بیت انت دوازداہ ”شُدہ“ ”کول“ ”ء“ ”تیور سُر“ ء سُر تی ۔

”گرنہ موسیقی“ ء باروا ”پنڈتانی“ نیشہ نگلیں کتاباں ”سُر سا“ چہاری

سُر تی ”بزاں“ چھندوتی ”ء سر ایر کنگ پیگ ۔ بلے اتونیں و ہدء ”سُر سا“

اولی ”سُر تی“ ء سر ایر انت ۔

کوہنیں روغ بند:-

اولیٰ ”سُر کھرج“ انت، کہ (سنسکرت) ءِ تھا ”شُرُج“ انت۔ پہ
 ”کھرج“ ءِ چہاری ”سُر تی“ کہ نامے ”چھندوتی“ انت۔ سرچنگ ءِ
 نامینگ ءِ دومی پہ ”سرگم“ ءِ لکئیں نام ”سا“ نبشتگ۔

دومی ”سُر رکھب“ انت کہ (سنسکرت) ءِ ”ریشبہ“ انت۔ پہ
 ”رکھب“ ءِ پتمی ”سُر تی“ کہ نامے ”رکتیکا“ انت۔ سرچنگ ءِ نامینگ ءِ
 دومی پہ ”سرگم“ ءِ لکئیں نام ”رے“ نبشتگ۔

سیئمی ”سُر گندھار“ انت۔ پہ ”گندھار“ ءِ نوہ ہمی ”سُر تی“ کہ
 نامے ”کرودھی“ انت۔ سرچنگ ءِ نامینگ ءِ دومی پہ ”سرگم“ ءِ لکئیں
 نام ”گا“ نبشتگ۔

چہاری ”سُر مندھم“ انت۔ پہ ”مدھم“ ءِ سینزداہمی ”سُر تی“ کہ
 نامے ”مارجنی“ انت۔ سرچنگ ءِ نامینگ۔ ءِ دومی پہ ”سرگم“ ءِ لکئیں نام ”ما“
 نبشتگ۔

پنجمی ”سُر پنجم“ انت۔ پہ ”پنجم“ ءِ ہبداہمی ”سُر تی“ کہ نامے ”الاپنی“
 انت۔ سرچنگ ءِ نامینگ۔ ءِ دومی پہ ”سرگم“ ءِ لکئیں نام ”پا“ نبشتگ۔
 ششمی ”سُر دھیوت“ انت۔ پہ ”دھیوت“ ءِ پستمی ”سُر تی“ کہ
 نامے ”رمیا“ انت۔ سرچنگ ءِ نامینگ۔ ءِ دومی پہ ”سرگم“ ءِ لکئیں نام ”دھا“
 نبشتگ۔

پہلی ”سُر نکھاڈ“ انت۔ پہ ”نکھاڈ“ ء پست ء دوہمی ”سُر تِی“ کہ
 نامے ”شرو بھنی“ انت۔ سرچنگ ء نامیگ۔ ء دوئی پہ ”سرگم“ ء لکیس
 نام ”نی“ نبشنگ۔

- (۱)۔ چاری ”سُر تِی“ ”چھندوتی“ ”کھرج“ بزاں۔ ”سا“ انت۔
- (۲)۔ پہلی ”سُر تِی“ ”رکتیکا“ ”رکھب“ بزاں۔ ”رے“ انت۔
- (۳)۔ نوہ ہمی ”سُر تِی“ ”کرودھی“ ”گندھار“ بزاں۔ ”گا“ انت۔
- (۴)۔ سینز داہمی ”سُر تِی“ ”مارجنی“ ”مدہم“ بزاں۔ ”ما“ انت۔
- (۵)۔ ہبداہمی ”سُر تِی“ ”الاپنی“ ”پنچم“ بزاں۔ ”پا“ انت۔
- (۶)۔ پستی ”سُر تِی“ ”رمیا“ ”دھیوت“ بزاں۔ ”دھا“ انت۔
- (۷)۔ پست ء دوہمی ”سُر تِی“ ”شرو بھنی“ ”نکھاڈ“ بزاں۔ ”نی“ انت۔

اے حبر ء دلگوش گوار دیگ لوٹیت ”سُر سا“ ء چے رندا اولی ”رکھب“
 بزاں ”سُر رے“ ”کول“ انت ء دوئی ”سُر رے“ ”شدھ“ انت۔ ایشی ء
 بزاں ”رے“ ء رند ”گا کول“ ء ”گا شدھ“ ء ہمے وڑ ء دوازاہیں ”سُر“ کہ
 پیرا برز انبشنگ انت، اے کو نہیں ”رد ء بند“ ء چے جتا انت۔

”گرنٹھ موسیقی“ ء باروا پنڈتانی نبشتہ گنگلیں کتاباں ”سُر سا“ چہارمی
 ”سُر تِی“ بزاں چھندوتی ء سرا ایر کنگ پتگ۔ بلے انونیس و ہد ء ”سُر سا“ اولی
 ”سُر تِی“ ء سرا ایر انت۔

نوکتریں رہبند :-

چہ دُستان نوکتریں رہبند، بزاں ردءُ بند کہ اے ودھی کارمرز بوہگان انت
”راج انت“ اے داہ ”ٹھاٹھ“ ۽ رہبند یاردءُ بند انت۔ ۽ اڈد یوک ۽ جوڑ کنوک
(پنڈت وشنوزائَن بھات کھنڈے) بوتگ۔

پنڈت :-

”پنڈت وشنوزائَن بھات کھنڈے“ (۱۹۔ اگست ۱۸۶۰۔ ۸۔ ۱۹) ودی
بوتگ۔ ۽ (۱۹ ستمبر ۱۹۳۶۔ ۹۔ ۱۹) ۽) بیران بوتگ۔ ”پنڈت“ یک پیشہ ور وکیل
۽ ہم بوتگ۔

”پنڈت“ ۽ ۽ ہے داہیں ”ٹھاٹھانی“ بارواوتی بازیں کتابانی تھا پہ گیش ۽
گیوار کنگ ۽ سوڑگ کنگ۔ نبشنگ۔ آ کتابانی نام چوش انت۔ یا کہ ایش
انت۔

(۱)۔ پانچوں پُتک۔

(۲)۔ کرامک پُتک۔

(۳)۔ بھات کھنڈے سنگیت شاستر۔

داہ ٹھاٹھ:

(۱)۔ کلیان۔

(۲)۔ بلاول۔

(۳)۔ کھماچ۔

(۴)۔ بھیروں۔

(۵)۔ بھیرویں۔ بھیروی۔

(۶)۔ آساوری۔

(۷)۔ ٹوڈی۔ ٹوڑی۔

(۸)۔ پوربی۔

(۹)۔ ماروا۔

(۱۰)۔ کافی۔

۱۰ ٹھاٹھ ءُ سُرائی ہندی نام:-

”سُر کھرج“ ءُ ”سُر پنچم“، ”شُدہ“ ءُ قائم مُھکمیں ”سُر“ انت۔

(۱) کلیان ٹھاٹھ:-

”کھرج یا سُر ج“ ”شُدہ“ ءُ (قائم مُھکم) ”سُر“ انت۔

”رُکب شُدہ“ ”گندھار شُدہ“ ”مدھم تیور“ ”پنچم شُدہ“ (قائم مُھکم) ”سُر“

انت۔ ”دھیوت شُدہ“ ”نکھاد شُدہ“۔

(۲) بلاول ٹھاٹھ:-

”کھرج یا سُر ج“ ”شُدہ“ ءُ (قائم مُھکم) ”سُر“ انت۔ ”رُکب شُدہ“

”گندھار شُدہ“ ”مدھم شُدہ“ ”پنچم شُدہ“ ءُ (قائم مُھکم) انت۔ ”دھیوت

شُدْھ ”نکھادشُدْھ“۔

(۳) کھماچ ٹھاٹھ:-

”کھرج یا سٹرج“ ”شُدْھ“ ءُ (قائم مُھکم) ”سُر“ انت۔ ”رِکھب شُدْھ“
”گندھار شُدْھ“ ”مدھم شُدْھ“ ”پنچم شُدْھ“ ءُ (قائم مُھکم) انت۔ ”دھیوت
شُدْھ“ ”نکھاد کول“۔

(۴) بھیروں ٹھاٹھ :-

”کھرج یا سٹرج“ ”شُدْھ“ ءُ (قائم مُھکم) انت۔ ”رِکھب کول“
”گندھار شُدْھ“ ”مدھم شُدْھ“ ”پنچم شُدْھ“ ءُ (قائم مُھکم) انت۔ ”دھیوت
کول“ ”نکھادشُدْھ“۔

(۵) بھیرویں ٹھاٹھ (بھیروی):-

”کھرج یا سٹرج“ ”شُدْھ“ ءُ (قائم مُھکم) انت۔ ”رِکھب کول“
”گندھار کول“ ”مدھم شُدْھ“ ”پنچم شُدْھ“ ءُ (قائم مُھکم) انت۔ ”دھیوت
کول“ ”نکھاد کول“۔

(۶) آساوری ٹھاٹھ:-

”کھرج یا سٹرج“ ”شُدْھ“ ءُ (قائم مُھکم) انت۔ ”رِکھب
شُدْھ“ ”گندھار کول“ ”مدھم شُدْھ“ ”پنچم شُدْھ“ ءُ (قائم مُھکم) انت۔
”دھیوت کول“ ”نکھاد کول“۔

(۷) ٹوڈی ٹھاٹھ (ٹوڑی):

”کھرج یا سٹرج“ ”شُدھ“ ء (قائم مُھکم) انت۔ ”رِکھب کول“
”گندھار کول“ ”مدھم تیور“ ”پنچم شُدھ“ ء (قائم مُھکم) انت۔ ”دھیوت کول“
”نکھاد شُدھ“۔

(۸) پوربی ٹھاٹھ:

”کھرج یا سٹرج“ ”شُدھ“ ء (قائم مُھکم) انت۔ ”رِکھب کول“ ”
گندھار شُدھ“ ”مدھم شُدھ“ ء تیور“ ”پنچم شُدھ“ ء (قائم مُھکم)
انت۔ ”دھیوت کول“ ”نکھاد شُدھ“۔

(۹) ماروا ٹھاٹھ:

”کھرج یا سٹرج“ ”شُدھ“ ء (قائم مُھکم) انت۔ ”رِکھب کول“ ”گندھار
شُدھ“ ”مدھم تیور“ ”پنچم شُدھ“ ء (قائم مُھکم) انت۔ ”دھیوت شُدھ“ ”
نکھاد شُدھ“۔

(۱۰) کافی ٹھاٹھ:

”کھرج یا سٹرج“ ”شُدھ“ ء (قائم مُھکم) انت۔ ”رِکھب شُدھ“
”گندھار کول“ ”مدھم شُدھ“ ”پنچم شُدھ“ ء (قائم مُھکم) انت۔ ”دھیوت
شُدھ“ ”نکھاد کول“۔

۱۰ ٹھاٹھ و سُرانی لکھیں نام

گیش و گیوار اے وڑ انت کہ اے داہیں ”ٹھاٹھانی“ تہا
”سُرانی“ (تعداد) شمار ہنت انت۔ کہ اے وڑ انت۔

(۱) کلیان ٹھاٹھ:

سائڈھ۔ رے شڈھ۔ گائڈھ۔ ماتوور۔
پائڈھ۔ دھائڈھ۔ نی شڈھ۔

(۲) بلاول ٹھاٹھ:

سائڈھ۔ رے شڈھ۔ گائڈھ۔ مائڈھ۔
پائڈھ۔ دھائڈھ۔ نی شڈھ۔

(۳) کھماچ ٹھاٹھ:

سائڈھ۔ رے شڈھ۔ گائڈھ۔ مائڈھ۔
پائڈھ۔ دھائڈھ۔ نی کول۔

(۴) بھیروں ٹھاٹھ:

سائڈھ۔ رے کول۔ گائڈھ۔ مائڈھ۔
پائڈھ۔ دھا کول۔ نی شڈھ۔

(۵) بھیرویں ٹھاٹھ (بھیروی)

ساشدھ۔ رے کول۔ گا کول۔ ماشدھ۔
پاشدھ۔ دھا کول۔ نی کول۔

(۶) آساوری ٹھاٹھ:

ساشدھ۔ رے شدھ۔ گا کول۔ ماشدھ۔
پاشدھ۔ دھا کول۔ نی کول۔

(۷) ٹوڈی ٹھاٹھ (ٹوڑی)

ساشدھ۔ رے کول۔ گاشدھ۔ ماتیور۔
پاشدھ۔ دھاشدھ۔ نی شدھ۔

(۸) پوربی ٹھاٹھ:

ساشدھ۔ رے کول۔ گاشدھ۔ ماشدھ۔ ماتیور۔
پاشدھ۔ دھا کول۔ نی شدھ۔

(۹) ماروا ٹھاٹھ:

ساشدھ۔ رے کول۔ گاشدھ۔ ماتیور۔
پاشدھ۔ دھاشدھ۔ نی شدھ۔

(۱۰) کافی ٹھاٹھ:

ساشدھ۔ رے شُدھ۔ گاکول۔ ماشدھ۔

پاشدھ۔ دھاشدھ۔ نی کول۔

اے بیت انت ”داه ٹھاٹھ“ گوں ”شُدھ۔ کول ء تیور۔ سُر اں“

ایشاں ما اے پیئم ہم بشتہ کنیں کہ ایشانی سُر الہتیں نشان دیگ بیت کہ

بشتا تک ء اول سُر ازاں بَنگِیج ء دیگ بوتگنت۔

(+) اے نشان ”کول سُرانی“ گنت۔

() اے نشان ”تیور سُر“ ء گنت۔

() ہرچ ”سُرے“ ء کہ نشان پر نیست آ ”سُر شُدھ“ انت۔

”سُر ساء پاشدھ“ ”سُر“ انت ء اے دویں ”سُر“ مھکم انت۔

۱۰ ٹھاٹھ ء سُرانی لکئیں نام گوں ٹک (نشان) ء

(۱) کلیان ٹھاٹھ:

سا رے گا ما پا دھا نی

(۲) بلاول ٹھاٹھ:

سا رے گا ما پا دھا نی

(۳) کھماچ ٹھاٹھ:

سا رے گا ما پا دھا نی

(۴) بھیرون ٹھاٹھ:

سا رے گا ما پاپ دھا نی

(۵) بھیرویں ٹھاٹھ:

سا رے گا ما پاپ دھا نی

(۶) آساودی ٹھاٹھ:

سا رے گا ما پاپ دھا نی

(۷) ٹوڈی ٹھاٹھ:

سا رے گا ما پاپ دھا نی

(۸) پوربی ٹھاٹھ:

سا رے گا ما پاپ دھا نی

(۹) ماروا ٹھاٹھ:

سا رے گا ما پاپ دھا نی

(۱۰) کافی ٹھاٹھ:

سا رے گا ما پاپ دھا نی

(۱) سیمپورن بی۔

ہمارا گورا گئی، کہ آہنی ہما
”گوراگ گوراگیاں“ سیمپورن گھنڈ
کے اوڈو۔

کہ آہنی ہما شش

راگ ۽ پجار :-

”راگ“ ۽ پجارگ ۽

(۱)۔ وادی۔

(۲)۔ سموادی۔

(۳)۔ انوادی ۽ وِیوادی۔

”سُر اا“ ابید۔ دگہ لہتیں حبر ہم ہست کہ آوانی خیال ہم

گورکننگ لوٹیت ۔

چوہکھ :- ”راگ“ ۽ تہا ”سُر اا“ (تعداد) کساس یا شمار بزاا

”سُر اا“ کساس ۽ حساب ۽ ”راگ ۽ راگنیانی“ بہر ۽ ونڈ چوش انت۔

(۱)۔ سپورن۔

(۲)۔ کھاڈو۔

”سُر“ کارمرز بیت۔ بزاا ہنپت

کہ ”ایمن کلپان“

رمرز ببیت۔ بزاا

شش ”سُر“ ء ”راگ ء راگنی“ کھاڈو گُشگ بیت۔ چوش کہ ”لبت“

(۳) اوڈو:-

ہما ”راگ ء راگنی“ کہ آہانی تھا پنچ ”سُر“ کارمرز ببیت۔ بزاں پنچ
”سُر“ ء ”راگ ء راگنی“ اوڈو گُشگ بیت۔ چوش کہ ”ہنڈول“
(پنچ ”سُر“ ء چے کم ء ہنپت ”سُر“ ء چے گیش ”راگ ء راگنی“
نیست)۔ بازیں ”راگ ء راگنیانی“ (آروھی ء امروھی) بزاں جھل ء چے بُرز
ء۔ بُرز ء چے جھل آہگ ء ”سُرانی“ (بزاں تعداد) کساس یا شمار کم ء گیش ہم
بنینت ء ہست انت۔ آواں ہم نام دیگ بوتگ چوشکہ :

سمپورن سمپورن:-

”سمپورن سمپورن“ بزاں ہما ”راگ ء راگنی“ کہ چہ جھل ء بُرز
ء چہ بُرز ء جھل آہگ ء ہنپت ہنپت ”سُر“ کارمرز بنینت۔ ہے ہنپت ”سُر“
ء ”راگ راگنی“ ء سمپورن سمپورن گُشگ۔ بزاں روگ ء ء آہگ ء ہنپت
”سُر“ کارمرز بیت۔

انچش کہ: کلیان۔ بھیرون۔ کافی۔ درباری ء دگہ دگہ.....

کھاڈو کھاڈو:-

”کھاڈو کھاڈو“ بزاں ہما ”راگ ء راگنی“ کہ روگ ء آہگ ء (آروھی
امروھی) ء شش، شش ”سُر“ کارمرز ببیت۔

انچس کہ ”سمپورن سمپورن“ ہنپت ہنپت ”سُر“ رَوُگ ءِ آ ہگ ءِ کارمرز
 بیت، ہے وڑا ”کھاڈو کھاڈو“ ءِ رَوُگ ءِ آ ہگ ءِ شش شش ”سُر“ کارمرز
 ببیت۔

چوشکھ: سوہنی۔ پوریا۔ آہرللت۔ مارگی ٹوڈی۔ ءِ دگہ دگہ

اوڈو اوڈو :-

”اوڈو اوڈو“: بزاں ہما ”راگ ءِ راگنی“ کہ (آروہی ءِ امروہی) بزاں
 جھل ءِ چے بُرز اَرَوُگ ءِ پنچ ”سُر“ ءِ بُرز اچے جھل آ ہگ ءِ پنچ ”سُر“
 کارمرز ببیت۔ گروا پنچس ”راگ یا راگنی“ ”اوڈو اوڈو“ گشنگ بیت۔

چوشکھ :- بھوپالی۔ مالکونس۔ کلار سارنگ۔ چندر پر بھا

نوں دیمتر انگت (فرق) دگہ دگری یے گندنگ بیت۔ آوانی
 نام وڑ ءِ پیئم چوش انت۔

سمپورن کھاڈو :-

بزاں ”سمپورن“ ہنپت ”سُر“ ءِ ”کھاڈو“ شش ”سُر“۔ اے ہما ”راگ ءِ
 راگنی“ ءِ گشنت کہ (آروہی ءِ) جھل ءِ چے بُرز اَرَوُگ ءِ ہنپت ”سُر“ ءِ
 (امروہی ءِ) بُرز اچے جھل آ ہگ ءِ شش ”سُر“ کارمرز ببیت۔ پنچس
 ”راگ یا راگنی“ آں ”سمپورن کھاڈو“ گشنت۔

چوشکھ: کھماوتی

سمپورن اوڈو:-

ہے وڑا "سمپورن اوڈو" انت۔ جھل ء چے بُرزا رُوگ ء ہنپت "سُر" ء
بُرزا چے جھل آ ہگ ء پنچ "سُر" کارمرز ببیت۔ ایشی ء "سمپورن اوڈو"
گشت۔ دیترا ہے بُرزا حبر انت کہ پشت ء دیم کنگ بو تکنت۔ چوشکہ،
"کھاڈو سمپورن" بُرزا شتا وانت۔ "سمپورن کھاڈو" اے ہما "سمپورن کھاڈو"
انت، کہ "کھاڈو سمپورن" گشگ بو ہگ ء انت۔ بزاں جھل ء چے بُرزا رُوگ ء
شش "سُر" ء بُرزا چے جھل آ ہگ ء ہنپت "سُر" کارمرز ببیت۔ گروا پُشیں
"راگ راگنی" "کھاڈو سمپورن" گشگ بیت۔

چوشکہ: پوریا کلیان۔ میاں کن ٹوڈی۔ مال گنجی۔ باگیشری۔ چندرکانت

کھاڈو اوڈو :-

اے ہم ہما "راگ ء راگنی" ء گشت کہ رُوگ ء (آروہی) شش "سُر"
ء آ ہگ (امروہی) ء پنچ "سُر" کارمرز ببیت۔ گروا پُشیں "راگ ء راگنی"
ء "کھاڈو اوڈو" گشت۔

چوشکہ: نٹ

اوڈو سمپورن:-

"اوڈو سمپورن" جھل ء چے بُرزا (آروہی) پنچ "سُر" ء بُرزا چے جھل

(امروہی) ءہنپت ”سُر“ کارمرز ببیت۔ گڑا پخشیں ”راگ راگنی“ ء ”اوڈو سپورن“ گشنت۔

چوشکہ: آسادی۔ بلاس خانی ٹوڈی۔ ماڑو بہاگ۔ شُدہ کلیمان۔
چمپاکلی۔ ءدگہ دگہ

اوڈو کھاڈو:-

ہما ”راگ ء راگنی“ کہ جھل ء چے بُرزا (آروہی) پنچ ”سُر“ ء بُرزا چے
جھل (امروہی) ء شش ”سُر“ کارمرز ببیت۔ پخشیں ”راگ راگنی“ ء ”اوڈو
کھاڈو“ گشنت۔

چوشکہ: سورٹھ راگیشری۔ روی کونس۔ کسی کانہڑا۔ نوپڑ۔ رتن دیپ۔ انگت
”راگ ء راگنیانی“ گیشتریں پجارج ء لہتیں حبر کہ مددگار بیت کننت۔
ہرچ ”راگ ء راگنی“ وتی جتائیں رد ء بنداں گوں درابیت۔ آہی ء وتی
یک جتائیں وڑ ء پیئمے۔ یارنگے۔ آہی ء زانگ ء پجارج ء نام داگ۔
چوشکہ: پوروانگ۔ اترانگ۔ پوروانگ

پوروانگ:-

”انگ“ بزاں وڑ ء پیئم یارنگ ء رد ء بند، ”پورو“ بزاں جھل، دوئیں لبر
ہور بنت۔ گڑا ”پوروانگ“ گشنگ بیت۔ ہرچ ”راگ یا راگنی“ یے (ہارمونیم)
باجہ ء اولی جھل ء ”سُراں“ بزاں (مندرسبک) ء دوازداہیں ”سُراں“۔ بلئے
ایشی ء رد ء بند اے وڑانت کہ اولی جھل ء (مندرسبک) ء ”پنچم“ ء چے

گبرداں نیاجمین (مدھ سبتک) ءِ ”پنجیم“ ءِ کُشنگ بنت۔ برے برے چہ ”پنجیم“
 ءِ بُرز ہم کُشنگ بنت۔ بلے کیشتر ہے دوازداہیں ”سُرانی“ سرازوردیگ بیت
 ءِ ”راگ یاراگنی“ ءِ شکل ءِ صورت سرجمی ءِ پیشدارگ بیت۔

چوہکھ : درباری۔ ماروا۔ مالکونس۔ اے بیت۔ پوروانگ۔ جھل ءِ
 سُرانی تہا کُشنگ بنینت

اُترانگ :-

دیتر ہے وڑا بُرز ءِ ”سُرانی“ کارمرز کُشنگ ءِ ہم۔ پہ بجا رگ ءِ نامے نا
 مینگ کہ آئی ءِ اُترانگ کُشدت۔ ”انگ“ ءِ لہزی مانا پیسر انبشتگ۔ نوں لہز ”اُتر
 “ انت کہ بُرز ءِ مانا ءِ زیرگ بیت۔ بزانت اے وڑ بیت کہ ”پوروانگ“ جھل ”
 سُران“ کُشنگ بیت۔ ءِ ”اُترانگ“ بُرز ءِ ”سُران“ کُشنگ بیت۔

اُترانگ ”ہما ”راگ ءِ راگنی“ کہ جھل ءِ اولی ”سبتک“ (مدھ سبتک) ءِ
 دوازداہیں ”سُران“ چے رند آؤ کیں دوازداہ ”سُر“ (ہما پنیم کہ ”پوروانگ“ چہ
 جھل ءِ ”پنجیم“ ءِ بزاں ”مدھ سبتک“ ءِ ”پنجیم“ ءِ چے ”مدھ سبتک“ ءِ ”پنجیم“ یا
 گیش) ہے پنیم ءِ ”مدھ سبتک“ ءِ ”پنجیم“ ءِ چے بُرز ”تار سبتک“ ءِ بزاں (بُرز
 ءِ سُران) یا کیشتر رُوگ ءِ ”سُرانی“ کارمرز کُشنگ ءِ ”راگ ءِ راگنی“ ءِ شکل ءِ
 صورت ءِ درا کُشنگ ءِ گیشینگ بیت کہ گوشداروک۔ اشکنوک مردم ہما ”راگ یا
 راگنی“ ءِ گیش آسانی ءِ ہچہ آؤزت بکنت۔

چوہکھ : سوہنی۔ ہنس دھن۔ اڈانا۔ شکرا

پورو اترانگ:-

دیمتر اے دو میں ”انگ“ بزاں ”پورو انگ ء اترانگ“ اگہ دو میں
”انگ“ ء ”سُر“ ”راگ ء راگنی“ ء تہا کار مرز کننگ ببنت۔ گروا پچھیں
”راگ یا راگنی“ ”پورو اترانگ“ کشنگ بیت۔

ٹھاٹھ:

اچھش کہ ایندگہ ذرا ہیں علمانی سر پد بوہگ ء حاتر ابازیں ٹکت ء نشان ء
گوٹڈ گوٹڈیں بہرانی تہا کننگ ء گیشینگ ء جہد کننگ بچگ کہ پہ نوک باہنداں
گیشتر آسان ببیت۔ ہے وڑا ”راگ ء راگنی“ (موسیقی) ء ہم پہ آسانی
سر پد کننگ ء جہد کننگ بوتگ۔

کوہنیں زمانگ ء بگرداں ”پنڈت وشنوزان بھات کھنڈے“ ء بازیں
مردماں، زانتکاراں وتی وتی زانت ء پدا وڑ وڑیں ”ٹھاٹھانی نظام“ (ترتیب) رد ء
بند داٹگ ء دیمآ ورتکنت۔ چونابا ہرج نوکیں چیزے، یار ہندے کہ اول سرادیمآ
کارگ بیت۔ گروا آہی ء منینگ ء پجار ء مزنیں جہد ء جکانسری یے پکار بیت۔

مت:-

”راگ ء راگنیانی“ رد ء بند (ترتیب) ء کوہنیں رہند ”مت“ انت۔
”متانی نظام“ ء تہا گلی چہار ”مت“ بیتکنت۔ ء ایشانی بنیاد ہندوانی
دیومالائی (نظریہ) پگر ء سرا ایر کننگ بوتگ۔

چہار مت:

(۱) شیومت۔

(۲) بھرت مت۔

(۳) کرشن مت۔

(۴) ہنومت۔ ہنونت مت۔ ہنومان مت۔

ہرچ ”راگ ء راگنی“ ہے چہاریں ”متانی“ تہا بوتکنت۔

نبشتانک ء تہا باز جاہا ”راگ ء راگنی“ ء نام گرگ ء نبشتہ کنگ بوتگ۔

من لوٹاں کہ اے جُست یا حبر پُشت مکپیت کہ ”راگ ء راگنی“ جی ء ء
ایشانی نیام ء (فرق) دگری یا تپاوت جی انت۔

ایشانی دگری ء تپاوت بس ہمیش انت کہ ”متانی نظام“ ء چے پیسر کوہن

تریں ”نظامے“ (پتر بھار جانی) ”نظامے“ ہم بوتگ ء آ ”نظام“ ء بزاں (پتر
بھار جانی نظام) ء تہا گلی شش ”راگ“ بوتکنت۔

چوشکہ: بھیروں۔ مالکونس۔ سری۔ میگھ۔ دپیک۔ ہنڈول.....

ہے ”راگانی“ پتر بزاں پنج ء بھار جانی بزاں لوگ بانک۔ ہم بوتکنت

کہ آواں ”راگنی“ ء نام دیگ بوتگ۔

رتنا کر سنگیت :-

”متانی ٹھاٹھ“ ء چے پد ”پنڈت ویکٹ مکھی“ نامے زائیکارے ء

(دوازدہمی صدی) ء وتی کتاب ”رتنا کر سنگیت“ دیما آورت کہ آ کتاب ء تہا

(نوزدہ ٹھاٹھ ۽ نظام) داتگ کہ جنک منیل ۽ نام ۽ زانگ بیگ۔ ایش ۽ پد
 دگہ (نظامے پنناد ۽ دو ٹھاٹھانی) دیما تک۔ بلئے یکے و ایش کہ (پنناد ۽ دو
 ٹھاٹھ) سکت باز ات کیشکیوار کنگ نبوت انت۔ ۽ وتی جند ۽ بازیں اڑانی
 سوب ۽ دیرئی کت نکت۔

نوکتیں رہند ۽ پد۔ (۱۸۱۳ عیسوی ۽ والی جے پور) بزاں جے پور ۽
 حاکم محمد رضا خان ۽ وتی کتاب ”نعمات آصفی“ ۽ نام ۽ دیما آورت ۽ اے
 کتاب ۽ تھا ”راگ ۽ راگنیانی“ بہر ۽ ونڈ ۽ نوکتیں (نظامے) یارد ۽ بندے
 دیم ۽ آورت کہ گیش ۽ چے گیش آسان تربیبت، ”راگ ۽ راگنیانی“ شکل
 ۽ صورت ۽ آہانی ذروشم ۽ سراے رہند ایر کنگ بیت۔

(اصلا اے ہما دور ۽ وہد بزاں زمانگ ۽ تب ۽ لوٹانی ردا وڑ
 وڑیں (نظام) رد ۽ بند آرگ بوتکت)۔

گرام:

ہرچ دورؔ زمانگ ء۔ وہد ء استادان وتی وتی زانت ء پدا نوکتریں
 (اصطلاح) حمر دیمآ آورنگ کہ پہ آسانی زانگ ببیت۔ یا انگت کیشتر
 آسان تر ببیت۔ ہے ذرچ ء ”گرام“ انت۔ میزک ء حُب ء واہگ ایر
 کنوکاں گرام ء نام الم ء اشکتگ یا وانگت۔ بلئے ہر کس زانت۔ (کتاب
 معارف النغمات) ء تہا بنشگ کہ دو فیصد مردم ہم ”گرام“ ء مانا ء زانت۔ ہے
 سوب ء اے وہدی ”گرام“ نوکیں وہد ء ذرچنا کیں رژن ء دیمآ اندیم انت۔ یا
 چوبُگش کہ بیگواہ انت۔ انچش کہ ”سرتی“ بے گواہ بوان انت۔ بلئے
 ہندوستان ء موسیقی ء دربرگ ء زانگ ء حاترا لم انت کہ ”گرام“ ء بزانت
 ”گرام“ ء لہزی مانا (سنسکرت) ”میگ“ انت بلئے (ہندی کلاسیک موسیقی) ء
 ”گرام“ ہنپت شدہ سُر اں پست ء دو ”سرتیانی“ سُر ایر کنگ ء نام انت۔

اول سُر ”گرام“ سے بہر ء تہا گیشینگ بوتگنت :

اولی گرام۔ ”کھرچ گرام“ کُشگ بوتگ۔

دومی گرام۔ ”مدہم گرام“ کُشگ بوتگ۔

سینمی گرام۔ ”گندھار گرام“ کُشگ بوتگ۔

بلئے ”سینمی گرام“ بزاں ”گندھار گرام“ چہ موسیقی ء دراتنگ گار ء بے

گواہ انت۔ چیا کہ کسے ہم کُشت نکنت۔ کہ سینمی ”گرام“ کجام

بوتگ۔ چوبُگش کہ اولی ”کھرچ گرام“ ء دومی ”مدہم گرام“ ء ہم ہے پنہیں

”سُر“ انت پست ء دو ”سُر تپانی“ سرا ایر انت کہ ما پیسرا نبشنگ انت، اگہ
تپاوت ء (فرق) دگری ء ہست۔ گڑا آ ہے ”سُرانی“ پُشت ء دیم کنگ ء
چے بیت۔

یک ”سُرے“ جھل ء چے زیرگ بہ بیت دروشم بدل بیت۔ لہتیں حمر
پہ دَرور کارگ لوٹاں بلے اے حمر مانگیشٹگیس حمر انت۔ گول (ایرت)
ہیرت چاری ء دلگوش گوار دیمگ لوٹیت۔

دَرور :

چوش کہ مے انونیں ”کھرج گرام“ انت۔ اگہ ہے ”گرام“ ء ”مدہم“
ء ”کھرج“ بزاں ”سُر، ما“ ء ”سا“ بمٹنیں۔ ء ہے ”سُر“ ء چے ایندگہ
”سُر اں“ گون جنان ء روان بہ بنیں۔ گڑا ”کھرج گرام“ ء ”پنچم رکھب“ ء توار
جوڑ بیت، ء ”دھیوت“ ء ”سُر“ ”گندھار“ ء توار جوڑ بیت۔ ء ”نکھاد“ ء
”سُر“۔ ”مدہم“ جوڑ بیت۔ اے وڑا دروشم بدل بیت۔ ”شُدھ سُر“ ”کول“
بنت۔ ء ”کول“ ”شُدھ“ بنت ء ”شُدھ“ ”تیور“ بیت۔ دیمتر اگہ ”کھرج
گرام“ ء ”گندھار“ بزاں ”گا“ ء ”کھرج“ بزاں ”سا“ بمٹنیں ء ہے ”سُر“ ء
چے ایندگہ ”سُر اں“ گول بنجینیں (اچش کہ بُرزا نبشنگ) گڑا ”بھیرویں ء
ٹھاٹھ“ ودی بیت۔ بُرزا نبشٹہ کتگیس اولی ”گرام“ ء ہپت ”شُدھ سُر“ ء
ہبشٹی ”تیور سُر“ دست کپنت۔ ء دومی بہر ء بزاں دومی ”گرام“ ء چہار ”کول
سُر“ دست کپنت۔ اے پنیم ء دوازداہ ”سُر“ دست کپنت۔ ”گرام“ ء رد ء بند

دائگیں استادان موسیک ء لوٹ الم سرجم کٹنگ ء جہد کٹنگ۔ بلئے پدا ہم پہ
 نو در براں پہ نوک باہنداں گران ات۔ ہے درگت ء دگہ (نظامے) رد ء
 بندے دیما اتک ”مور چھنائے“ نام دیگ بوت۔

مور چھنا ء سچار :-

چوناہا ”مور چھنا“ ء ہم چو ”گرام“ ء وڑا باز مردم نزانت کہ چئی ءے،
 بلئے کوہنیں دور ء زمانگ ء زانت کاراں وتی وتی رد ء بند دائگیں یک نہ یک
 انچیں حبرے دیما آ ورتگ ء وتی زانت پد ر کٹنگ۔ انچش کہ من پیرا ”ٹھاٹھ“
 ء باروا لہتیں حبر دیم ء آ ورتگ ات ”مور چھنا“ ہم ”ٹھاٹھ“ ء ہم مانائیں
 لہزے۔ انچوش ”ٹھاٹھ“ ء پیم ء پتیں ”سر“ پہ رد ء بند ببنت بس ایشی ء
 مور چھنا“ کٹنگ اش۔

اگہ ہیرت چاری بکنیں ء ”مور چھنا“ ء تل ء توک ء پتیریں گڑا دگہ
 بازیں حبر دیما کائنت۔

چوش کہ کوہنیں (نظام) ء ”گرام“ ء تہا (سے گرام)

(۱) کھرج گرام۔

(۲) مدہم گرام۔

(۳) گندھار گرام، بوت گنت۔

ہے سے ”گرام“ آنی تھا ہر یک ”گرام“ ء ہنپت ہنپت ”مور چھنا“
 پچنت۔ اے شمارا گہ بچارے گڑاپست ء یک ”مور چھنا“ بنینت، بلئے
 انچش کہ من پیرا بنشنگ کہ ”گندھار مور چھنا“ ہما زانگ ء بیگواہ بوتگ۔ بلئے
 ہے پست ء یک ”مور چھنا“ پہ یا تگار پشت کپتنت۔ دوئی حبرا نچش کہ یک
 ”راگ یارا گنی“ ء ”سُرانی“ باروا زانگ ء حاترا (انومیں وہدء) ما ”ٹھاٹھ“ ء
 درگیجیں، ہے پنم ء گوستگیں وہدء ”راگ یارا گنی“ ء ”سُرانی“ زانگ ء
 حاترا ”مور چھنا“ چارگ بوتگ۔ ادا حبرا کموک گیش ات کہ ”مور چھنا“ ء دوئی
 نام ”ٹھاٹھ“ انت، پدا ”ٹھاٹھ“ ء بچار ء حاترا کونیں کتاباں ”میل“ ء نام دیا
 آورتگ۔

شُدھ ٹھاٹھ:-

ہنپت ”شُدھ سُر ء ٹھاٹھ“ ہم ”شُدھ ٹھاٹھ“ گشگ بیت۔ ء اے ”شُدھ
 ٹھاٹھ“ ایوک ء ”بلاول ٹھاٹھ“ انت کہ پنیں ”شُدھ سُر“ پہ رد ء بند پہ
 شمار تچکیں (آروہی امروہی) ء گوں ہست ء موجود انت۔ دگہ ہج ”ٹھاٹھ“ ء تھا
 ”شُدھ سُر“ اے وڑا پہ رد ء بند نیست۔ ہرچ ”ٹھاٹھ“ ء تھا ”کول یا تیور“ ء
 سُر ”گندگ بیت۔ ایوک ء ”بلاول ٹھاٹھ“ ”شُدھ سُرانی“ سُر ایر انت۔ ہے
 سوب ء ”بلاول ٹھاٹھ“ ”شُدھ ٹھاٹھ“ گشگ بیت۔ نوں اگہ اے ”بلاول
 ٹھاٹھ“ ء ”سُرانی“ (آروہی ء امروہی) گنگ ببیت۔ چوش کہ

”سا“ ”رے“ ”گا“ ”ما“ ”پا“ ”دھا“ ”نی“ ”سا“

”سا“ ”نی“ ”دھا“ ”پا“ ”ما“ ”گا“ ”رے“ ”سا“

گدا زانتکارانی کو نہیں کتاباں اے ”سراں“ ”کھرج ۽ مورچھنا
”گشگ بوتگنت۔ اگہ زانتکاراں پشیں ”راگ“ ۽ باروا کہ پتیں ”شدھ سر“
کارمرزببنت۔ گداپہ پجارجگشت کہ اے ”راگ“ ”کھرج ۽ مورچھنا“ ۽
راگ انت۔

دگہ (مثالے) درورے، یک ”راگنی“ یے کہ ”گن کلی“ ۽ نام ۽ زانگ
بیت ۽ ”راگنی“ ”گن کلی“ ۽ ”سر“ اے پیئم گشگ بنت۔ ”کھرج شدھ“
رکھب شدھ“ ”گندھار شدھ“ ”پنچم شدھ“ ”دھیوت شدھ“ ”نکھاد شدھ“
تچک ۽ ”بلاول ٹھاٹھ“ ۽ ”راگنی“ گشگ بیت۔ چیا کہ دراہیں ”سر“ ”شدھ سر“
انت۔ بلے کو نہیں وہد ۽ کتاب ۽ زانتکارایشی دگہ پیئم گشت آہانی گشگ اے
پیئم بیت، ”کھرج مورچھنا“ ۽ ”راگنی“ انت۔

نوں زانگ بوت کہ ”کھرج مورچھنا“ ہما ”بلاول ٹھاٹھ“ انت کہ ہنت
”شدھ سر“ کارمرز بنت۔ ”شدھ ٹھاٹھ“ ہم گشگ بیت۔ یک برے پدا
گیشینگ ۽ جہد ۽ کناں۔

”بلاول ٹھاٹھ“ ۽ ”شدھ سر“۔

”سا“ ”رے“ ”گا“ ”ما“ ”پا“ ”دھا“ ”نی“ ”سا“

”سا“ ”نی“ ”دھا“ ”پا“ ”ما“ ”گا“ ”رے“ ”سا“

نوں اگہ ”رِکھب“ بزاں ”سُر“ ”رے“ ء ”کھرج“ بزاں ”سا“ بمئین
 ء (آروھی امروھی) ہما ”سُرانی“ سرا بکنیں گڑا ”رِکھب“ اولی ”مور چھنا“ ء
 ”گندھار“ جوڑ بیت۔ ء ”گندھار“ ”شُدھ مدھم“ جوڑ بیت۔ ء ”مدھم“ اولی
 ”مور چھنا ء پنچم“ جوڑ بیت۔ ء ”پنچم“ اولی ”مور چھنا ء دھیوت“ جوڑ بیت۔
 اے دوئی رد ء بند ء نتیجہ اے بوت کہ ”گندھار“ ء ”نکھاد“ ”کول“ ببنت،
 ایندگہ سُر شُدھ ببینت، چیا کہ ”گندھار“ ”شُدھ مدھم“ ء سرا ایر بیت۔
 نوں اے ”سُر“ کہ دوئی وڑا بُرزا نبشگ انت۔ (آروھی امروھی) ء ”کافی
 ٹھاٹھ“ گندگ بیت۔ ایشی ء را کتاب ”رِکھب مور چھنا“ ء نام دینت۔ بزاں
 پشیں ”راگ ء راگنی“ کہ آپیے تھا ”کافی ٹھاٹھ“ ء ”سُر“ کارمرز ببنت۔ پہ
 دَرور ء ”باگیشری“ انت۔ گڑا پشیں ”راگنی“ ء ”رِکھب مور چھنا“ گشت۔
 بزاں کہ ”باگیشری ء سُر“ ”کھرج شُدھ“ ”رِکھب شُدھ“ ء ”گندھار کول“
 انت۔ حیاں گور کنگ لوٹیت۔ کہ اولی ”مور چھنا“ ”کھرج“ ء بزاں ”سُر“
 ”سا“ ء سرا ایر ات ء نوں اے دوئی ”مور چھنا“ ہما اولی ”مور چھنا“ ء کہ
 ”کھرج“ ء چے بُنگیج بوت۔ نوں ہما ”مور چھنا“ ء ”رِکھب“ زرتگ ء
 ”کھرج“ جوڑ کرتگ، ”سُر“ ”رِکھب“ اے وہدی ”کھرج“ انت۔

ہے پنم ء اگہ اولی ”مور چھنا“ ء ”گندھار“ ء ”سُر“ ”سا“ بمئین ء
 (آروھی امروھی) ء بچارے۔ گڑا ”بھیرویں ٹھاٹھ“ گندگ بیت ء پشیں
 ”راگنی“ ”گندھار مور چھنا“ گشتگ بیت۔ دیترا ہم ہے پنم ء ”مدھم ء سُر“

ء ”سا“ بمن ء (آروھی امروھی) ء بچارے۔ گدا ”کلیان ٹھاٹھ“ گندگ بیت
ء ایشی ء ”مدھم ء مور چھنا“ گشت۔

ہے پیئم ء اگہ ”پیچم“ ء ”سُر“ ”سا“ بمن ء (آروھی امروھی) ء
بچارے گدا ”ٹھاٹھ کھماج“ گندگ بیت۔ ایشی ء ”پیچم ء مور چھنا“ گشت۔
ہے پیئم ء ”دھیوت ء مور چھنا“ ”آساوری ٹھاٹھ“ ء ”نکھاد ء مور چھنا“
”ٹوڈی ٹھاٹھ“ بیت۔ برزانبشتہ گتگیں ہپت ”شُدھ سُر“ ایوک ء یکتین ”شُدھ“
”ٹھاٹھ بلاول“ ء گنت۔

گو ستگیں و ہدء ہرج ہرج زانتکاراں اے پتیں ”سُر“ وتی وتی وڑانام
داتگ ء کارمرز گتگ انت، باز ء ”شُدھ سُر“ ”کول“ ”کٹنگ“ ء ”کول سُر“
تیور ”کٹنگ۔ اے پیئم ء ”شُدھ ٹھاٹھ“ ہم ”شُدھ“ نہ متگ انچش کہ انونیں
”بلاول ٹھاٹھ“ انت کہ رواج گتگ ء ”شُدھ ٹھاٹھ“ گتگ بیت۔

گو ستگیں زانتکاراں وتی کتابانی تھا ”بلاول ٹھاٹھ“ ”شُدھ“ نہ من
اتگ، بازیناں ”کافی ء ٹھاٹھ“ ”شُدھ“ من اتگ اگہ کوہنیں کتاب ء زانتکارانی
حمرانی سراروگ ببیت، گدا انونیں ء کوہنیں ”ٹھاٹھ“ ء ”سُر“ جتا جتا گندگ
بنت۔ انچش کہ برزانبشتگ براں ”شُدھ“ ”بلاول ٹھاٹھ“ ء تھا شری ء
”مور چھنا“ ہم گیشینگ بوتکنت۔ ہے حساب ء ”کافی ٹھاٹھ“ یا کجام ہم یک
”ٹھاٹھ“ ء ”مور چھنا“ گیشینگ بوتکنت۔ چیا کہ نوہنیں و ہدء رواج گتگیں ہمک
”راگ ء راگنی“ جتا جتا ”ٹھاٹھانی“ سرا ایر کنگ بوتکنت۔ انچش کہ ”مور چھنا“

۽ جنڊ پڻت نه کڇنگ باندانت که ”مور چھنا“ ۽ بارو ادگه سوڙگ ۽ بحث مه
 بيت۔ پليئے برزاحبراں که (چوش مانگيشنگ انت) ايشاني ديما کارگ ۽ بشيه
 کنگ هم المي انت که نوک باهند ۽ زانت ۽ تها اے حمر ببنت چيا که ديتر
 هے برزاحبراں چه دگه حمر ديما کائينت که په نو دربراں المي انت۔

”مور چھنا“ هم چو ”ٹھاڻھ“ ۽ وڙا انت۔ ۽ سے بهرائي تها اير کنگ بوتگنت۔

(۱)۔ سپورن۔

(۲)۔ کھاڙو۔

(۳)۔ اوڙو۔

هے رد ۽ بند ”ٹھاڻھ“ ۽ تها انت۔

(۱)۔ سپورن۔ هنت سر ۽ راگ ۽ گشت۔

(۲)۔ کھاڙو شش سر ۽ راگ ۽ گشت۔

(۳)۔ اوڙو پنج سر ۽ راگ ۽ گشت۔

هرج ”راگ“ هے ”مور چھنا“ ۽ چه ودي بيت۔ اے حساب ۽ هرج

”راگ“ ۽ سے تهرينينت، براں ”سپورن“ ”کھاڙو“ يا ”اوڙو“۔

”سجک يا استهان“

”سا“ ”رے“ ”گا“ ”ما“ ”پا“ ”دھا“ ”ني“ ”سا“

اے یک ”سجک“ ۽ ”سجک“ ۽ بارو ازانگ لوڻيت، که ”سجک“ ۽

هم دو بهرانت۔ سا۔ رے۔ گا۔ ما۔ ”پورا انگ“ گشتک بيت۔ ۽ پا۔ دھا۔ ني

۔ سا۔ ”اٿرانگ“ گشتک بيت۔

گونسٹگیں تاکاں اے بُرزے حبر کیشینگ یوتکت۔ بلے ”گرام“ ء
 ”مور چھنا“ ء زانگ ء حاترا یک برے پداہشتہ کنگ لئی ات۔

جَنک مَیل :-

دیتر اوہد ء اُستاداں موسیقی ء زانکاراں پہ آسانی ء حاترا ”جَنک
 مَیل“ ہتچار کنائنت۔ چیا کہ بیست ء یک ”مور چھنا“ ء جتا جتا ئیں ”راگ ء
 راگنی“ آں یات گرگ وت یک گران تریں کارے ات ”جَنک مَیل“ ء
 سوب ء ”راگ ء سُر“ یات کنگ آسان تر بییت، ”جَنک“ ء (لفظی)
 لہری مانا ودی کنوک (پیداک کنوک) بزاں ہا انونیں ”ٹھاٹھ“۔

ٹھاٹھ ء ہتچار ء حاترا کوئیں مَیل نام

(1) کلیان ٹھاٹھ.....جَنک مَیل

(2) بلاول ٹھاٹھ.....شکرابہرن مَیل

(3) کھماج ٹھاٹھ.....کام بہوجی مَیل

(4) بھیرون ٹھاٹھ.....گوٹڈ مالو مَیل

(5) بھیروین ٹھاٹھ.....ٹوڈی ٹھاٹھ

(6) آساوری ٹھاٹھ.....نٹ بھیروین مَیل

(7) ٹوڈی ٹھاٹھ.....برالی مَیل

(8) پوربی ٹھاٹھ.....کام وردھنی مَیل

(9) ماروا ٹھاٹھ.....کن سُر مَیل

(10) کافی ٹھاٹھ.....ہر پریا مَیل

گروا چے بیت۔

نوں جہل ء یک ”ٹھاٹھے“ ء چہار صد ہشتاد ء چہار ”راگ“ ء شمار (حساب):

(۱)۔ سپورن، سپورن ۱

(۲)۔ سپورن کھاڈو ۶

(۳)۔ سپورن اوڈو ۱۵

کُل ----- (۲۲)

(۴)۔ کھاڈو سپورن ۶

(۵)۔ کھاڈو کھاڈو ۳۶

(۶)۔ کھاڈو اوڈو ۹۰

کُل ----- (۱۳۲)

(۷)۔ اوڈو سپورن ۱۵

(۸)۔ اوڈو کھاڈو ۹۰

(۹)۔ اوڈو اوڈو ۲۲۵

کُل ----- (۳۳۰)

کُل ----- ۴۸۴

(۱)۔ سمپورن ۽ ہیست ۽ دوراگ۔ ۲۲

(۲)۔ کھاڈو ۽ یک صدی ۽ دوراگ۔ ۱۳۲

(۳)۔ اوڈو ۽ سے صدی ۽ راگ۔ ۳۳۰

۴۸۴ ----- کل

اے گلئی چہار صد ۽ ہشتاد ۽ چہار ”راگ“ ایوک ۽ یک ”ٹھاٹھ“ ۽ ہنت
”شڈھ سراں“ چے ودی بنت۔

اے وہدی رواج کپتگیں داہ ”ٹھاٹھ“۔ کہ ذراہیں ”راگ ۽ راگنی“ ہے
”ٹھاٹھانی“ تہا دست کپنت، کہ مرچیک ۽ بلکیں باندا تہم۔ ہے رواج کپتگیں
دست ۽ دپی ”راگ ۽ راگنی“ بنت۔ چیا کہ انونیں دور ۽ زمانگ ۽ دگہ پشیں
زانتکار نہ گلاہیت کہ نوکتریں (نظامے) رد ۽ بندے دیم ۽ بیارایت۔ بلئے ہو۔
اے حبر ہم منلیگ انت کہ ہر چیز حرف آخر نہ انت۔ ۽ اے ہم نوکتریں حبرے نہ
انت۔ دور ۽ زمانگ باز دیم شتگ نوک ۽ نوکتریں چیز دیم آہگ ۽
انت۔

نوں ماہا داہ ”ٹھاٹھانی“ حبر ۽ دیم بریں کہ گوستگیں تاکانی سراہشتگ۔
چہ درستاں پیسر ”پنڈتانی“ شمار ۽ (حساب ۽) کتابانی تہا اول ۽ ”کلیان ٹھاٹھ“
انت۔

داه ٹھاٹھاں چے ودی بوتگیں راگ ء راگنی :-

(۱) کلیان ٹھاٹھ ء چے ودی بیتگیں لہتیں راگ ء راگنی

ایمن کلیان: ”شُدھ کلیان“ ”بھوپ کلیان“ (بھوپالی) ”ہمیر“
”کیدارا“ ”چھایانٹ“ ”کامود“ ”شام کلیان“ ”ہندول“ ”گوٹھ سارنگ“
”مالسری“ ”ایمنی بلاول“ ”چندرکانت“ ”ساونی کلیان“ ”جیت کلیان“ ء دگہ
بازیں۔

(۲) بلاول ٹھاٹھ ء چے ودی بیتگیں لہتیں راگ ء راگنی

بلاول: ”بھاگ“ ”بھاگڑا“ ”دیسکار“ ”پھاڑی“ ”سکبھ“ ”شکرا“
”نٹ“ ”مانڈ“ ”سرپردہ“ ”آلیا“ ”گن کلی“ ”سکل“ ”نٹ بلاولی“
”ہنس دھن“ ”لچھا ساکھ“ ”ہیم“ ”دُرگا“ ”نوروچکا“ ”ملوہا کیدارا“
”دیوگری“ ”جلدھر کیدارا“ ”پٹ منجری“ ء دگہ بازیں۔

(۳) کھماچ ٹھاٹھ ء چے ودی بیتگیں لہتیں راگ ء راگنی

کھماچ: ”جھنجھوٹی“ ”سورٹھ“ ”دیس“ ”کھماوتی“ ”تینگ“ ”دُرگا“
”راکیشری“ ”جے جے وتی“ ”گوٹھ ملار“ ”نٹ ملار“ ”تلک کامود“
”بدھنس“ ”غارا“ ”ناراینی“ ”پرتاب ورالی“ ”ناگ سراولی“ ء دگہ بازیں۔

(۴) بھیروں ٹھاٹھ ء چے ودی بیتگیں لہتیں راگ ء راگنی

بھیروں: ”کالنگرا“ ”میگھ رنجنی“ ”سوراشتر“ ”جوگیا“ ”رام کلی“ ”پر بھاوتی“

”بھباس“ ”گوری“ ”للت“ ”پنچم“ ”ساویری“ ”بنگال بھیروں“

”شیومت بھیروں“ ”آنند بھیروں“ ”گن کلی“ ”ہیچج“

”آہیر بھیروں“ ”ذیلف“ ”دیس گونڈ“ ء دگہ بازیں۔

(۵) بھیرویں ٹھاٹھ ء چے ودی بیتگیں لہتیں راگ ء راگنی

بھیرویں: ”مالکونس“ ”اساوری“ ”دھنا سری“ ”بھوپال“ ”زنگولا“

”موٹکی“ ”شدھ ساونت“ ”بسنٹ مکھاری“ ”بلاس خانی ٹوڈی“ ء دگہ بازیں۔

(۶) اساوری ٹھاٹھ ء چے ودی بیتگیں لہتیں راگ ء راگنی

اساوری: ”جونپوری“ ”دیو گندھار“ ”سندھ“ ”اڈانا“ ”کوسی“

”درباری“ ”دیی“ ”کٹ“ ”ابھیری“ ء دگہ بازیں۔

(۷) ٹوڈی ٹھاٹھ ء چے ودی بیتگیں لہتیں راگ ء راگنی

ٹوڈی: ”گوجری ٹوڈی“ ”میاں کی ٹوڈی“ ”ملتانی“ ”بھادری ٹوڈی“

ء دگہ بازیں۔

(۸) پوربی ٹھاٹھ ء چے ودی بیتگیں لہتیں راگ ء راگنی

پوربی: ”گوری“ ”ریوا“ ”بھباس“ ”دپیک“ ”ترینی“ ”مالوی“

”ٹنکیکا“ ”سری راگ“ ”جیت سری“ ”بسنٹ“ ”پرچ“ ”دھنا سری“

”پوریا دھنا سری“ ”ہنس نارائن“ ء دگہ بازیں۔

(۹) ماروا ٹھاٹھ ۽ چے ودی بیتگیں لہتیں راگ ۽ راگنی

ماروا: ”پوریا“ ”سوہنی“ ”براری“ ”جیت“ ”بھکار“ ”بھٹیار“
”بھباس“ ”ساج گری“ ”مالی گورا“ ”پنچم“ ”پوریا کلیان“ ۽ دگہ بازیں۔

(۱۰) کافی ٹھاٹھ ۽ چے ودی بیتگیں لہتیں راگ ۽ راگنی

”دھنا سری“ ”سیندوی یا سیندوا“ ”کافی“ ”دھانی“ ”بھیم پلاسی“
”بھار“ ”مدھ ماد“ ”باگیشری“ ”حسینی کانڑا“ ”میگھ ملار“ ”رامداسی ملار“
”میاں کی ملار“ ”سوها“ ”نیلامبری“ ”سورملار“ ”پٹ منجری“ ”پردیپکی“
”شہانا“ ”دیو ساکھ“ ”ہنس کنگنی“ ”بنداربتی“ ”پیلو“ ”کوسی کانڑا“
”نانگی کانڑا“ ”میاں کا سارنگ“ ”سگرانی“ ”شدھ سارنگ“ ”بروا“
”ساونت سارنگ“ ”سری رنجنی“ ”لنکدھن“ ۽ دگہ بازیں۔

یک سُرے ءے چے دوئی سُرے ءے نیا مجین ءے (فاصلہ) دوری

سا۔ شُدھ ءے مہکم	رے۔ کوئل	۳ سینٹی میٹر = ۳ سوت
رے۔ کوئل	رے شُدھ	۳ سینٹی میٹر = ۲.۵ سوت
رے۔ شُدھ	گا۔ کوئل	۲ سینٹی میٹر = ۸ سوت
گا۔ کوئل	گا۔ شُدھ	۳ سینٹی میٹر = ۵ سوت
گا۔ شُدھ	ما۔ شُدھ	۲ سینٹی میٹر = ۱.۷ سوت
ما۔ شُدھ	ما۔ تیور	۲ سینٹی میٹر = ۶ سوت
ما۔ تیور	پا۔ شُدھ ءے مہکم	۲ سینٹی میٹر = ۳.۵ سوت
پا۔ شُدھ ءے مہکم	دھا۔ کوئل	۲ سینٹی میٹر = ۲.۵ سوت
دھا۔ کوئل	دھا۔ شُدھ	۲ سینٹی میٹر = ۱.۵ سوت
دھا۔ شُدھ	نی۔ کوئل	۲ سینٹی میٹر = ۱.۵ سوت
نی۔ کوئل	نی۔ شُدھ	۱ سینٹی میٹر = ۱.۹ سوت
نی۔ شُدھ	سا۔ شُدھ ءے مہکم	۱ سینٹی میٹر = ۸.۵ سوت

یک سُرے ءے چے دوئی سُرے ءے (فاصلہ) نیا مجین ءے دوری

سُرانی نام	دوری	سُرانی نام
سا۔ شُدھ ءے مہکم	۳ سینٹی میٹر = سوت	رے۔ کوئل
رے۔ کوئل	۳ سینٹی میٹر = ۲.۵ سوت	رے۔ شُدھ

رے۔ شدہ	۲ سینٹی میٹر = ۸ سوت	گا۔ کوئل
گا۔ کوئل	۳ سینٹی میٹر = ۵ سوت	گا۔ شدہ
گا۔ شدہ	۲ سینٹی میٹر = ۷ سوت	ما۔ شدہ
ما۔ شدہ	۲ سینٹی میٹر = ۶ سوت	ما۔ تیور
ما۔ تیور	۲ سینٹی میٹر = ۳.۵ سوت	پا۔ شدہ ء مہکم
پا۔ شدہ ء مہکم	۲ سینٹی میٹر = ۲.۵ سوت	دھا۔ کوئل
دھا۔ کوئل	۲ سینٹی میٹر = ۲.۵ سوت	دھا۔ شدہ
دھا۔ شدہ	۲ سینٹی میٹر = ۵ سوت	نی۔ کوئل
نی۔ کوئل	۱ سینٹی میٹر = ۱.۹ سوت	نی۔ شدہ
نی۔ شدہ	۱ سینٹی میٹر = ۸.۵ سوت	سا۔ شدہ ء مہکم

سا۔ شدہ ء مہکم	رے۔ کوئل	۳ سینٹی میٹر = ۳ سوت
سا۔ شدہ ء مہکم	رے۔ شدہ	۶ سینٹی میٹر = ۹ سوت
سا۔ شدہ ء مہکم	گا۔ کوئل	۹ سینٹی میٹر = ۳ سوت
سا۔ شدہ ء مہکم	گا۔ شدہ	۱۲ سینٹی میٹر = ۵ سوت
سا۔ شدہ ء مہکم	ما۔ شدہ	۱۴ سینٹی میٹر = ۷ سوت
سا۔ شدہ ء مہکم	ما۔ تیور	۱۷ سینٹی میٹر = ۵ سوت
سا۔ شدہ ء مہکم	پا۔ شدہ ء مہکم	۱۹ سینٹی میٹر = ۹ سوت
سا۔ شدہ ء مہکم	دھا۔ کوئل	۲۲ سینٹی میٹر

۲۴ سینٹی میٹر = ۲ سوت	نی۔ شَدھ	سا۔ شَدھ ءُ مہکم
۲۶ سینٹی میٹر	نی۔ کوئل	سا۔ شَدھ ءُ مہکم
۲۷ سینٹی میٹر = ۹ سوت	نی۔ شَدھ	سا۔ شَدھ ءُ مہکم
۲۹ سینٹی میٹر = ۹ سوت	سا۔ شَدھ ءُ مہکم	سا۔ شَدھ ءُ مہکم

وینا۔ اے یک سازے، اگہ وینا ءِ سرا سی ءُ شش انچ ءِ دراجیں تارے
بندنگ ببیت۔ ءُ گوں لنگ ءُ ہے تار گوں جننگ ببیت۔ گڑا ہے تار ءُ چے
توار (ارتعاش) ءِ حرکت۔ وابریشن۔ لرزش۔ بینجو یک سیکنٹے ۲۴۰ دوسد ءُ چل بہر
بیت۔ ہے تار اگہ سی ءُ دو (۳۲) انچ کنگ ببیت۔ گڑا ”رکھب“ ءُ سُر
درا بیت ہے پنم ءُ اگہ سی (۳۰) انچ کنگ ببیت۔ گڑا ”گندھار“ ءُ سُر دار
بیت۔

سا۔ سُر ”سا“ یک سیکنٹ دوسد ءُ چل بیت۔ ۲۴۰

رے۔ سُر ”رے“ یک سیکنٹ دوسد پتاد بیت۔ ۲۷۰

گا۔ سُر ”گندھار“ یک سیکنٹ سے صد ءُ یک، بٹا ہبده، بٹا چل ءُ سے

بیت۔ ۳۰۱/۱۷/۴۳

ما۔ ”سُر“ مدہم“ یک سیکنٹ سے صد ءُ بستب بیت۔ ۳۲۰

پا۔ ”سُر پنجم“ یک سیکنٹ سے صد ءُ شست بیت۔ ۳۶۰

دھا۔ ”سُر دھیوت“ یک سیکنٹ چار صد ءُ پنچ بیت۔ ۴۰۵

نی۔ ”سُر نکھاڈ“ یک سیکنٹ چار صد پنجاہ ء دو، بٹا چار، بٹا چل ء سے

بیت۔ ۲۵۰/۴/۴۳

سا۔ ”سُر کھرج“ تار یک سیکنٹ چار صد ء ہشتاد بیت ۲۸۰

اے حبر تچک بوت کہ تار ء دراجی ہر چنت کم بوان بیت۔ سُر بُرز بوان
بیت۔ بزاں سی ء شش انچ دراجیں تار ء حرکت۔ (ارتعاش) یک سیکنٹ ء دو
صد ء چل بیت۔ اگہ ہے تار ء نیم بزاں ہر دہ انچ بکنے۔ گڑا چہ اولی ء دو ہمچو
بُرز، بزاں چار صد ء ہشتاد بیت۔ اگہ ہر دہ ء نیم بزاں ایوک ء نوہ انچ بکنے۔
گڑا ہما پیسری پیئم ء دو ہمچو بُرز، بزاں نوہ صد ء شت بیت۔

کھرج سا۔ ۳۶ ء ذراجی ء سُر ”سا“ انت، حرکت یک سیکنٹ ۲۴۰

رکھب رے۔ ۳۲ ء ذراجی ء سُر ”رے“ انت۔ حرکت یک سیکنٹ ۲۷۰

گندھار گا۔ ۳۰ ء ذراجی ء سُر ”گا“ انت۔ حرکت یک سیکنٹ ۳۰۱/۱۷/۴۳

مدہم ما۔ ۲۷ ء ذراجی ء سُر ”ما“ انت۔ حرکت یک سیکنٹ ۳۲۰

پنچم پا۔ ۲۴ ء ذراجی ء سُر ”پا“ انت۔ حرکت یک سیکنٹ ۳۶۰

دھیوت دھا۔ ء ذراجی ء سُر ”دھا“ انت۔ حرکت یک سیکنٹ ۴۰۵

نکھاڈ نی۔ ء ذراجی ء سُر ”نی“ انت۔ حرکت یک سیکنٹ ۲۵۲/۴/۴۳

کھرج (تار سبتک) سا ء ذراجی ء سُر ”سا“ انت۔ حرکت یک سیکنٹ ۲۸۰

گوستگیس تاکانی سرا ”راگ“ ء لوٹانی باروانبشتگ کہ چہار ”سُرانی“
بوہگ لہمی انت چوش کہ:

(۱)۔ وادی۔

(۲)۔ سموادی۔

(۳)۔ انوادی۔

(۴)۔ ویوادی۔

اے چہاریں ”سُرانی“ بارواہم نیسگ بوتگ۔ ادا من ہما چہاریں ”سُر
ویوادی“ ء چے پدا بندات کناں۔

ویوادی:-

انچش کہ من پیسرا بنشنگ کہ ”ویوادی سُر“ ہما ”سُر“ انت۔ کہ ”راگ“ ء
دژمن گشنگ بیت۔ اگہ ”راگ“ تہا دیم پہ وت کارمرز کنگ بیت۔ گوا
”راگ“ ء شکل ء صورت ہراب بیت۔ ”راگ راگداری“ ء تہا چہ ہے
”ویوادی“ ”سُر“ ء پھریز کنگ لوٹیت۔ بلئے دیمترا ”پنڈت“ ء ”موسیک“ ء
عالمہاں لہتیں لوٹ یا چوبنگش کہ (شرط) ایر کنان ء گشنگ کہ ”ویوادی سُر“
کارمرز بیت کنت۔ بلئے انچش کہ ”ویوادی سُر“ ء گون جنوکیں پہلوان پہ
زانتکاری گون بخت۔ ”ویوادی سُر“ اگہ یک دو برا پہ زانت کارمرز بیت۔
پرواہ نیست۔ چیا کہ بازو ہدء ”ویوادی سُر“ ”راگ“ ء تہا دگہ وشئ ء شرنگی یے
کارایت۔ ”ویوادی سُر“ ء کارمرز کنگ ء دو نام داتگ۔ یکے ”انچشت“ ء
انچشت ء لہزی مانا، ناوش، بزاں دم پہ سہت (بار بار) گونجنگ ء لائیک نہ
انت۔ ء دومی نام ”مناک آسیرش“ بزاں ”ویوادی سُر“ باز ہشاری ء (چالاک)

ءِ گوں چیر و کائی گوں جنگ ببیت۔ ڈرورائے وژ دہیگ بیت کہ ”راگ کیدارا“ ءِ تھا ”کول نکھاد“ ءِ گوں جنگ، یا ”کلیان“ ءِ تھا ”شُدھ مدھم“ ءِ اوار گجگ یا ”بلاول ٹھاٹھ“ ءِ ”راگانی“ تھا ”کول نکھاد“ ءِ گوں جنگ۔ بلتے استادانی اے ہم کُشنگ انت کہ ایوک ءِ (امروھی) ءِ و ہدءِ گوں جنگ ببیت، (آروھی) ءِ کارمرز کنگ نبیت۔ باز ”راگ ءِ راگنی“ ہست ءِ موجود انت، کہ ”ویوادی سُر“ بازیں و ہدءِ کارمرز کنگ ءِ چے پد۔ ہما ”راگ ءِ راگنیانی“ ءِ تھا انچش جاگہ اش کُنگ۔ کُشے ہے ”راگ“ ءِ جندءِ ”سُر“ انت۔

دُر بل ءِ پُر بل :-

پدا یک برے ”دُر بل ءِ پُر بل“ ءِ ”سُرانی“ باروانبشتہ بوہگ ءِ انت کہ شرزانگ ببنت۔ باز ”راگ ءِ راگنی“ ہست انت کہ ہما ”راگ ءِ راگنی“ ءِ ”انوادی سُراں“ (آروھی ءِ یا امروھی) ءِ یک نہ یک ”سُرے“ انچیں ہست کہ آ ”سُر“ ءِ سراگہ زور پردہیگ ببیت، گوا ”راگ“ ءِ شکل ہراب بیت۔ گوا پُشیں ”سُر“ ءِ سرازور پردہیگ نبیت، ایوک ءِ گوں جنگ بیت۔ ءِ ہے گوں جنگ ءِ (دُر بل) کُشدت ”دُر بل“ ءِ لبری مانا، نزور۔ بزاں نزوریں وژے ءِ گوں جنگ ببیت ءِ بس، پہ ڈرور ”راگ کیدارا“ ءِ تھا ”سُر دھیوت“ ”دُر بل“ انت۔ ”راگ کیدارا“ ءِ تھا ہے ”دھیوت“ کہ ”دُر بل“ انت، اگہ زور پردہیگ بیت۔ گوا ”راگ کیدارا“ ءِ شکل ءِ صورت ہراب بیت۔ دومی رنگ ءِ ہے ”انوادی ءِ سُراں“ چے اگہ کجام ہم ”سُرے“ ءِ سرازور

پردیگ بیت کہ ”راگ“ ءِ یا ”راگنی“ ءِ لوئنت۔ گڑا پختیں ”سُر“ ءِ کہ زور
پردیگ بیت۔ ایشی ءِ ”پر بل“ گشتت ءِ ”پر بل“ ءِ مانا زور پردیگ۔

کمپت :-

ہے وڑا دگہ ”انوادی سُر“ انت۔ آیانی سرادارگیگ انت۔ بلئے اوشت
زیرگیگ ءِ گشتگیگ انت چوش کہ،

سا۔ رے رے رے۔ گا۔ ما۔ پا۔ ما۔ گا۔ رے رے رے۔ سا۔
زانگ بیت، کہ ”رکھب“ ہے وڑ کہ برزانبشتگ۔ ہے وڑ اوشت زیرگ
ءِ گشتگ بیت۔ پختیں ”سُر“ ءِ ”کمپت سُر“ گشتت۔ ”راگ ککبہ“ ءِ ”جے
جے ونٹی“ ءِ تہا ہم ”کمپت“ ”سُر“ ہست ءِ کارمرز بنت۔

اکپت :-

ہما سُر اگشتت کہ چیر و کائی گوں جنگ بیت۔

شُدھ سُر وپ ءِ وکر سُر وپ :-

”سُرے“ کہ تچک ءِ کارمرز بیت۔ چوش کہ ”شُدھ سُر وپ“ ءِ
سا۔ رے۔ گا۔ ما۔ انت۔ تچک ءِ (آروھی امروھی) بیت۔ ”شُدھ سُر وپ“
گشتگ بیت۔ بلئے اگہ ہے ”سُر“ تچک ءِ گشتگ مبننت۔ اے وڑ
ببنت۔ سا۔ گا۔ رے۔ ما۔ گڑا اے ”وکر سُر وپ“ گشتگ بیت۔ ءِ اگہ ایوک ءِ
یک ”سُرے“ چہ وتی جاہا بہ نگلیت، چوش کہ

سا۔ رے۔ ما۔ گا۔ پا۔ دھا۔ نی۔ سا

اے ”سُرانی“ تہا ایوک ء ”سُر“ ”گا“ ”گندھار، وکر“ ”گشنگ بیت۔
چیا کہ ایندگہ ڈراہیں ”سُر“ وتی جاہا برو برانت۔ بلئے حیاں گور دنیگ لوٹیت کہ
”وکر سُر“ گون جننگ ء چے (آروھی امروھی) ہم ”وکر“ بیت۔

اندولت:-

”اندولت“ بزاں۔ جُلُونٹ۔ شیکوک ء پیئم ء لوڈ دنیگ ء ”اندولت“ ”گشنت۔
زانتکاراں راگ دو بہر ء کنگ انت۔

(۱)۔ مارگ (۲)۔ دیسی:-

(۱) ”مارگ“ ”راگانی“ باروا گشنت، کہ اے ہماہانی، ”دیوی ء
دیو تاہانی“ جوڑ گتنگیں انت، ء ہما دہ (ایرتیں) ہیرتیں ٹک ء نشان کہ من
پیسر ء بنشنگ انت (لچھن) اشانی گون بوہگ ء ”گرام ء سُر تتی“ ء بوہگ ہم
لمی انت۔ پہ ڈرور، ”مالکونس“ ء ”ہنڈول“ ”راگ“ انت۔

(۲) دومی بہر ”دیسی“ بیت۔ ”دیسی راگ“ ہما راگ گشنگ
بنت۔ کہ ہر (علاقہ) ہند ء ہما ہند ء زانتکاریں مردم اش جوڑ کننت۔ دومی
اے کہ ”دیسی راگ“ ”لچھن“ ”گرام ء سُر تیان“ چے آزات انت۔
”جونپوری ء مانڈ“ پہ ڈرہ رگشت کئے۔ انونیں وہد ء ”مارگ“ ببیت۔ یا
”دیسی“ ہر دوچہ ”گرام“ ”سُر تتی“ ء ”لچھناں“ آزات انت۔

مُشر مثیل:

”مُشر مثیل“ ”راگ“ ”ہما“ ”راگ یا راگنی“ ء گُشتت کہ دو یائے
 ”راگ“ ء چے جوڑ پیگ انت۔ بزاں دوئے ”راگاں“ چے یک ”راگے“ اڈ
 داتگ، پُخشیں ”راگ ء راگنی“ ء ”سنکرت“ ء (چہایا لگ ء سنکیرن) ہم
 گُشتت۔

سندھی پرکاش راگ ء راگنی:-

”ٹھاٹھ“ یا ”راگ ء راگنیاں“ وہد ء گوں مزنیں نزکی ء سیادی یے
 ہست۔ ہرچ ”راگے“ کہ دوئیں وہد ہور بنت۔ بزاں دوئیں وہد۔ شپ ء
 روچ ء تہاد و برا ہور بنت۔ یک برے بیگ ء مگر ب انت۔ ء دوئی برا گور بام ء
 بام بزاں سہب ء وہد انت۔ ہرچ ”راگ ء راگنی“ یے بیگاہ ء مگر ب ء گُشتگ
 بیت۔ آہاں ”سندھی پرکاش“ ”راگ“ گُشتت۔ زانتکارانی گُشتگ انت۔
 ”سندھی پرکاش“ ”راگ ء راگنیاں“ تہا ”کول رِکھب“ ”کول دھیوت“
 ”شُدہ گندھار“ ء ”شُدہ نکھاد“ الم ہست بنت۔

دو بہر انت۔ یک بہرے ”تیور مدہم“ ء یکے ”شُدہ مدہم“۔

تیورمدہمءِ راگ:

ہا "راگ ءِ راگنی" سرشپ ءِ بنگیج بنت۔ گشگ بنت۔ آ "راگ" ءِ
تہا "تیورمدہم" شریریں ءِ زورداریں وڑے ءِ گون انت۔

شُدہ مدہم:-

"شُدہ مدہم" ءِ "راگ" ہا "راگ ءِ راگنی" کہ سہب ءِ بنگیج بنت۔
ءِ گشگ بنت۔ آ "راگ ءِ راگنی" ءِ تہا "شُدہ مدہم" ءِ سرازوردیگ بیت۔

سرگم:-

"سُرانی" نام گرگ ءِ گشگ ءِ "سرگم" گشگت، چوش کہ

سا۔ رے۔ گا۔ ما۔ پا

اے آستو ءِ تیزی ءِ گوں ہم گشگ بنت۔ "سرگم" "شُدہ سُرپ" ءِ
"وکر سُرپ" دوئیں وڑا گشگ بنت۔

تان:-

"تان" چہ دل ءِ توار ءِ دپ ءِ آرگ ءِ گٹ ءِ گلو ءِ کارمرز کنگ۔ جھل
ءِ بَرز ءِ "سُرانا" ہیرت ہیرت ءِ تیزی ءِ گوں گشگ، توار ہم مہ پرش ایت۔
اگہ (قائم) مہکم نبیت، ہم روا انت۔ بلئے اگہ مہکم ببیت، باز شرء و شتر
بیت۔ (تان) ءِ دگہ دگہ تہرہست انت۔

(۱)۔ سپاٹ تان۔

(۲)۔ چوٹ تان۔

(۳)۔ چکر دار تان۔

(۱) سپاٹ تان:- (آروہی امر وہی) تچک ء سیدھا بنت۔

(۲) چوٹ تان:- جھل ء ”سُر“ ء چے بُرزے ”سُر“ گون جننگ ء پدا جھل ء

”سُر“ ء آہگ۔ نیا جین ء ”سُر“ گون جننگ مبننت۔

(۳) چکر دار تان:- جھل ء بُرز۔ بزاں ذراہیں ”سُر اں“ یک ء دو می ء لوپ

دیان ء ”سُر اں“ کار مرز کنگ۔

گُن:-

”سُر“ ء سُبک ء نزوریں وڑے ء گون جننگ ء گشت۔

دومی نام ”دُر بل“ انت کہ پسر ء نبشتہ کنگ پتگ۔

مینڈ ء سوت:-

”مینڈ ء سوت“ اے دوئیں یک وڑا کار مرز بنینت۔ کسانیں

تپاوتے ہست۔ ء آتپاوت ء دگری ساز ء تہا درابیت کنت۔ چوش کہ ”تار“

انت۔ اگہ یک نیمگے گون جننگ ء دو می نیمگا گون لنکک ء چکگ یازور

پردنیگ ببیت، گڑا ہے ”مینڈ“ ء توار درابیت۔

اگہ چنگ ء زور پردیگ ء بدل ء گنگ ء رگڑگ ببیت۔ گدا۔
 سوت۔ گشگ بیت۔ گشندہ ء توار ء اے وژانت کہ سے ء چہار ”سُر“ اچش
 گشگ ببنت کہ سا، مکتبیت ء ”کول“ ”شدہ“ ”تیور“ پہ وشی گشگ
 ببنت۔ ”مینڈ“ گشگ بیت۔ یا اے وژ کہ ”پا“ ء ”گا“ ء ”سُر“ انت، ”پا“ ء
 چے ”گا“ ء سرا آگ کہ دوئیں مدہم نرم نرم ء کار مرز ببنت۔ ”مینڈ“ یا
 ”سوت“ ء تہا زانت کار ء پتہ میں مردم ”مرکی“ ء زمزمہ ء کار مرز کن انت۔

زمزمہ:-

بازیں ”سُر اں“ تیزی ء چالاکی ء گوں گوں جنگ ء گشت۔

مرکی:-

”تان“ ء رنگ ء دل ء چے دپ ء آگ ء گت ء کار مرز کنگ
 بیت۔ بلئے چہ ”تان“ ء ہیرت تر انت ء سبک سبک ء وش وش ء تیزی ء ہم
 گشگ بیت۔ دگہ بازیں ٹک ء نشان نامینگ بیتکت۔ بلئے من مار اتگ کہ نبشتہ
 کنگ ء کار مرز کنگ دو جتائیں چیز انت۔ من ہرج ہرج حبر دووار بلکہ سے
 وار نبشتگ کہ جوانیں حبرے نہ انت۔ ہمالیس ء پرلیس انت۔ بلئے پہ وانوک ء
 نودر براں اے امی انت۔



بلوچی بہر

چوناہا من در کسانی ء میزک ء پڑ ء گون کچنگ ء اوارون۔ ہما و ہداں
 کہ من وت چچ نرائنگ کہ میزک چی چے۔ ء انگت ہم گشت نلناں کہ من
 زاناں۔ آ و ہداں من دگرانی گوشتگیں پر بند گشتگنت۔ رفیع، سہگل، مکیش،
 طلعت، منا ڈے، لتا ء دگہ دگہ کشت ہانی گوشتگیں گانا گا جیل کتنگ انت۔
 چرائی پد مے ملکی کشت ہانی چوش کہ نور جہان، عنایت حسین، احمد رشدی، مہدی
 حسن، شوکت علی، غلام علی ء دگہ دگہ..... بلئے ہما نرائتی ء و ہد ء ہم منا کلاسیکی
 میزک دوست بوتگ۔ خصوصاً منا ڈے ء گشتگیں ہمک وڑیں سوت ء پر بند
 منا دوست بوتگنت۔ دستونک ء باروا آ و ہداں طلعت ء نام دیم ء بوتگ۔ لتا۔
 رفیع۔ نور جہاں ء ہما پر بند کہ آوانی تھا کلاسیکیت بوتگ منا دوست بوتگ
 انت۔

دستونک ء پڑ ء مہدی حسن ء وتارا منینت ات ہے و ہد ء پاساں من
 کلاسیکی موسیقی ء پڑ اماندات۔ منا شتریں استاد (محمد عمر بلوچ) ء شتریں چاگرد
 (کلب) ہم رس ات۔ چیزے و ہداں پد۔ لاپ ء شوہاز ء سرگردان ء من
 متحدہ عرب امارات ء شہر شارجہ ء سر بوتال۔ منی مستریں برات حاجی محمد ابراہیم
 گوں جن ء چکاں پیراچے شارجہ ء جہہ منندات۔ امارات ء منی کشتھی ورنا
 بیت۔ جوائیں دے ان ء مراگاہ۔ جوائیں ساز گر جوائیں کشتہ جوائیں اشکنوک۔

چو بگوش کہ باز جوانیں چاگردے دست کپت۔ بلئے اے دؤر ہندی ء
 اردوئے دؤرات۔ ء راستیں حبرے کہ باز و شمس دؤرے ات۔ مزین نامی نیں
 از مکاراں گوں نند ء گند، ایشکنگ ء ایشکنائینگ، زانت ء زانگ ء تہا گیشتری
 بو ان ات۔ اے حبرانی نبشتہ کنگ ء مل ء مراد۔ دیم پہ بلوچی میزک ء انت۔
 مئے لہتیں سنگت، خاصتن عباس علی زیمی۔ عبدالغفار ہوت ء غلام قادر گلاب،
 اے واجہاں ہرودا منا بلوچی ء سکین دات۔ حبر باز انت من حبراں گونڈ گران
 ء کایاں کہ آخر من وتی واگ بلوچی ء نیمگہ ترینت۔ نوں مزین اڑے منی دیما
 ات کہ کجام رنگ ء چونیں وڑے ء بندات بکناں کہ مہلوک منا بشکن ایت۔
 اے دؤر ء 1980ء ات۔ نیرانیں محمد جاڑک۔ محمد شفیع۔ استاد عبدالستار۔ ولی
 محمد۔ عزیز بلوچ۔ قاسم آمین۔ امام بخش مستانہ۔ مجنون۔ ملیری۔ خدا بخش سلیم۔
 شیر محمد۔ سلیمان فقیر۔ آمنہ طوقی۔ شریفہ سوتی ء دومی نیمگہ مستریں استاد۔ کوہیں
 کلات استاد فیض محمد۔ رحیم بخش ناز۔ سبز ساگی ء دگہ بازیں از مگراں نام کش
 ات ات۔ ہے دؤر ء اردو گالوار ء از مکاراں ہم بلوچی چاگرد ء تہا جاگہ کتنگ
 ات۔ نوں من حیران اتاں کہ چے بکناں۔ چونا ہائے بلوچی میزک ء وتی
 جتائیں راہ ء راہند ہست انت۔ بلئے باور کن ات کہ منی نیم بندگیں پٹ ء پول
 منی جزند ء دلجم نلنگا انت۔ منی پٹ ء پول ء رد ء بلوچی میزک ء چو وڑو دیں
 سولے ء باریں کجا کجا سر کشان کتنگ ء چون ادا رستگ۔ ایشی ء اصل رنگ ء
 دروشم چے پتگ۔ زانگ نبیت۔ یاچوش کہ من زاناں (بلکیں کتے بزانت)

من زاناں کجام دُورِء۔ کجام ہندِء۔ کجام شکلِء۔ چونی ء کُشنگ پیگ۔ چونا ہا
میزک ء جند چہ کُجا ء کدی اتلگ۔ زانگ نبیت۔ ہرج پٹ پوکار۔ ہرکس وتی
گمان ء گپ ء کنت۔ مثال

☆.....کوہنیش زملنگ ء چے پیداک انت۔

☆.....انسان تھا چہ ازل ء موجود انت۔

☆.....چہ بالی مرگاں سُر زیرگ بوتکنت۔

☆.....ہے وڑیں بازیں حبر انت۔

البہ وش گئی ء الحانی ء باروا لہتیں کتاب حوالہ دینت ء اے حبر دلگوش
گور دیگیگ انت کہ دُڑیں کتاب کلام اللہ بزاں قرآن شریف ء تھا چ جاگہ
”غنا“ گناہ ء حرام کُشنگ نبوتگ بلکہ وش الحانی وت اللہ جلّ جلالہ ء شریک
اتگ۔ (اے یک دراجین ء جتا نہیں بہرے) ما اے و ہدی بلوچی میزک باروا
گپ کنگائیں۔

من وتی حبر ء دیما براں کہ من زاناں کہ کجام دُورِء کجام ہندِء کجام
شکل ء چون ء کُشنگ بوتگ۔ مئے ہند ء دمگاں پُشیں دربر جاہ ہم نبوتگ ء
نیست کہ کسے بُرُوت چہ دربر جاہ ء میزک ء باروا جست ئے بگیپت۔ خاصتن
بلوچی میزک ء باروا چ گندگ نبیت۔ پُشیں استادین ء زانتکاریں مردم
ہم دیمانہ یتلگ کہ بلوچی میزک ء باروا دلجمی ء سرسوج بکنت۔

ہرکس ء چارگ چارگ ء گوں زیاد ہیں حُب ء واہگاں کم کم ء ہیل

گران کُتنگ۔ گُشندہ ءِ سازگراں گیشیں حُب ءِ واہگ ءِ چاڑاں زرتگ گُواوتی
 پیشوک ءِ مستریں اش بخت کُتنگ آہاں ہر چچی کہ پیشتر ءِ ایشکُتنگ ہما وڑاوتی
 نوک باہندیں ورنہ اش سرسوج کُتنگ۔ بلئے اے سرسوج گیشراے وڑبوت
 گنت۔ ما انچوش ایشکُتنگ کہ رمی ءِ اے وڑگُشنگ۔ اشرف دُڑا ءِ اے پیما
 گُشنگ۔ دوستانگ ءِ اے رنگ ءِ گُشنگ۔ سالی ءِ چوش کارمرز کُتنگ۔ دگہ
 گئے کہ زہیریگانی باروانت۔ اے گردی زہیروک انت۔ اے بشکردی زہیروک
 انت اے موتک انت۔ اے جنوزامی انت۔ اے گکار انت۔ اے زِرکنگی ءِ
 اے قبلی انت۔

اے ءِ ہے وڑیں دگہ نام اش پربتگ انت۔ لہتیں وکمال کنت
 گُشیت اے اشرف دُڑا ءِ راگ انت۔ یا ہے وڑادگہ دگہ گُشندہانی نام ءِ راگ
 ہمگرنج کُتنگ انت۔ چے جا ہے کہ آ بیچارگ وت نزانے کہ راگ چچی ءے۔
 اے حبر ءِ من چوش گیشیناں کہ ما ہما وہدی اشرف دُڑا، یا مُلّا موسیٰ ءِ راگ
 گُشدت کنیں کہ ہماہانی وتی (تخلیق) اڈ کُتنگیں جوڑ کُتنگیں راگ ببنت۔
 پُش کہ ہندی ءِ میاں تان سین۔ میراں بائی۔ سلطان حسین شرقی۔ بابارام
 داس۔ خان صاحب بلاس خان۔ ولجہ امیر خسرو ءِ دگہ دگہ.....۔

اے مردمانی نام ءِ راگ ہست انت۔ ءِ ہمیشانی وتی (تخلیق)
 بنا یُتنگیں سسا ساچ انت۔ چوشکہ ”میاں کی ٹوڈی“ ”میراں بائی کی ملہار“
 ”جون پوری“ ”سورداسی“ ءِ دگہ دگہ.....۔

اے راگ ہے مردمانی جوڑ کٹنگین انت۔ کہ ایشانی نام ء انت۔ نوں
 اگہ کتے پگائیں وڑے ء ثبوت بکت۔ کہ ملا موسیٰ ء اے راگ جوڑ کٹنگ یا
 اشرف دُڑا ء ساتی ء کجام پنہمیں راگ وت بنا ینگ۔ گڑا منگ بیت ء باند
 انت ہا مردم ء نام گرگ بیبیت۔ ء اے باز باز مزینں حبرے بیت کہ
 بلوچاں یا بلوچ از مگراں وت راگ جوڑ کٹنگ۔ اے تاریخی حبرے بیت۔ بلے
 من جزم کشاں کہ چش نہ انت۔

البہ چوش بیت کنت۔ کہ ترزاش جوڑ کٹنگ۔ نوکیں ترزے چنگ۔
 کجام ہم راگے ء تھا چے ترز جوڑ کٹنگ منگی حبر انت۔ چوش کہ فلمی ء غیر فلمی
 گانا۔ سوت۔ دستونک۔ جوک ء دگہ دگہ۔ ترز جوڑ ینگ ء کٹنگ چنگ۔ راگ
 دگہ چیزے ء ترز دگہ چیزے۔ ترز چہ راگ ء جوڑ بیت۔

انچش من پیر ء نبشنگ زہیروکانی نام۔ زر کٹکی زہیروک۔ گردی
 زہیروک ء دگہ بازیں۔ اے زہیروکانی نام ء اشکنگا ء پداگہ کٹنگ بیت۔ اے
 ”گردی زہیروک“۔ منی مجگ اے وڑ پنت دنت۔ گردستان جاگے ء نام
 انت۔ گردیک مزینں تک ء قبیلہ ئے۔ اگہ ”گردی زہیروک“ کٹنگ بیت۔
 گڑا چوش انت کہ گردوتی زہیروک ء اے رنگ ء گشت۔ ہے وڑا ”زر بار“ یا
 ”زر کٹکی زہیروک“ ء نام گرگ ء چے ہے گمان بیت کہ تیاب گور ء مردمانی
 کٹنگ ء وڑ ء پنہم ہے وڑ انت۔ ہے وڑا ”بشکرد ء زہیروک“ ”قبلی
 زہیروک“ ”اشرف دُڑا“ ء ”زہیروک“ ”ملا موسیٰ ء زہیروک“ ء دگہ بازیں

.....ایشاں چہ ایشانی نام ءِ اشکننگ ءِ چے دگہ چے گمان کُت کنیں۔

دگہ یک حبرے چوش انت، یک سازگرے ”راگ پوریا دھنا سری“ ءِ
”سُراں“ گون جنت کشیت ءِ ”کردی زھیروک“ انت۔ دگہ سازگرے ہے
”سُراں“ گون جنت، بلے دگہ نامے دنت۔ پُخیں حبر منی جزند ءِ دیما باز اتلگ
انت۔ حبرے کہ چہ بُن ءِ نہ گیش اتگ۔ چون منگ بیت۔ انچیں حبر رواج
گپتگ انت ءِ نابزانتی ءِ گون دیما روان انت۔ کم چہ کم منی مجگ ایشاں بجر نہ
مقیت۔ منی دل نہ مقیت منی ارواہ نہ مقیت۔

☆..... منایات بیت، میزک ءِ پڑا منی اوّلی شاگرد ”تاج محمد طاہر“ ءِ
یک برے حبر کُت ءِ کُشت من یک سروزی ءِ گواراشتگاں وتی حُب ءِ هُد ونا کی
پہ سروز ءِ ہیل گرگ ءِ درشان کُت آواجہ (سروزی) ءِ منی حبر پہ دُجھی ءِ وش
گوش داشت انت۔ سروز ءِ چہ پیلک ءِ سرپوش کش ات ءِ تارے چار ات ءِ
بروبر (سُر) کت انت۔ ءِ وش وش ءِ چوکسانیں تُلے ءِ سروز منی کت دات۔
منی دل سک وش بوت۔ منی دل ءِ لوٹے۔ واہگے بوتگ کہ من سروز ءِ ہیل
بگراں۔ سکت باز وش اتاں کہ مرچی منی دل ءِ حبر بوہگان انت۔ سروز من زُرت
ءِ وتی حسابا دستا کُت۔ نون ودار ات کہ استاد باریں چے کشیت۔ استاد اہم
چار ات ءِ مار ات کہ من واجہ ءِ حکم ءِ پدائیج بکناں۔ منا کُشتی۔ بجن۔ من حیران
بیتاں کہ چون بجاں۔ منا ہے ودار ات کہ منا سرسوج کنت، کہ سروز اچوش
بدار۔ اے دست ادا کن۔ لنگ ءِ اے تار ءِ سرا ایر کن۔ کمانک اے وڑ بیدار ءِ

اے پیم ء بسم اللہ کن ء بندات کن۔ بلئے واجہیں استاد ا یکپارگی گشت بجن۔
 من گشت استاد چون بجاں۔ استاد ء گشت انچش بجاں..... من گشت استاد
 من اولی رندا سرور دست ء کنگ۔ من تنی و ہدی سرور ء دارگ ء زاناں کہ
 چون دارا نئی ء تو گشتے بجن..... استاد ا گشت انچش بجاں۔ چوش کہ من جنان ء
 اے دگر جن انت۔ طار گشیت و اجہ شہا ہیل گنگ ء من انگت ہج زاناں چوزکا
 بجاں۔ استاد گشیت و اجہ ماہم ہے وڑا ہیل کنگ۔ ایندگیہ سرورزی چاران کنگ
 ء ہمایانی گیرگان گنگنت۔ ہر و ہد ء گوں سرور از گلایش بیگیں۔ مرچی الحمد للہ
 کد ء وت چیز کے زانین؟

☆..... ہے وڑیں حبرے منی دیما ہم اتلگ۔ من، منی آرہیں
 استاد (محمد عمر بلوچ) ء منی دومی استاد (بابو لال) ء منی زرات ء پیمیں سنگتے
 (قیوم سر بازی) مکران ء یک آروسی دیوانے ء بہر زور گاشٹیں۔

آروس ء دگہ پہلوان ء ساز گر ہم اتلگ اتنت۔ روش ء شپ دیوان
 ات یک روچے پہلوان ء دیوان جم اتلگ۔ زہیروکے ء الھان ات۔ اے
 و ہدی منا چوش شریات نہ انت۔ میدی زہیروک ات۔ یا۔ بشکردی زہیروک۔
 پہلوان وش وش ء۔ ء۔ باز وش گشگا ات۔

(چوناہا اگہ دیم ء اشکنوک بیت۔ گشندہ ہم وش گشیت)

اے دیوان ء زہیروک ء سر پدین ء ادبی مردم ہست ات۔ ء پدا
 کوہیں کلات (استاد محمد عمر بلوچ) گوں وتی شاگرداں نشتگ ات۔ باز وش بوہگا

ات۔ منی دومی استاد بابولال کہ وت طبلہ ء زانکار ء جو انیس ازم گرے۔ (ولجہ
 بابولال ء دز نبشت ء طبلہ ء ٹیکا ہانی باروا کتاب ہست)۔ بابولال ء مناجست
 گت۔ اے کجام ٹیکا انت؟ پخت ماترہ انت؟ من حیال گوار گت۔ داہ ماترہ ء
 جھپ تال ء ٹیکا ات۔ بلئے بابولال ء گشت۔ نور۔ تو شتری ء بشکن ء پچار۔
 اے پنچ ماترہ ء سراسم آیکا انت۔ بزاں داہ ء نیم۔ پنچ ماترہ۔ من کہ شر شر
 چارات ء اشکت۔ ہو۔ بابولال راست گشتگا ات۔ بلئے راستیں حمرے کہ
 آوہدی من ہم نزانت کہ اے کجام ٹیکا انت۔ گوا بابولال ء منا گشت کہ من
 بخت بکنان۔ شر کہ ہلاس بیت من دمیرگی ء بخت گت کہ تو اتوں ہے پنجگ
 ء جنرگا اتے ایشی ء بزاں ہے پنجگ ء نام چی انت۔ دمیرگی ء پتو دات ء
 گشت۔ ولجہ من اینچوک زاناں۔ من پدا بخت گت۔ تو کہ مزانتیں گوا چون
 جت ات۔ دمیرگی ء گشت۔ انچوش جنان جنان ء چاران چاران ء ہیل
 کچنگ۔ من بابولال گشت، اے ولجہ پنش گشتگا انت۔ ہے حبر بابولال ء
 سکت تورات۔ منا گشتی، نور۔ اے باز باز مزنیں کارے کنرگا انت۔ بلئے اپوز
 ء حمرے۔ وت نزانت کہ من چے جنرگا ہاں۔ بابولال ء چہ وتی زانت ء پدا
 ہے ٹیکائے بول نبشتہ گت منادات انت ء گشتی، شرے درگج ء بولانی تہا
 بروبرے کن۔ اے باز باز کاری چیزے۔ منی دل وش بوت کہ منا جوانیں
 حمرے دست کپت۔ بلئے دل چہ وشی ء دارگ نبوت۔ من پہلوان ء جندا چے
 بخت گت۔ ولجہ شتا اے زہیروک گشت۔ ایشی ء ہمرائی ء پنجگ کجام ات۔

نامی چچی ات۔ آواجہ ء منا شر شر پہ وشدلی گشت۔ اے پنجگ ء ماچپ
 پنجگی کشیں۔ اے راستیں گے ات۔ پنجگ ء وزن (زرب) سم۔ چپ
 ات۔ کہ ہندی ء اھال گشنگ بیت یا آڑا ہم گشت۔

☆..... یک برے سئے بلوچی ء گشندہ ء سازگر۔ دوگشندہ۔ یک ساز

گرے (سروزی) یے۔ یک جاہ اتنت۔ من ہم چو پلانی ء گون اتاں۔ یک
 زہرو کے نام گرگ بوت ء سروزی گشنگ بیت کہ پلاں زہروک ء بجن۔
 سروزی انگت گنگ ء گور نبوت گشندہ الھان گت۔ سروزی ء الھان ء پد ء
 رندے گت۔ گوئیں سھتکے ء رند گشندہ ء الہی ء جار پرتینت۔ گدا
 سروزی ء ہما دمان گشت۔ اے آرزہروک نہ انت الہی ء نام الیش انت۔
 پہلوان ء دوئیں ردگت انت۔ سئمی زہروک ء نامے دات۔ نوں۔ یک
 زہروکے ء سئے زانتکاریں مردم۔ یک دگر ء حمر اردکننگا ینت۔ بلئے یک
 شریں حمرے اے بیت کہ دگہ جاک ء جئل نبوت۔ اے تاک اش لیٹینت ء
 دگہ سر حالے پنجگ بیت۔ بلئے من پگرے ء کپتاں؟

☆..... مئے بلوچی میزک ء (ساز ء زمیل) ء زانتکار ء

نامداریں از مگر تبیں مردماں وتی زانت ء پیشدارگ ء بلوچی زہروک برتگ ء
 ہندی راگانی گت ء ایرکنگ انت چوش کہ۔ اشرف دڑا۔ میدی۔ بشکردی۔
 شاہ گردی۔ زرکنگی۔ قبلئی۔ ء دگہ۔ دگہ.....

راگ۔ کلیان۔ کھماچ۔ سارنگ۔ پوریا کلیان ء ہے وڑا دگہ دگہ راگانی

نام ۽ ھمگر نچ کنگ انت کہ رد انت۔ من زاناں پہ حبرا کستی دپ درد نکنت۔
 اے مردماں چے من گوں دز بندی ارز گزاراں کہ، بُپد ۽ رد ایر مکن
 انت۔ منی خیال ۽ مئے مھلوک تنی و ہدی میزک ۽ جندازانت ۽ ما (گشندہ ۽
 سازندہ) ہرچ حبرے دیما کاریں مئے مھلوک باور کنت۔ چیا کہ آیانی خیال ۽
 مئے گشندہ ۽ سازندہ میزک ۽ زانت ۽ سر پد انت میزک ۽ باروا ہرچی گشت
 راست انت ۽ ماوتی زانت ۽ سر پدی ۽ ہم شری ۽ زانین۔ من بُرز ۽ حبراں
 چے یک زھیری ۽ پہ درور شمئے (زانت کارانی) دیما کاراں۔ منی پٹ پول ۽
 ردا۔ ”اشرف ۽ دُزائ جنوزامی“ اے دوئیں زھیروک انت کہ جھل ۽ سُراں چے
 گشنگ بنت ۽ بس۔ (اشرف ۽ دُزائ) اولی سبک ۽ شُدھ دھیوت ۽ چے پنا بیت
 ۽ دیم پہ بُزادی روت ۽ جنوزامی زھیروک۔ کھرج ۽ چے پنا بیت۔ ایندگہ
 دُرتیں زھیروک بُرز ۽ سُراں چے بندات بنت۔ من پیرا نبشت ات کہ من
 یک زھیرگیے پہ درور شمئے دیما کاراں، ”زِر کنگی“ ۽ شُما زانت کار ”کلیان“
 گش ات۔

شُما زنا ”راگ“ ۽ لوٹ ۽ گرزاں نزان ات۔ کجام ہم یک راگہ
 ببیت۔ پہ راگ ۽ وادی۔ سموادی۔ انوادی۔ ویوادی ۽ سُردر کار بنت۔ راگ
 (سُروپ) ۽ رنگ دروشم ۽ پد رکنگ۔ راگ (چال) بزاں روگ ۽ وڑ ۽ پنم
 راگ ۽ (آروھی ۽ امروھی) بزاں روگ ۽ آھگ۔ ۽ دگہ لوٹ ۽ گرز ہم ہست
 انت۔

راگ کلیان ءِ آلاپ - کلیان ءِ دروشم ءِ پد رکنگ ءِ سُرائی نام ءِ

گرانت - یا - آ - آ آ - ءِ تواریغ - چوشکہ

نی - رے - سا - سا - نی - دھا - پا - مادھانی نی نی - مادھانی - رے -

سا - نی رے سا - نی رے گا گا گا - نی رے سا -

نوں بیازرکنگی ءِ (آلاپ) الھان ءِ.....

ٹھاٹھ کلیان ءِ تھاراگ کلیان ءِ پحت (قسم) تھرانت - چوش کہ

کلیان - ایمن کلیان - بھوپ کلیان - شُدھ کلیان - ساونی کلیان -

جیت کلیان - شام کلیان - پوریا کلیان - اے ہما دست ءِ دپی کلیان انت کہ

کارمرز بوھگ ءِ انت - دگہ باریں چنت کلیان بیت کن انت - نوں منی ولجہ

زر کنگی ءِ کجام کلیان ءِ کٹ ءِ نادین ءِ.....

ہے وڑا سارنگ ءِ دگہ راگ انت کہ آوانی چو کلیان ءِ وڑا (قسم) تھر

ہست انت - من پداگوں دز بندی اے حبرا کناں کہ انچش (ہوائی فائر) مکن

ات - دُکا بجن ات -

چخیں نیم بندگیں حبراں اگہ مادیمایا بیاریں گڈا ماگشت نہ کنیں کہ ماہم

میزک ءِ پڑ ءِ سیر ءِ ازگاریں - ایندگہ ءِ راج ءِ قوماں وتی میزک ءِ راہوانین ءِ

منتگیں رہنداں گوں ہمدپ کٹنگ - ماتنی وہدی وتی جزند ءِ زبان ءِ اڑ ءِ

جنجالاں مان گشیتگیں - تاں مئے بلوچی زبان ءِ لکھوڑ ءِ رہندے نبیت -

تامئے الپ بامببنت - تاں یک منتگیں گالوارے دیمانیت - ماہرچ پڑا

لونجان بیس۔ باند انت، بلوچی زبان ء یک بستاری نبشت ء راہندے جوڑ
بکننت ء وتی دود ء ریدگ ء دگہ راجی ٹدی آنی پھریزگ ء دیرئی حاترا
گوں تپاکی کار بکننت۔

باند کہ بلوچ ہم وتی میزک ء شریں راہ ء راہند ء گوں ہمگر نچ بکننت
ء دیما بارت۔ من اے حبر ء متاں کہ بلوچی میزک باز طاقت ورا انت۔ وتی
پشت ء کہنیں تارینخے دارایت۔ ہر ڈول ء باز پر گنج ء شاہگان انت۔ بلئے بے
علمی ء سوب ء پشت ء پشت کپتنگ۔ علمی بنیاد ء رہندانی سرا ایشی بنیاد ایر کنگ
نہ یوتگ، پمیشکا دز ء مجاں اندیم انت، انگت انت۔



دُڑیں دانک:

(ہیڈکے باروازاہتکارانی کُشنگ)

وہدے انسان ۽ دماغ بازیں کارانی کُنگ ۽ چے دم بارت۔ گُڑا باندانت
کہ میزک میمگہ برُوت تاکہ دوبارگ۔ پدا ترے تازگ ۽ تیار ببیت۔

(امام غزالی)

(یک فلسفی ۽)

وہدے لہز ہلاس بنت۔ گُڑا میزک ودی بیت۔

(مسلم)

(موسیقار) از مگر گوں سُراں اکس جوڑ گنت۔

(مسلم)

ابید ۽ مہر ۽ (موسیقی) میزک بے وژ بوئیں پُل انت۔

(موسیقی) میزک چہ انسان ۽ جتا کنا نینگ ببیت، گُڑا آ مُردگ بیت۔

(یک فلسفی ۽)

کے ۽ کہ میزک (حرکت) مہ دنت، مہ سُرین ایت۔ آچہ اُشتر ۽ بالی مُرگاں

(امام غزالی)

چے بد تر انت۔

میزک، یک گالوارے (زبان) بید ۽ سِگ ۽ ہیل گرگ نہ ببیت۔ (مسلم)

(کنگ پامر)

میزک، اخلاقیات ۽ سائنس انت۔

(مسلم)

میزک، سُرائی ازم انت۔

میزک، تیمی (طب) ۽ یک بہرے کہ چر ایشی ۽ بیمارانی الاج کُنگ بیت۔

(محمد کر علی)

- (۱) کھرج۔ سا، انسان کے ناف سے آواز نکلتی ہے،
 پرندہ مور (طاؤس) سے آواز ملتی ہے۔
- (۲) رکھب۔ رے، انسان کے دل سے آواز نکلتی ہے
 جانوروں میں گائے اور پرندوں میں پیپہا
 سے آواز ملتی ہے۔
- (۳) گندھار۔ گا، انسان کے سینے سے آواز نکلتی ہے،
 جانوروں میں دنبہ سے آواز ملتی ہے۔
- (۴) مدھم۔ ما، انسان کے حلق سے آواز نکلتی ہے، پرندوں
 میں سارس کی آواز ملتی ہے۔
- (۵) پنچم۔ پاء، انسان کے منہ سے آواز نکلتی ہے،
 پرندوں میں کونل کی آواز سے ملتی ہے۔
- (۶) دھیوت۔ دھا، انسان کے تالو سے آواز نکلتی ہے، سانپ
 سے آواز ملتی ہے۔
- (۷) نکھاد۔ نی، انسان کے ناک سے آواز نکلتی ہے، ہاتھی
 سے آواز ملتی ہے۔

”مکمل“

معارف النغمات (اصلی) ”ٹھا کر نواب علی خان“ (وی۔ این۔ بھات کھنڈے)

نورنگ موسیقی۔ اختر علی خان۔ ذاکر علی خان۔

معارف النغمات (حصہ دوم) شیخ بدر الزمان۔ قمر الزمان۔

پاکستانی موسیقی۔ حصہ اول۔ کامیل جونا گڑھی۔

شگیت کرن۔ حصہ اول۔ پروفیسر مسلم غوری۔ ایم۔ اے۔

ہرچ مالو مداری یے اے نیشنا تک ء تہاد میگ بیتگ۔

گیشتری سرپدی مناوتی آر تپیں استاد محمد عمر بلوچ ء

چے رستگ۔ ء لہتیں حمر چہ کتاباں زورگ بیتگ۔

آہم چہ استاد ء برکت ء۔ کہ یک مردے تنہا، تناو ہدی

اے کتابانی گپاں سرپد نیت کہ یک ٹوہیں استاد ء

رہ در برے سر سونج مکنت۔

رجانک
علم موسیقی

میزک زانتکار: چراغ دین
بلوچی بدل: نور محمد نورل

علم موسیقی باز جوان ء ضروری علمے۔ ایشی ء سیادی ء نزیکی گوں دل ء
انت۔ چونیس ہم کارے ء مردم دزگٹ ء مشکول ببیت۔ اگہ ویشیں توارے
گوش ء بکپیت۔ دل گوں وتی ذرتیں رگ ء ریشگان ہما ویشیں توارے ء نیمگ ء
لیثیت۔ اگہ راہ رواجی کے ساز ء زیمیل ء گوں ویشیں توارے بنا بکنت۔ گروا
ربکو زیمیل ء کش گورے مردم کاینت ہمود ء مچ بنت۔

ویشیں توارے اشکنگ ء مردم چہ دیر ء در ء کاینت۔ ہے سوب ء ساز ء
زیمیل ء را جادو کشنگ پیگ۔ تبیب ء داکتراں ہم من اتگ ء اے حبر ء سرے
تپاک کتنگ کہ ساز ء زیمیل۔ دل ء دماغ ء ترہین ایت ء وشی دنت۔ گیر تگلیں
دل ء ساژین ایت ء ترے تازگ کنت۔

(دق ء خفقان) ء (تپ ء دق ء گیشتر کسانیں زہگ آماج بنت۔
کسانیں زہگے ء تپ بیت۔ دل ء لاپ، دست ء موڑ ببیت۔ ایشی ء تپ ء
دق گشت ء (خفقان) یا (تبغیر) ہماگیس ء بیماری انت کہ دل ء دماغ ء
رؤت ء سر بیت)۔ گیس ء بیماری ء دگہ تہر ہم ہست انت۔ ایشانی براں دق ء
خفقان ء الارج ء باروا گشت کہ اے بیماریانی الارج ”راگ ودیا“ انت۔

امریکہ ءِ بازیں داکتر، سازؔ بلجہ ءِ گوں لہتیں بیماریانی الاج
 کنت۔ بازیں کتاباں (گائُن ودیا) نشتگ کہ پلاں بیماری ءِ پلان راگ
 ذرانت۔ اے چکا ستگیں حمر انت۔ امریکہ ءِ داکتر اے حمر ءِ پہ جزم
 کشت کہ سازؔ زمیل بازیں ٹرناکیں بیماریانی الاج انت۔ راگ ایشکنگ ءِ
 ٹپ ءِ چے خون ءِ رچک بند بیت۔

فوجی داکترانی کشتگ انت سپاہی اگہ ٹھی بیت۔ گڑا باندانت راگ
 ایشکنگ ببیت، چیا کہ خون ءِ رچک بند بیت۔ راگ خون ءِ دورہ ءِ دل ءِ
 دزیکانی سرا اثر دور دنت۔

(نیولین بونا پارٹ، شہنشاہ فرانس) وہدے جزیرہ ”سینٹ پینا“
 (افریقہ) ءِ جاہ متدات، بے والی ءِ سک نلیگ کرتگت، گڑا آہی ءِ الاج
 راگ ایشکنگ ءِ چے بیت۔ باز مردم سازؔ زمیل ءِ درد مند ءِ گوار لیکیت۔ دل
 ءِ بیماری ءِ راگ باز پائیدگ انت۔ بازیں مثال ہست انت۔ کسے گم
 گڑتیاں دچار ءِ بیوار بیت۔ گڑا آ سازؔ زمیل ءِ وشیں توار ءِ گوں دل ءِ
 ترہنگ ءِ نیون ءِ ونا مشکول کنگ ءِ جہد ءِ کنت۔

انچوش کہ آسیاب، آپ ءِ انجل ءِ توار انت۔ پہ بے والی ءِ خاصیں
 اثرے دارنت کنگ ءِ کوچکاں زالبولانی ہش ءِ ڈرہنگ ءِ توار۔ ءِ پد ءِ
 زہریگ ءِ وشیں الہان کہ چہ دل ءِ درکنیت۔ اے حمر ءِ منینگ ءِ بس انت کہ
 وشیں توار ءِ سیادی گوں دل ءِ دماغ ءِ انت۔

پہ کُشد ہاں جو انتریں ریاضے۔ (پہپہڑا) پُپ۔ دل ء دماغ ء
 کچھراہاں ساپ کنت۔ ایشی ء چے خون ہم ساپ بیت ء خون ء دُورہ ہم جوان
 بیت۔ نیویارک ء یک داکترے ء یک انجیں (آلہ) چیزے اڈ کُنگ کہ بے
 والی ء بیمار چہ آہی ء اشلنگ ء واب ء جہلانک ء رُوت سر بیت۔

لہتیں خاصیں سُرائی جو انیں رد ء بند ء چے۔ تپ ء بے والی ء بیماراں
 زوت وش کنت۔ ہے چکاس انگلیں کاراں کنگ ء تبخیر ء مریضاں باز پائیدگ
 داتگ۔ لہتیں کماشاں، صوفی تہیں مردماں (محفل ء سماع) بزاں پاک ساڑہ ء
 ساز ء زمیلی دیوان ء مجلس جائز گُشتنگ اش کہ ایشی ء تاثیر مردم ء تہا شوک حُب
 ء واہگ ء جہزگ ودی کنت۔ ء دل پہ وش اللہ ء ذکر ء عبادت ء نیمگ ء لیثیت۔
 ساز ء زمیل۔ غریب ء امیر۔ شرابی ء صوفی۔ ہر کس ء ناکس ء دل پسند
 انت دنیا ء نیست۔ پُشیں مردے کہ آچہ ساز ء زمیل ء ز بہر ببیت۔ کسے
 ہم بیت اگہ دستونکے نگوش ایت۔ گُردا پاک نازینکے گُشیت۔ بچنے۔ قصیدہ ء۔
 سپت ء ساڑا ء۔ یا مذہبی کتابے وانیت ء ہے وانگ ء تہا وش الہانی ء حیا لے
 ہم کثیت۔ مُزور ہم پہ وتی دل وشی ء پہ وش الہانی دِپگال گُشیت۔ انسان و
 انسان انت حیوان ہم پشت نکلنگ (بین) سازے۔ ایشی ء توار ء مار مست
 بیت چہ ہونڈ ء درکپیت۔ (ستار) سازے۔ ایشی ء توار ٹیلل ء سر ء ہوش ء
 بارت آوتی ثردگ ء شموشیت۔ (بانسری) سازے۔ ایشی ء توار اتم ء سر
 لذت ء دگہ بازیں.....

دنیا ء تھا کہ جادوئے ہست گوا بزاں کہ راگ انت۔ بچ ساہدارے
 پخیں نیست کہ راگ ء اثرے مہیت۔ باز برء بے جانیں چیزانی سرء ہم اثر
 کنت۔ علم موسیقی چہ ایند کہ علماں چوش کہ (فنون لطیفہ) ادب ء بھوانتریں
 تہرے۔ نقش گر ء شاعری ء گران ء سنگینی ء سیم ء دشتیں ازے۔ مزین زانتکار
 ، عالم ء فاضل ء بوہریں مردمانی اڈکتنگیس ء بادشاہ ء وزیرانی تہار دوم
 کپتگیں بوانیں ازے۔ آدگہ حبرے کہ لہتیں نابزانت ء کم عقلیں مردمانی
 سوب ء اے علم ء گران ء سنگینی ء شرپ کم گنگ۔ میزک ء باروا کوہنیں دور ء
 تاریخ ہے پیش داریت کہ زانتکار ء علمداریں مردمانی دز چیری ء ردوم کپتگ۔
 مزن ء نامداریں مردماں ، بادشاہ ، وزیر ء گزیر ، لوٹوک ء شیدائی بچکنت ء پہ
 وژدلی ء شتریں چتے ء چار اتکش۔ وتی دربار ، دیوان ء مجلسانی تہا جاگہ داتکش۔
 ہما و ہد ء نامداریں اولیا اللہ ، صوفی ء در بیستانی روح ء ورون بوتگ۔

امیر تیمور ء بگرتاں بہادر شاہ ظفر۔ دہلی ء مغل شہنشاہ کہ آجوانیں تاریخ
 نئے دارانت۔ ہے تاریخ تان سین ء بابت ء گشیت (زینت ء دربار ء اکبری)
 انگت ہم بزان تنی و ہدی ہم زانگ بیت۔ پٹ ء پولکار ء شوہاز کارانی خیال انت
 کہ گشند ہی ء سازند ہی انسان ء چہ جانوراں سکت اتگ۔ لہتیں جانور گوں وں
 الہانی توارکش انت۔ آیانی و شیں توار دل ء پتر بیت۔

قدرت ء اڈکتگیں ذرائیں چیزاں چے پائیدگ زور وکیں تب ء
 مردماں ہے تہر ء وشتواریں جانوراں چے پائیدگ زرت ء ساز ء زمیل ء

بندات بیت۔ دیمتر اگام جنان ء دیمروی کنان بوت۔

دڑتیں سازاں چے کوہن تریں ساز ”بانسری“ نل انت ء دوتار ء
دمیرگ انت۔ ہر وہدے گوات کہ سرء کشیت گزاد رچکانی تاک ء سر سُرگ
ء چے یک اجیبیں توارے ودی بیت۔ بلکن ہمے وڑیں توارانی برورد چنگ بہ
بیت۔ کہ دپ ء دپ ء گوں دناناں دارگ بیت ء ساہ ء چہ دپ راہ ء درکنگ
ء وشیں توار درکنیت اے باز وش تواریں سازه۔ اے وڑیں سازه ء یک
خاصیں ہند ء دنگے ء نام دیگ وتی نام ء کنگ راست نہ انت۔

ہندو گشت اے ازم ”برہما جی“ ء اڈکنگ، پدا ”مہادیو جی“ ء چے ”
نارو جی“ ء پدء ”اندور ہنومان“ ء سر پتگ۔ دگ لہتیں ہندو گشت ”برہما جی“ ء
چے ”کائن ودیا سرتی جی“ ء سک اتگ ء ہیل گپگ ء پدء آہی ء ”نارومنی
جی“ ء سکارینگ ء ہیل گرائینگ۔ ہمے وڑے پیا رُوے زمین ء شنک ء تالان
پتگ۔ بلکن ہندوستان ء ہمے پیمنا شنک ء تالان پتگ۔ بلئے نینکہ رُوے زمین
ء.....!

اہل فارس ایشی ء ”جاماسپ“ ء گوں ہمگر نچ کن انت کہ جاماسپ ء
خلیفہ ”زرتشت“ ء اڈکنگ۔ اہل فلسطائن ء ”حکیم غورث“ ء اڈکنگیں گشتنگ
کہ اے ہماہی ء ماگ ء برور دنت۔ لہتیں ایشی ء ”حضرت داؤد علیہ سلام“ ء
اڈکنگیں گشتیت کہ ”اللہ تعالیٰ“ ء وشیں توار ء وش الہانی ء معجزہ عطا کتنگ۔

اہل ء یونان ء کوہن تریں کتاباں نبشتگ کہ تمائیں رُوے زمین ء

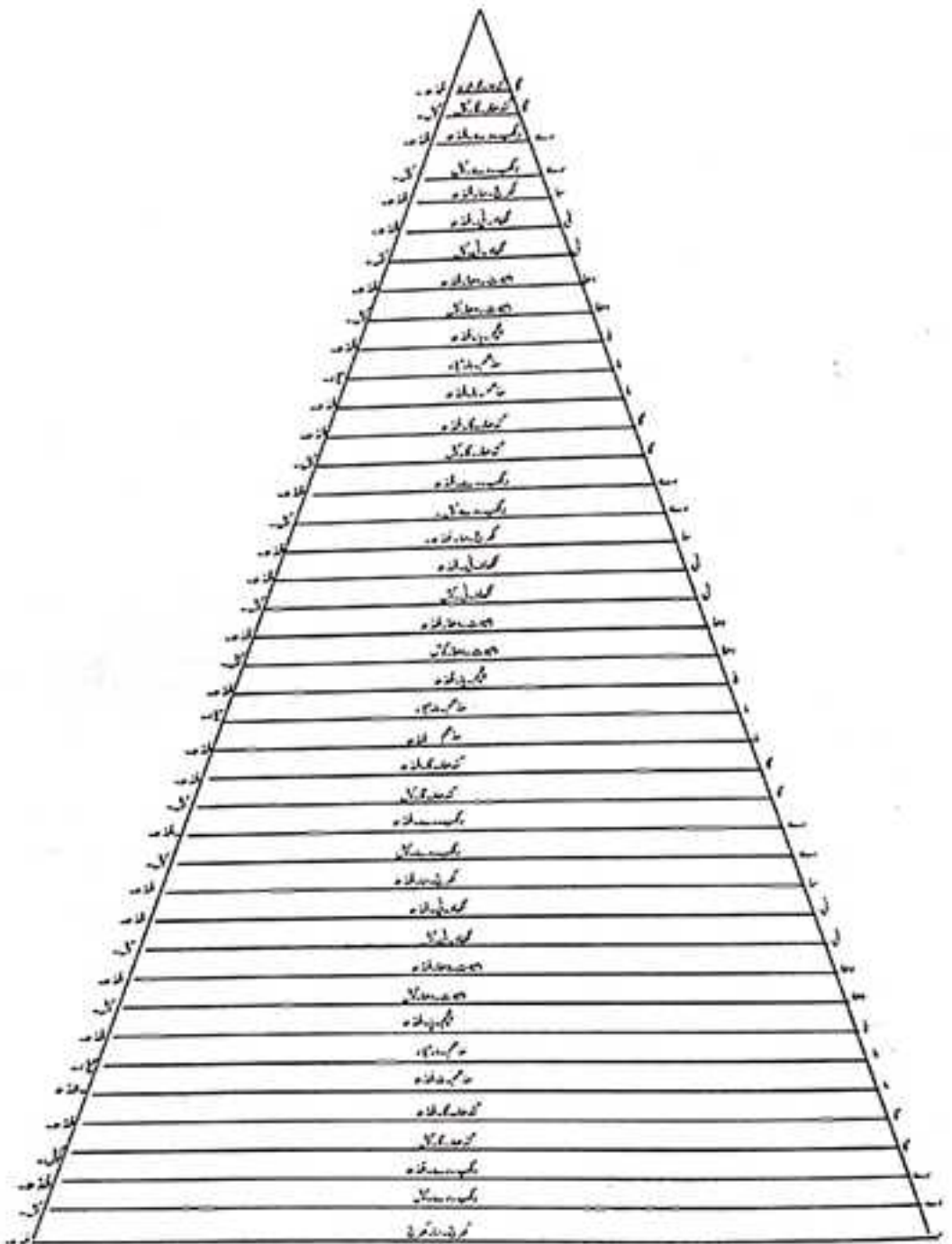
میزک (موسیقی) درستاں پیسر یونانی ء اڈکتگ ء پدا ء فارسی زبان ء شنگ ء
تالان پیگ۔ ہے پیما ہر ملک ء مردماں وتی وتی وڑ وڑیں حیاں درشان کتگ
انت۔

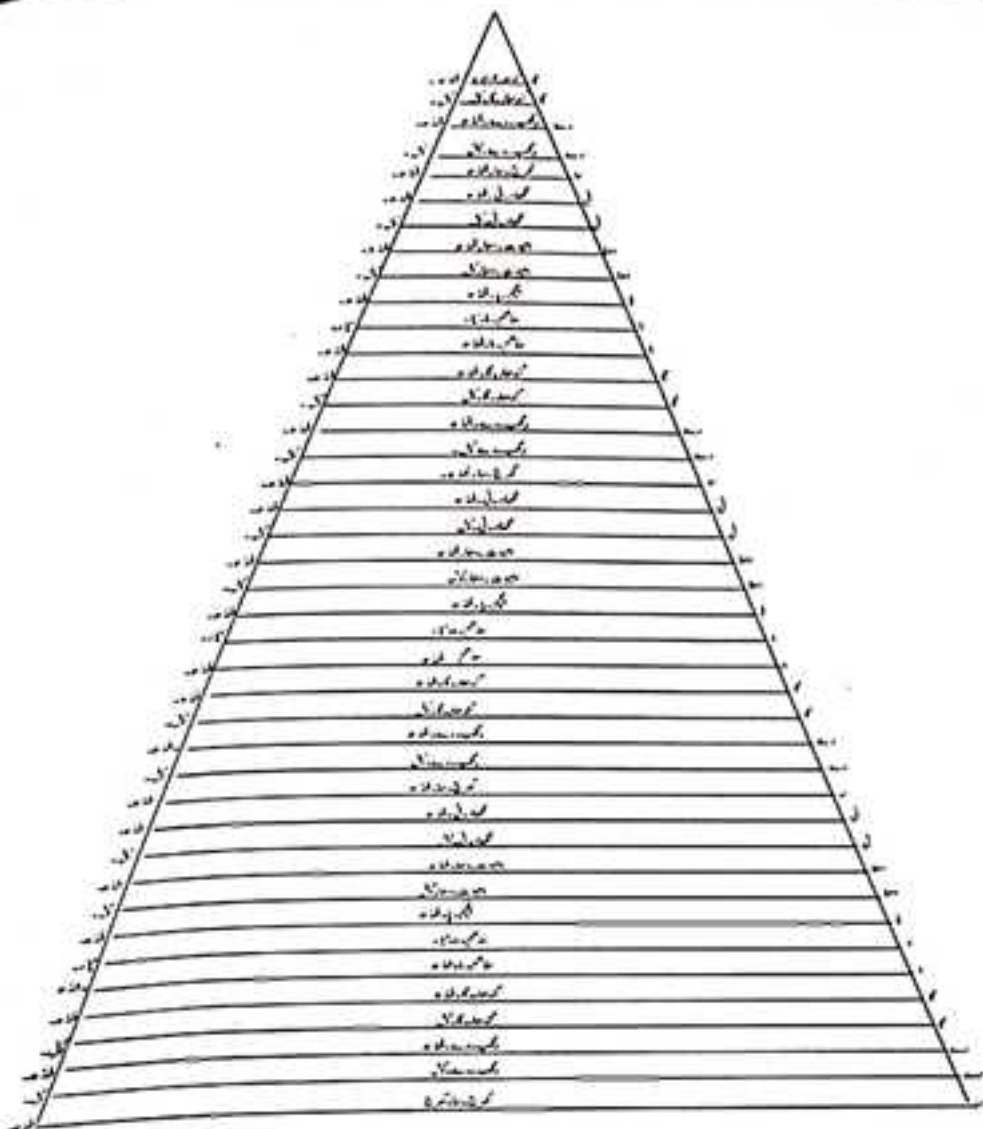
دراصل ء چوش انت۔ میزک ء (موسیقی) جسد ہرج مردم ء تہا قدرتی
ہست۔ ہرج مردم وتی تب ء کارمرز کنت۔ اے ازم یک خاصیں ملکہ ء نہ
انت۔ ہرج ملک ء اڈپیگ ء دیما روان پیگ۔

ہو! چوش بیت کنت کہ ہرج ملکہ ء زانت ء سرپدی ء شاہتگی پیسر ء
اتلگ آپیر انت۔ ہرج ملکہ ء کہ زانت ء سرپدی ء شاہتگی رند ء اتلگ آودا
ء رند ء اتلگ۔ چوش ہم گشت کئے۔ زانت ء سرپدی ء شاہتگی ء بندات چہ
ہندوستان ء کہن ء کدیم ء پیگ ء بیت کنت۔ اے ازم (موسیقی) چہ دگہ جاہاں
پیسر ہندوستان ء پیگ۔

اد ء ما اے حبر ء سر ء گیشتر سوژگ نکنیں کہ پیسر ء مصر، مصر ء پیسر
ایران۔ ایران ء پیسر چین۔ زانت ء سرپدی ء وتی وتی ناماں گوں ہمگر نچ کن
انت۔







ملبت ء بچار :- جھل ء بزاں اولی سبتک ء اولی سُر - کھرج - سا - انت -
 اگہ کھرج ء گون بھٹئے ء وتی توارا گوں کھرج ء توارا ہمتوار بکنئے - گوا انجش
 کہ کھرج ء توار زنڈ ء بز انت - ہے پیمما گشندہ ء توار ہم زنڈ ء بز درابیت -
 کھرج ء رند - رکھب - گندھار - مدہم - پنجم ء ہے وڈا برز ء برز تر روان
 بے - توار لاگر بیان بیت - ملبت جھل ء پراہ ء برز اروان ء تنک بیان
 پیشدار گل انت - ہے پیا توار ہم جھل ء پراہ ء برز اروان ء تنک تر بیان
 بیت - بزاں برز ء توار لاگر ء تنک بیت - اگہ برز اچے جھل ء وا تر کئئے -
 گوا توار زنڈ بوان بیت - ملبت ء چے شر تر پہمگ بیت -



خانصاحب مہاراج سی رام چندرؓ اُستاد محمد عمر بلوچؓ ایندگہ شاگرد



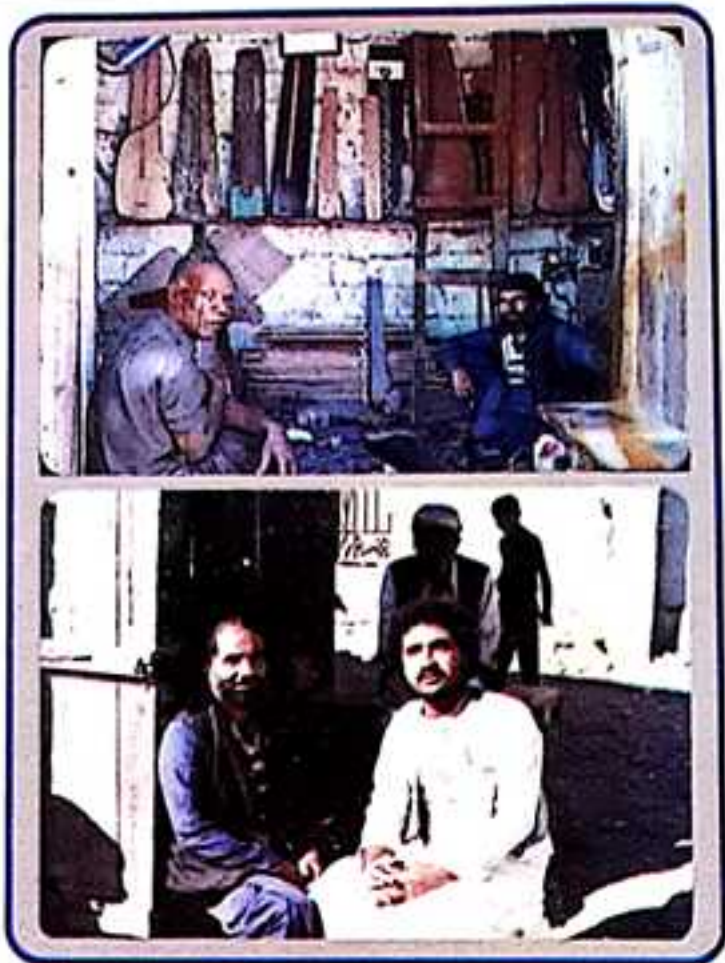
اُستاد محمد عمر



گوسوامی شری مننت، بابالال گیر مہاراج (بابولال)



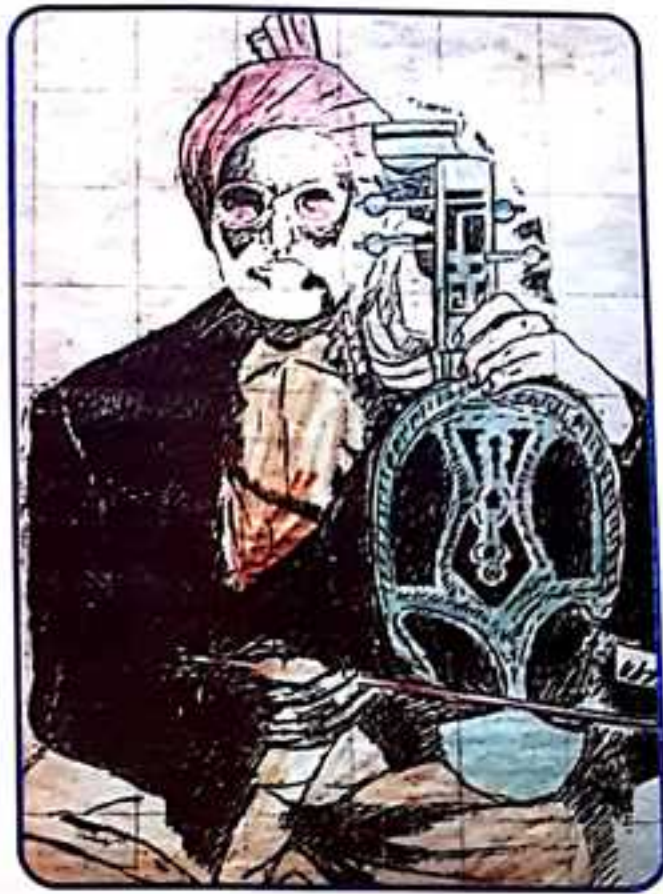
استاد خالقداد بلوچ



اُستاد جمعہ عبد الرحمن سوری زئی



اُستاد فیض محمد بلوچ



استاد نور محمد نوری



استاد مرید بلیدی



اُستاد کریم بخش نوری



پهلوان مزار ابراهیم بلوچ



اُستاد محمد عمر بلوچ



اُستاد عبدالرحمن سوری زئی



اُستاد ممتاز علی سبزل



استاد مولا بخش نوری



---- (دونلی)



اُستاد سبزل سامی



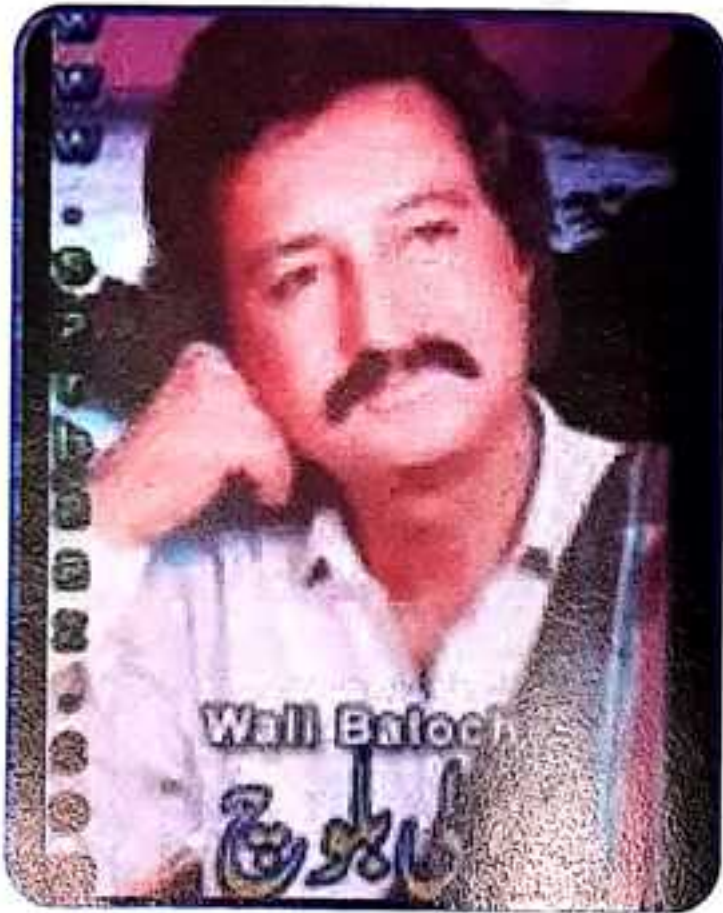
اُستاد محمد جاڑوک بلوچ



اُستاد عبدالستار بلوچ



أستاذ عبدالعزیز بلوچ



أستاذ ولی محمد بلوچ



أستاذ محمد بشير بلوچ



أستاذ اختر چنال



بلوچی ساز



سروز





ISBN NO: 978-969-9768-62-0



9 789699 768620 >

بلوچی اکیڈمی کوئٹہ

